

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Veronika Pochová

**Určování otcovství v občanském zákoníku a
moderní vědecké metody**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Anežka Janoušková, Ph.D.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 12. 6. 2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 202 698 znaků včetně mezer.

Veronika Pochová

V Praze dne 12. 6. 2024

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala JUDr. Anežce Janouškové, Ph.D. za cenné rady, trpělivost a vstřícný přístup při psaní mé diplomové práce. Také děkuji své rodině za podporu po celou dobu mého studia.

Obsah

Úvod.....	7
1. Rodičovství, otcovství, mateřství.....	9
2. Právní úprava určování rodičovství v minulosti	11
2.1 Římské právo	11
2.2 Všeobecný zákoník občanský.....	12
2.3 Zákon o právu rodinném.....	15
2.4 Zákon o rodině.....	16
3. Určování otcovství v občanském zákoníku	19
3.1 Právní úprava určování rodičovství v současnosti (prameny právní úpravy).....	19
3.2 Obecné principy určování otcovství	21
3.3 Domněnka otcovství manžela matky.....	22
3.4 Domněnka otcovství dítěte narozeného po zahájení řízení o rozvodu manželství.....	25
3.5 Domněnka otcovství dítěte narozeného z umělého oplodnění	26
3.6 Domněnka otcovství na základě souhlasného prohlášení rodičů	28
3.6.1 Obecné předpoklady souhlasného prohlášení rodičů.....	28
3.6.2 Souhlasné prohlášení osoby, která není plně svéprávná	31
3.6.3 Překážky souhlasného prohlášení na straně matky	32
3.6.4 Použití obecných ustanovení o právním jednání a specifikum neplatnosti prohlášení	33
3.7 Určení otcovství rozhodnutím soudu.....	34
3.7.1 Obecné předpoklady pro určení otcovství soudem	34
3.7.2 Vliv smrti účastníka na řízení o určení otcovství.....	37
4. Popírání otcovství v občanském zákoníku	40
4.1 Obecné principy popírání otcovství.....	40
4.2 Popírání otcovství manželem matky.....	41
4.3 Popření otcovství k dítěti narozenému z umělého oplodnění.....	43

4.4 Popření otcovství k dítěti matky znovu provdané	45
4.5 Popření otcovství manžela matkou dítěte	46
4.6 Popření otcovství určeného souhlasným prohlášením rodičů	47
4.6.1 Zahájení řízení na návrh jednoho z rodičů	47
4.6.2 Zahájení řízení bez návrhu soudem	49
4.7 Prominutí zmeškání popěrné lhůty	52
4.8 Popírání otcovství určeného rozhodnutím soudu	55
5. Moderní vědecké metody určování otcovství.....	56
5.1 Metody určování otcovství využívané v minulosti.....	56
5.2 Analýza DNA	58
5.3 Využití moderních vědeckých metod v řízení o určení a popření otcovství	60
5.4 Vliv moderních vědeckých metod na právní úpravu a průběh řízení o určení a popření otcovství.....	64
6. Výběr z judikatury týkající se určování otcovství.....	67
6.1 Judikatura Ústavního soudu ČR	67
6.1.1 K postavení domnělého otce – nález Ústavního soudu ze dne 16. 5. 2017, sp. zn. II. ÚS 3122/16	67
6.1.2 K překážce věci pravomocně rozhodnuté – nález Ústavního soudu ze dne 8. 1. 2019, sp. zn. I. ÚS 2845/17.....	69
6.1.3 K prominutí zmeškání popěrné lhůty – nález Ústavního soudu ze dne 21. 5. 2019, sp. zn. II. ÚS 1741/18	70
6.2 Judikatura ESLP	72
6.2.1 K průtahům v řízení o určení otcovství a povinnosti podstoupit test DNA – Mikulić proti Chorvatsku (rozsudek ESLP ze dne 7. února 2002, stížnost č. 53176/99).....	72
6.2.2 K možnosti odběru vzorku DNA zemřelého domnělého otce – Jäggi proti Švýcarsku (rozsudek ESLP ze dne 13. 7. 2006, stížnost č. 58757/00).....	74
6.2.3 K možnosti popřít dříve uznané otcovství – Kňákal proti České republice (rozhodnutí ESLP ze dne 8. 1. 2007, stížnost č. 39277/06).....	75

6.2.4 K právu popřít otcovství k prokazatelně cizímu dítěti – Novotný proti České republice (rozsudek ESLP ze dne 7. 6. 2018, stížnost č. 16314/13).....	76
7. Problematické aspekty právní úpravy určování otcovství a úvahy de lege ferenda....	79
7.1 Absence popěrného práva biologického otce dítěte při uplatnění první domněnky otcovství.....	79
7.2 Absence popěrného práva dítěte	82
7.3 Aktuálnost formulace třetí domněnky otcovství ve světle nových možností analýzy DNA.....	84
Závěr.....	87
Seznam zkratk	90
Seznam použitých zdrojů.....	92
Knižní publikace.....	92
Odborné články.....	93
Internetové zdroje	95
České právní předpisy	95
Zahraníční právní předpisy	97
Judikatura českých soudů	97
Judikatura ESLP	98
Ostatní zdroje.....	99
Název diplomové práce, abstrakt a klíčová slova.....	100
Title of thesis, abstract and keywords	102

Úvod

Problematiku určování otcovství považuji v dnešní době za velmi aktuální. Oproti dřívějšímu nyní dochází ke zvýšení počtu dětí narozených mimo manželství a zároveň se mění i celkový pohled společnosti na povahu a význam vztahů mezi mužem a ženou. Dnešní vztahy jsou méně stabilní, snadněji vznikají a zanikají, případně volně přecházejí v další. Nic to ale nemění na tom, že stejně jako v minulosti chce většina lidí v určité fázi života založit rodinu a mít děti, což s sebou z právního hlediska přináší nutnost určení jejich rodičovství. Právě problematiku určování rodičovství považuji za jednu z nejzajímavějších oblastí rodinného práva, která zásadním způsobem ovlivňuje život každého z nás, a proto jsem si její část vybrala jako téma své diplomové práce.

Tradiční systém domněnek otcovství, na němž je česká právní úprava založena, se musí umět vypořádat s důsledky výše zmíněných společenských změn a možnými komplikacemi, které z nich při určování otcovství mohou vyplynout. Vznikem právního vztahu mezi dítětem a jeho otcem dochází nejen k založení příbuzenství, ale je s ním spojeno i mnoho práv a povinností, a proto je potřeba, aby pravidla určování otcovství umožnila rychle a snadno reagovat na nejrůznější situace, ve kterých se narozené dítě může ocitnout.

Další výzvu pro tradiční systém domněnek pak představuje neustálý rozvoj moderní vědy, a to nejen skrze možnosti asistované reprodukce, ale zejména díky novým vědeckým metodám umožňujícím určení otcovství se stále větší jistotou. Jedná se především o metody analýzy DNA, pomocí kterých dnes lze spolehlivě vyloučit či prokázat biologický vztah mezi mužem a dítětem, což vytváří prostor pro následné zajištění souladu mezi právním a biologickým rodičovstvím. To však nemusí být ve všech případech žádoucí a je na zákonodárci a soudech, aby společně zajistili, že pro každou situaci bude zvoleno to nejlepší řešení, které vhodným způsobem zohlední zájmy všech dotčených osob.

Hlavním cílem mé diplomové práce je komplexně prozkoumat dnešní podobu právní úpravy určování otcovství v České republice včetně související judikatury, rozebrat současné možnosti a limity moderních vědeckých metod v této oblasti a na základě těchto poznatků zjistit, zda česká právní úprava vyhovuje potřebám moderní společnosti, jakým způsobem reaguje na vědecký pokrok a kde se případně objevuje prostor k jejímu vylepšení.

Diplomová práce je členěna do sedmi kapitol. V první kapitole se nejprve budu stručně věnovat základním pojmům, které s problematikou určování otcovství souvisí, a to

mateřství, otcovství a rodičovství ve všech jeho významech (biologickém, sociálním, právním). Druhá kapitola je zaměřena na to, jakým způsobem byla koncipována právní úprava určování otcovství v minulosti, v jakých právních předpisech byla na území České republiky v průběhu let zakotvena a jak se postupem času proměňovala.

Ve třetí kapitole nejdříve shrnu současné prameny právní úpravy určování otcovství a poté se již zaměřím na podrobný rozbor jednotlivých způsobů určování otcovství, které zná občanský zákoník – od domněnky svědčící manželky matky až po určení otcovství rozhodnutím soudu na základě prokázané soulože. U každého z nich se budu zabývat podmínkami jejich uplatnění a zmíním i relevantní závěry z rozhodovací praxe soudů. Čtvrtá kapitola následně obdobným způsobem pojednává o tom, za jakých podmínek je podle aktuální úpravy možné popírat otcovství muže, který je zapsán jako otec dítěte, a kdo je k takovému kroku dle zákona oprávněn.

Pátá kapitola je věnována moderním vědeckým metodám určování otcovství. Shrnu v ní, jaké vědecké metody byly pro určování otcovství užívané v minulosti, a podrobněji se zaměřím na analýzu DNA. Také se podívám na to, jak jsou moderní vědecké metody využívány v soudním řízení, jak ovlivnily jeho průběh i samotnou právní úpravu. V šesté kapitole uvádím vybraná rozhodnutí Ústavního soudu ČR a Evropského soudu pro lidská práva, která se týkají určování otcovství obecně nebo v souvislosti s využíváním analýzy DNA a která považuji v této oblasti za významná. V závěrečné sedmé kapitole potom upozorňuji na některé aspekty současné právní úpravy, které vnímám jako problematické, porovnávám je s úpravou dané otázky v jiných státech a navrhuji možnosti řešení, jak nevyhovující stav vylepšit.

1. Rodičovství, otcovství, mateřství

Rodičovství je obecně chápáno jako vztah mezi rodičem a dítětem. Tento vztah patří k nejdůležitějším mezilidským vztahům a z tohoto důvodu je mu v právu věnována značná pozornost. Je v zájmu každého dítěte, aby byly jeho vztahy k rodičům co nejrychleji postaveny najisto¹, protože s rodičovstvím je spojen i určitý status osoby a s ním související práva a povinnosti. Kromě toho se dítě prostřednictvím svých rodičů stává příbuzným se svými prarodiči, sourozenci a dalšími rodinnými příslušníky.²

Rodičovství se dále rozděluje na dvě větve – mateřství, tedy vztah mezi dítětem a jeho matkou, a otcovství, tj. vztah mezi dítětem a jeho otcem. Zatímco s určením mateřství v praxi většinou nebývá problém (za předpokladu obvyklého stavu věcí, nikoli u „nestandardních případů“, jako je např. náhradní mateřství), u otcovství může být situace komplikovanější, jak se pokusím ukázat v následujících kapitolách této práce.

Pojem rodičovství v sobě ukrývá tři různé významy. Rozlišuje se totiž rodičovství biologické, sociální a právní.³ Biologické rodičovství je založeno přirozeným způsobem na základě biologických zákonitostí reprodukce lidského rodu.⁴ Matkou dítěte je zde žena, která dítě porodila, a otcem je muž, který dítě s matkou počal. Nabízí se závěr, že v tomto případě dítě automaticky nese genetický materiál obou rodičů, nicméně vzhledem k medicínskému pokroku a stále častějšímu využívání metod asistované reprodukce to nemusí platit vždy. Příkladem může být situace, kdy je do těla neplodné ženy vloženo vajíčko dárkyně a tato žena dítě následně odnese a porodí. Z tohoto hlediska je pak možné mluvit ještě o genetickém rodičovství, přičemž v tomto pojetí jsou matkou a otcem lidé, od kterých pochází pohlavní buňky sloužící k vytvoření zygoty.

Sociální rodičovství vychází z předpokladu, že rodičem je osoba, která plní tuto sociální roli. Tento rodič dítě vychovává a pečuje o ně, jako by bylo jeho (biologicky) vlastní, ačkoli reálně tomu tak být nemusí.⁵ Právní rodičovství považuje za rodiče dítěte ty osoby,

¹ HRUŠÁKOVÁ, Milada. In: VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. 2. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, ISBN 80-86432-93-9, s. 154.

² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza. § 776. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 504.

³ FRINTOVÁ, Dita, FRINTA, Ondřej. In: DVOŘÁK, Jan, ZUKLÍNOVÁ, Michaela, ŠVESTKA, Jiří, ELISCHER, David a kol. *Občanské právo hmotné. Díl druhý, Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, ISBN 978-80-7478-937-3, s. 69.

⁴ Tamtéž.

⁵ Tamtéž.

kteře jako matku a otce určují právní normy. Díky tomu mezi nimi vzniká příbuzenský právní vztah, jenž je tvořen vzájemnými právy a povinnostmi. Ke vzniku právního vztahu mohou být někdy nutné další právní skutečnosti, konkrétně právní jednání, nebo rozhodnutí soudu. V případě určení rodičovství soudním rozhodnutím vzniká právní vztah až tímto rozhodnutím, v ostatních případech dochází k jeho vzniku již zákonem předvídanými událostmi (např. porodem, narozením dítěte v manželství). Zápis do matriční knihy už jen deklaruje jeho existenci.⁶

Při tvorbě právních pravidel určování rodičovství by mělo být co nejvíce respektováno biologické rodičovství, aby mezi ním a právním rodičovstvím panoval soulad. Tato myšlenka vychází z římskoprávní zásady „*Iura sanguinis nullo iure civili dirimi possunt*“, tedy že právo z pokrevnosti nemůže být zrušeno žádným občanským právem.⁷ Ne vždy je však právem určený rodič zároveň rodičem biologickým (zejména při určování otcovství), a proto zákon upravuje také možnosti popření rodičovství (podrobněji v kapitole 4. této práce).

Ačkoli je obecně zdůrazňován význam biologického rodičovství, zákon počítá i se založením právního rodičovství uměle, na základě rodičovství sociálního.⁸ Jedná se o institut osvojení, který označuje přijetí cizího dítěte za vlastní. Dochází k němu rozhodnutím soudu a v jeho důsledku zanikají všechny dosavadní příbuzenské právní vztahy dítěte, pokrevní příbuzenské vztahy zůstávají nedotčeny.

Rodičovství v právním smyslu je pro všechny subjekty daného vztahu velmi významné. Zakládá totiž mnoho práv a povinností v soukromém i veřejném právu.⁹ Ze soukromoprávní oblasti jde především o rodičovskou odpovědnost nebo dědické právo, v oblasti veřejného práva například o nárok na dávky ze systému sociálního zabezpečení. Je proto důležité, aby právní úpravě byla věnována dostatečná pozornost, která zajistí relativně snadné určování rodičovství bez průtahů.

⁶ FRINTOVÁ, Dita, FRINTA, Ondřej. In: DVOŘÁK, Jan, ZUKLÍNOVÁ, Michaela, ŠVESTKA, Jiří, ELISCHER, David a kol. *Občanské právo hmotné. Díl druhý, Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, ISBN 978-80-7478-937-3, s. 69-72.

⁷ Tamtéž, s. 70.

⁸ Tamtéž, s. 70-71.

⁹ Tamtéž, s. 71.

2. Právní úprava určování rodičovství v minulosti

2.1 Římské právo

V římském právu existovaly dva typy příbuzenských vztahů – *cognatio* a *agnatio*. *Cognatio* označovalo pokrevní příbuzenství, zatímco *agnatio* bylo chápáno jako umělé (právní) příbuzenství, které vzniká mezi osobami podřízenými jednomu otci rodiny (*pater familias*).¹⁰

Otcem rodiny byl nejstarší muž v římské rodině, který měl ve svých rukou neomezenou moc nad majetkem rodiny, nad svou manželkou a nad svými dětmi. Otcovskou moc (*patria potestas*) vykonával nad všemi potomky ve své agnátské rodině a tato moc zahrnovala právo odložit novorozené dítě na veřejné místo (*ius exponendi*), právo nad životem a smrtí dítěte (*ius vitae ac necis*) a tzv. právo prodeje dítěte (*ius vendendi*).¹¹ Otec rodiny zároveň odpovídal za protiprávní jednání dětí a škodu jimi způsobenou. Matka k dětem v důsledku svého podřízeného postavení žádná práva ani povinnosti neměla.

V římském právu se právní postavení dětí lišilo podle toho, zda se narodily v manželství, nebo mimo něj. U dětí narozených v manželství se uplatňovala vyvratitelná domněnka otcovství, podle které se za manželské dítě považovalo dítě narozené mezi 182. dnem od vzniku manželství a 300. dnem po jeho zániku.¹² Tyto děti patřily do agnátské rodiny svého otce (manžela matky) a následovaly jeho právní postavení, které měl v době početí. Zplození dítěte v řádném manželství bylo hlavním způsobem vzniku otcovské moci.¹³

Děti narozené mimo manželství z právem neuznaného vztahu neměly žádné agnátské příbuzné, následovaly právní postavení matky, které měla v době porodu, a pouze z její strany měly pokrevní příbuzné.¹⁴ Specifické postavení náleželo dětem zrozeným z konkubinátu, trvalého pohlavního soužití svobodných osob. U těchto dětí mohlo dojít od 4. století n. l. k legitimaci, díky které se dostaly do moci svého biologického otce. Legitimace probíhala dvěma způsoby – buď došlo k uzavření manželství mezi otcem a bývalou konkubínou za

¹⁰ SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, ISBN 978-80-7380-334-6, s. 76.

¹¹ Tamtéž, s. 80-82.

¹² Tamtéž, s. 95.

¹³ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin a SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Dotisk 2. dopl. a přeprac. vyd. (v nakl. C. H. Beck dotisk 1. vyd.). Praha: C. H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, s. 147.

¹⁴ SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, ISBN 978-80-7380-334-6, s. 95.

případného souhlasu dospělého dítěte se vznikem otcovské moci, nebo otec požádal o císařský reskript.¹⁵ Třetím způsobem vzniku otcovské moci potom bylo osvojení (adopce).

Z úpravy římského práva se v souvislosti s určováním rodičovství vytvořilo několik zásad, které následně sloužily jako inspirace pro zákonodárce a uplatňují se dodnes. Jako příklady je možné uvést zásadu „*Mater semper certa est, pater incertus*“, tedy „matka je vždy jistá, otec nejistý“, nebo „*Pater vero is est, quem nuptiae demonstrant*“, která říká, že otcem je ten, na koho ukazují domněnky.¹⁶

2.2 Všeobecný zákoník občanský

Všeobecný zákoník občanský (německy Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch, dále jen „ABGB“) z roku 1811 byl na českém území používán v letech 1812 až 1950. Problematika určování rodičovství a související otázky byly upraveny v dílu prvním hlavě třetí v § 137 až § 171 ABGB. Stejně jako v římském právu se i zde přistupovalo rozdílně k manželským a nemanželským dětem a zachována byla i myšlenka otcovské moci.

ABGB neobsahoval výslovnou úpravu určování mateřství, protože vycházel z římskoprávní zásady, že matka je vždy jistá. Přesto však v § 137 ABGB stanovil, že nový právní poměr a práva a povinnosti mezi manželskými rodiči a dětmi vznikají narozením dítěte, čímž nepřímou konstatoval, že matkou je žena, která dítě porodila. Výslovně bylo toto pravidlo v českém právním řádu zachyceno až o mnoho let později a je obsaženo i v dnešním občanském zákoníku.

Určování otcovství bylo v ABGB naopak nutné věnovat větší pozornost, neboť se tímto způsobem rozhodovalo o manželském či nemanželském postavení daného dítěte. ABGB však neobsahoval přímo pasáž týkající se způsobů určení otcovství a jednotlivé způsoby byly popsány v částech týkajících se manželských dětí (v § 137 až § 154) a nemanželských dětí (v § 155 až § 171).¹⁷

¹⁵ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin a SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Dotisk 2. dopl. a přeprac. vyd. (v nakl. C. H. Beck dotisk 1. vyd.). Praha: C. H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, s. 147.

¹⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana a KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-3974-4, s. 187.

¹⁷ FRINTOVÁ, Dita, FRINTA Ondřej. In: DVOŘÁK, Jan, MALÝ, Karel a kolektiv. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, ISBN 978-80-7357-753-7, s. 453.

Podle § 138 ABGB bylo dítě považováno za manželské, pokud se narodilo po uplynutí 180 dnů po uzavření manželství a zároveň před uplynutím 300. dne po smrti manžela, nebo po rozvázání manželského svazku. Jedná se o vyvratitelnou domněnku, podle které tedy byl otcem dítěte určen manžel matky. Tato domněnka je základem pro dnešní tzv. první domněnku otcovství, nicméně na rozdíl od současného občanského zákoníku se v ABGB v souladu s tehdejšími společenskými zvyklostmi neočekávalo, že by manželé mohli dítě počít ještě před uzavřením manželství¹⁸, a proto zde zákonodárce stanovil předpoklad otcovství manžela až po 180 dnech trvání manželství. Na druhou stranu ale i s takovou možností početí dítěte ABGB částečně počítal, když v § 156 upravil specifické popření otcovství manžela k takto dříve narozenému dítěti, z něhož ve výsledku vyplývalo, že i dříve narozené dítě je primárně dítětem manželským.

Obecně bylo totiž podle § 155 ABGB za nemanželské považováno dítě, které se ženě žijící v manželství narodilo před nebo po zákonem stanovené době (před uplynutím 180 dnů od uzavření manželství nebo po třístém dni po zániku manželství). Při narození dítěte před stoosmdesátým dnem po uzavření manželství se však tato domněnka o nemanželském původu mohla uplatnit pouze za předpokladu, že manžel matky, který o jejím těhotenství před sňatkem nevěděl, do třech měsíců po zjištění narození dítěte své otcovství před soudem popřel (§ 156 ABGB). V opačném případě se i takto dříve narozené dítě bralo jako manželské a otcem se stal manžel matky. Pokud by manžel matky své otcovství k dříve narozenému dítěti popřel, existovala v ABGB ještě možnost prokázat, že v daném případě šlo o abnormálně krátké či dlouhé těhotenství¹⁹ a dítě bylo skutečně počato za trvání manželství. Tento důkaz prováděli znalci, kteří důkladně vyšetřili dítě i matku a následně stanovili příčinu mimořádného případu.

Další způsoby určení otcovství k nemanželskému dítěti obsahoval § 163 ABGB. Ten stanovil, že za zploditele je považován muž, který s matkou dítěte obcoval v době mezi stoosmdesátým a třístým dnem před narozením dítěte, anebo muž, který své otcovství dozná. Byly zde tedy zakotveny rovnou dvě cesty k určení otcovství. První (a jednodušší) spočívala v uznání otcovství dotyčným mužem před soudem či mimo něj, druhou představovalo prokázání události soulože ve stanovené době v řízení před soudem. Oba tyto způsoby se

¹⁸ FRINTOVÁ, Dita, FRINTA Ondřej. In: DVOŘÁK, Jan, MALÝ, Karel a kolektiv. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, ISBN 978-80-7357-753-7, s. 453.

¹⁹ SEDLÁČEK, Jaromír. § 157. In: ANDRES, Bedřich, HARTMANN, Antonín, ROUČEK, František a SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284)*. Repr. pův. vyd. r. 1935. Praha: Codex Bohemia, 1998, ISBN 80-85963-61-2, s. 797.

v upravené podobě uplatňují i dnes jako tzv. druhá a třetí domněnka otcovství, tedy domněnka otcovství založeného souhlasným prohlášením rodičů a domněnka otcovství muže, který s matkou v rozhodné době souložil.

Pokud jde o otázku popírání otcovství, ABGB kromě specifického případu uvedeného výše zakotvil v § 158 také obecnou možnost manžela matky (případně jeho opatrovníka) popřít své otcovství ve lhůtě tří měsíců ode dne, kdy se dozvěděl o narození dítěte. Aby bylo popření otcovství úspěšné, musel manžel prokázat, že nemohl dítě zplodit. K tomu nepostačovalo ani matčino cizoložství, ani její tvrzení, že dítě je nemanželské, ale bylo nutné dokázat, že muž s manželkou v rozhodné době nesouložil (a to navíc jinak než jejich souhlasným prohlášením, že k souloži v této době nedošlo).²⁰ Pokud se to manželovi dostatečným způsobem prokázat nepodařilo, soud žalobu na popření otcovství zamítl.

Na rozdíl od současného pojetí právní úpravy určování rodičovství nebylo cílem úpravy v ABGB dosažení souladu mezi právním a biologickým rodičovstvím, protože biologickému rodičovství nebyl přikládán příliš velký význam. Větší roli zde hrálo stanovení manželského či nemanželského původu narozeného dítěte, ze kterého vyplývalo jeho odlišné právní postavení a také rozdílná práva a povinnosti mezi rodiči a tímto dítětem. To potvrzuje i komentářová literatura, když říká: „*V poslední době připouští se také zkouška krve, ačkoliv tento průvodní prostředek v našem civ. řádu soudním z pochopitelných příčin uveden není, nehledě k tomu, že podle nynějšího stavu zkouška tato je ještě dosti pochybná; je také pochybno, zda důkaz tento je vůbec podle našeho práva přípustný, když přece konec konců nezjišťuje se fyziologické zplození, nýbrž nemanželské otcovství.*“²¹

ABGB se v českých zemích využíval i po vzniku Československé republiky v roce 1918, protože byl přejet na základě tzv. recepční normy (publikované jako zákon č. 11/1918 Sb.), a označoval se jako československý obecný zákoník občanský. Na slovenském území a v Podkarpatské Rusi platilo především právo obyčejové. Aby došlo ke sjednocení právní úpravy, začalo se pracovat na návrhu nového občanského zákoníku, nicméně tyto snahy byly přerušeny začátkem druhé světové války a vznikem Protektorátu Čechy a Morava.

²⁰ SEDLÁČEK, Jaromír. In: ANDRES, Bedřich, HARTMANN, Antonín, ROUČEK, František a SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284)*. Repr. pův. vyd. r. 1935. Praha: Codex Bohemia, 1998, ISBN 80-85963-61-2, s. 800.

²¹ Tamtéž, s. 826. Obdobně také: „*Krevní zkouška je nerozhodná, poněvadž se nezjišťuje biologický původ dítěte.*“ (Tamtéž, s. 800.)

2.3 Zákon o právu rodinném

Po změně režimu, ke které došlo v důsledku komunistického převratu v únoru 1948, začaly rychlé přípravy nové kodifikace občanského práva. Mezi prvními přijatými předpisy byl zákon o právu rodinném (publikovaný jako zákon č. 265/1949 Sb., dále jen „ZoPR“), který v této oblasti od roku 1950 nahradil ABGB. Tímto krokem došlo k vyčlenění rodinného práva jako samostatného právního odvětví a zároveň ke sjednocení rodinněprávní úpravy na území celého Československa²².

ZoPR vycházel z principů zakotvených již v Ústavě Československé republiky z 9. května 1948 (publikované pod č. 150/1948 Sb.). Ta v souvislosti s rodinným právem zavedla rovné postavení mužů a žen, manželství, rodinu a mateřství zahrnula pod ochranu státu a také stanovila, že původ dítěte nesmí být jeho právům na újmu, čímž předjímala zrovnoprávnění manželských a nemanželských potomků, které následně zakotvil ZoPR.

Kromě toho, že došlo k zániku institutu nemanželských dětí, ZoPR opustil i myšlenku otcovské moci. V důsledku stejného postavení muže a ženy vznikla moc rodičovská jako společná moc obou rodičů, která jim náležela i v případě, že nebyli manželé.²³ V rámci rodičovské moci mohli rodiče provádět správu majetku dětí, zastupovat je a řídit jejich jednání. Tato změna znamenala průlom dosavadního chápání role matky, protože do té doby matka měla ke svým dětem pouze omezená práva a veškerou moc v rodině držel v rukou otec.

Úprava určování rodičovství byla obsažena v hlavě druhé části druhé ZoPR, konkrétně v § 42 až § 51. Zákonodárce nicméně řešil pouze způsoby určování a popírání otcovství, neboť určení mateřství v tehdejší době nečinilo žádné problémy.²⁴ Vycházelo se ze zásady, že matka je vždy jistá, a matkou byla vždy žena, která dítě porodila. Určování otcovství bylo založeno na používání dnes už tradičních domněnek, které jsou obsaženy i v současném občanském zákoníku. Za otce dítěte byl primárně považován manžel matky (§ 42 ZoPR). Pokud nebylo možné určit otce tímto způsobem, přistoupilo se k další domněnce, podle níž byl otcem dítěte muž, který otcovství uznal se souhlasem matky dítěte, pokud byla naživu (§ 43 a § 44 ZoPR). Jestliže otcovství nebylo uznáno, zbývala ještě možnost žádat, aby otcovství

²² VESELÁ, Renata. In: VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. 2. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, ISBN 80-86432-93-9, s. 89.

²³ Tamtéž, s. 91.

²⁴ FRINTOVÁ, Dita, FRINTA Ondřej. In: DVOŘÁK, Jan, MALÝ, Karel a kolektiv. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, ISBN 978-80-7357-753-7, s. 456.

zjistil soud. Jako otec byl pak označen muž, který s matkou dítěte souložil v rozhodné době (§ 43 a § 47 ZoPR). Všechny tyto domněnky vycházely z úpravy v ABGB.

U popírání otcovství byl domnělý otec ve zvýhodněném postavení, neboť měl možnost provést popření otcovství z pozice manžela matky i z pozice muže, který své otcovství uznal. Matka dítěte mohla popírat pouze otcovství založené první domněnkou. Popěrná lhůta byla pro všechny případy určena shodně v délce šesti měsíců.²⁵ V porovnání s úpravou v ABGB tak byla zdvojnásobena.

2.4 Zákon o rodině

V roce 1960 byla přijata nová československá ústava a na základě pokynu Ústředního výboru KSČ došlo opět k přípravě nového znění právních předpisů.²⁶ Rekodifikace se vztahovala i na rodinné právo, které bylo nově upraveno v zákoně o rodině (publikovaném pod č. 94/1963 Sb., dále jen „ZOR“).

Ve svém prvním znění ZOR v oblasti určování rodičovství nepřinesl příliš mnoho změn a z větší části převzal úpravu ZoPR. Určování rodičovství bylo upraveno v části druhé hlavě třetí ZOR, konkrétně v § 51 až § 62. Zákonodárce stále řešil pouze otázku otcovství. První domněnka (otcovství manžela matky) i třetí domněnka (otcovství muže, který s matkou v rozhodné době souložil) zůstaly zachovány v původní podobě, u druhé domněnky došlo k nahrazení institutu uznání otcovství souhlasným prohlášením rodičů, které najdeme i v současném občanském zákoníku. Pokud jde o popírání otcovství, základ úpravy byl opět převzat ze ZoPR. Nově bylo umožněno matce dítěte popřít otcovství muže, který byl za otce určen souhlasným prohlášením rodičů. Dosud mohla matka popírat pouze otcovství svého manžela.

Nejvýznamnější novinkou ZOR bylo zavedení možnosti generálního prokurátora (později nejvyššího státního zástupce) podat návrh na popření otcovství. Jednalo se o situaci, kdy již jednomu z rodičů uplynula lhůta stanovená pro popření otcovství a zároveň to vyžadoval zájem společnosti (později nahrazeno zájmem dítěte). Cílem bylo především

²⁵ FRINTOVÁ, Dita, FRINTA Ondřej. In: DVOŘÁK, Jan, MALÝ, Karel a kolektiv. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, ISBN 978-80-7357-753-7, s. 457.

²⁶ VESELÁ, Renata. In: VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. 2. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, ISBN 80-86432-93-9, s. 95-96.

umožnit odstranění zapsaného domnělého otce, aby následně mohlo dojít k určení otcovství souhlasným prohlášením matky a biologického otce dítěte.²⁷

Stěžejní novelou ZOR byl zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů a o změně a doplnění dalších zákonů, známý také jako tzv. velká novela ZOR. Tato novela přinesla do rodinného práva mnoho nového. Reagovala na potřebu aktualizace ZOR nejen v souvislosti s ideologickými změnami (odstranění pozůstatků socialistického režimu), ale také v důsledku společenského vývoje a nových možností moderní medicíny.

První významnou změnu představovala úprava určování mateřství, která byla v českém právu obsažena vůbec poprvé. S ohledem na rozvoj využívání metod asistované reprodukce nebylo už nadále možné vycházet z předpokladu, že matka je vždy jistá, ale způsob určení mateřství musel být stanoven jednoznačně. Zákonodárce v § 50a ZOR přistoupil k zakotvení poměrně jednoduchého pravidla, že matkou dítěte je žena, která ho porodila. Díky tomu byla role dané ženy jako matky postavena najisto a odpadly problémy s otázkou, kdo je matkou v případě, že bylo k oplození použito vajíčko jiné ženy.²⁸

V souvislosti s asistovanou reprodukcí zákonodárce již dříve²⁹ vyřešil i otázku určení otcovství takto počatého dítěte. Do § 58 ZOR byl vložen odstavec druhý, který stanovil, že v případě umělého oplodnění vykonaného se souhlasem manžela matky obecně nelze otcovství popřít. Popření otcovství manžela umožňoval pouze v situaci, kdy matka dítěte otěhotněla jinak. Bylo tedy upraveno využití první domněnky otcovství i pro případ, že spermie užitá k oplození nepatřily manželovi a ten prokazatelně nebyl biologickým otcem dítěte, protože k umělému oplodnění manželky došlo s jeho souhlasem. Zároveň v tom lze spatřovat i ochranu zájmu dítěte na zachování takto vytvořené rodiny v situaci, kdy by otec chtěl následně popřít své otcovství na základě výsledku testu DNA. Naopak pokud se prokázalo, že i přes zahájení procesu umělého oplodnění žena otěhotněla v důsledku soulože s jiným mužem, není důvod, proč by tehdy manžel nemohl své domnělé otcovství popírat. Později došlo v důsledku přijetí zákona č. 227/2006 Sb.³⁰ k umožnění podstoupení umělého oplodnění i nesezdaným párům, na což reagoval i ZOR, který v § 54 odst. 3 stanovil, že pokud je dítě

²⁷ RADVANOVÁ, Senta a ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999, ISBN 80-7179-182-2, s. 84.

²⁸ FRINTOVÁ, Dita, FRINTA Ondřej. In: DVOŘÁK, Jan, MALÝ, Karel a kolektiv. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, ISBN 978-80-7357-753-7, s. 459.

²⁹ Přijetím zákona č. 132/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o rodině

³⁰ Zákon o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů

počato umělým oplodněním ženy z asistované reprodukce, považuje se za otce muž, který dal k umělému oplodnění souhlas, ledaže se prokázalo, že žena otěhotněla jinak.

Velká novela ZOR také přinesla významné rozšíření pravomoci nejvyššího státního zástupce. Ten nově mohl podle § 62a ZOR podat návrh na popření otcovství ještě před uplynutím lhůty stanovené pro popření otcovství, a to při splnění tří podmínek. Zaprvé se muselo jednat o popření otcovství muže, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů, ale který nemůže být otcem dítěte. Zadruhé to muselo být ve zřejmém zájmu dítěte a zatřetí i v souladu s ustanoveními zaručujícími základní lidská práva.

Toto ustanovení představovalo výrazný zásah do subjektivních práv muže a ženy, kteří provedli souhlasné prohlášení rodičů, protože nejvyšší státní zástupce zde byl v podstatě ve shodném postavení jako oni. Byl oprávněn popřít otcovství muže v době, kdy ještě rodičům neuplynula popěrná lhůta, a činil tak proti jejich vůli, neboť v opačném případě by k tomuto kroku již sami přistoupili.³¹ Smysl úpravy spočíval v zamezení „prodeje“ dětí do zahraničí v situacích, kdy muž s matkou společně prohlásili otcovství a následně dali souhlas k osvojení dítěte zpravidla manželkou otce do ciziny, čímž docházelo k obcházení režimu stanoveného pro mezinárodní adopci.³²

Další změnou, ke které velká novela přistoupila, bylo stanovení práva navrhnout, aby otcovství určil soud, i pro muže, který o sobě tvrdil, že je otcem dítěte. Dosud tato možnost náležela pouze matce a dítěti samotnému. Spíše kosmetickou úpravou pak byl požadavek, že prohlášení nezletilého rodiče o otcovství musí být učiněno vždy před soudem, již nepostačovalo prohlášení před matričním úřadem.

³¹ RADVANOVÁ, Senta a ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999, ISBN 80-7179-182-2, s. 84.

³² NYKODÝM, Jiří. Novela zákona o rodině (zák. č. 91/1998 Sb. zák.). *Bulletin advokacie*, 1998, č. 8, s. 21.

3. Určování otcovství v občanském zákoníku

3.1 Právní úprava určování rodičovství v současnosti (prameny právní úpravy)

Současné prameny právní úpravy v oblasti určování rodičovství je možné rozdělit na mezinárodní a národní. Na mezinárodní úrovni je nejdůležitější Úmluva o právech dítěte (dále jen „ÚPD“) přijatá Valným shromážděním OSN, která u nás byla publikována jako sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb. V čl. 7 odst. 1 tato smlouva zakotvuje právo dítěte znát své rodiče (s výhradou „pokud je to možné“). Významná je také Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „EÚLP“) sjednaná v rámci Rady Evropy a publikovaná jako sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb. Zde je v čl. 8 odst. 1 stanoveno právo na respektování svého soukromého a rodinného života a zmínit lze i čl. 19, jímž se ustavuje Evropský soud pro lidská práva (dále jen „ESLP“). ESLP dohlíží na dodržování EÚLP a v rámci své rozhodovací činnosti ovlivňuje i oblast určování rodičovství. Této problematice se podrobněji věnuje kapitola 6.2 této práce.

Na národní úrovni je možné v souvislosti s mezinárodními smlouvami uvést nejprve čl. 10 Ústavy České republiky (publikované jako ústavní zákon č. 1/1993 Sb.), na základě kterého jsou vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, součástí právního řádu a mají aplikační přednost před zákonem. Východiskem právní úpravy je však čl. 32 Listiny základních práv a svobod (publikované pod č. 2/1993 Sb., dále jen „LZPS“). V něm je zaručena zákonná ochrana rodičovství a rodiny, zvláštní ochrana dětí a mladistvých a zvláštní péče pro těhotné ženy, dále jsou zde garantována stejná práva manželským i nemanželským dětem, péče o děti a jejich výchova jsou uznány jako práva rodičů, dětem náleží právo na rodičovskou výchovu a péči a také platí, že práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona. Stejně jako na mezinárodní úrovni je i zde zřízen soudní orgán ochrany ústavnosti a základních práv a svobod. Je jím Ústavní soud České republiky (dále jen „Ústavní soud“) a jeho judikatura má při výkladu platného práva nezastupitelnou roli a to nejen ve vztahu k určování rodičovství. Nejdůležitějšími rozhodnutími Ústavního soudu se podrobněji zabývá kapitola 6.1 této práce.

Hmotněprávní základ úpravy určování rodičovství je obsažen v občanském zákoníku (publikovaném jako zákon č. 89/2012 Sb., dále jen „OZ“), konkrétně v části druhé hlavě II

dílu 2 oddílu 1 v § 775 až § 793. Tímto krokem došlo k opětovnému začlenění rodinného práva do práva občanského a obnovení stavu před rokem 1949, kdy byl přijat ZoPR.

Zákonodárce v oblasti určování rodičovství vycházel ze ZOR v posledním znění a v OZ tak nenajdeme příliš mnoho změn oproti předchozí úpravě. Za zmínku však stojí zrušení popěrného práva nejvyššího státního zástupce, přestože reálně bylo pouze nahrazeno zavedením možnosti soudu i bez návrhu zahájit řízení o popření otcovství, pokud bylo otcovství určeno souhlasným prohlášením rodičů, ale otec dítěte takto určený nemůže být jeho otcem (a současně musí být respektován zájem dítěte a základní lidská práva). Zároveň je nově přípustné, aby soud za určitých podmínek prominul zmeškání popěrné lhůty.

Při pohledu do zákona by se mohlo zdát, že problematika určování otcovství je oproti určování mateřství o poznání komplikovanější, neboť v OZ je určování mateřství věnováno jediné ustanovení. S tímto závěrem však není možné souhlasit, protože zatímco určení otcovství je díky podrobné úpravě ve výsledku poměrně jednoduché, v případě určení mateřství je v § 775 OZ zakotveno pouze formální pravidlo, že matkou dítěte je žena, která je porodila. To však nijak neřeší problémy spojené s „nestandardní“ podobou vztahu biologické matky a dítěte např. v souvislosti s náhradním mateřstvím a ponechává je bez regulace v „šedé zóně“.

Procesní úprava určování rodičovství je zakotvena v zákoně o zvláštních řízeních soudních (publikovaném pod č. 292/2013 Sb., dále jen „ZŘS“), konkrétně v části druhé hlavě V dílu 1 oddílu 3 v § 415 až § 426. Subsidiárně se užívá také obecná úprava obsažená v občanském soudním řádu (publikovaném jako zákon č. 99/1963 Sb., dále jen „OSŘ“).

Z dalších zákonů je nutné zmínit ještě zákon o matrikách, jménu a příjmení (publikovaný pod č. 301/2000 Sb., dále jen „zákon o matrikách“), ve kterém je v souvislosti s určováním rodičovství obsažena např. úprava zápisu do knihy narození, souhlasného prohlášení rodičů o otcovství před matričním úřadem nebo úprava obsahu rodného listu.

3.2 Obecné principy určování otcovství

Určování otcovství je vždy pevně svázáno s určením mateřství, protože právě matka dítěti zprostředkovává vztah k otci. Dokud není určeno mateřství, nemůže být určeno ani otcovství.³³

Jak již bylo zmíněno výše, zákonná úprava převzala zásady římského práva a při určování otcovství vychází ze systému domněnek. Konkrétně jde o tři tradiční domněnky seřazené podle míry pravděpodobnosti, s jakou je daný muž otcem narozeného dítěte. První domněnka otcovství svědčí manželovi matky a je založena na předpokladu věrnosti osob žijících v manželském svazku, druhá domněnka zakládá otcovství společným prohlášením muže a ženy o tom, že otcem dítěte je tento muž, a třetí domněnka umožňuje rozhodnutím soudu určit otcovství u muže, který s matkou dítěte souložil v tzv. rozhodné době³⁴.³⁵ Později byla do tohoto systému přidána ještě tzv. první a půltá domněnka, podle které se určuje otcovství u dítěte narozeného z umělého oplodnění a která svědčí muži, jež dal k umělému oplodnění souhlas. Je otázkou, zda je vhodné toto číslování domněnek používat i dnes, protože s ohledem na změny ve společnosti a pokrok v medicíně bylo nutné v zákoně vyčlenit další domněnky, což vedlo ke zvýšení jejich počtu a neaktuálnosti pořadí jejich použití.

Mezi jednotlivými domněnkami existuje poměrně přísná hierarchie a postup při jejich aplikaci je možné přirovnat k práci s dědickými třídami. Vždy je nutné začít u první (nejvýše postavené) domněnky, a až pokud není možné na jejím základě otcovství určit, lze přejít k druhé domněnce. Z tohoto důvodu například není možné určovat otcovství souhlasným prohlášením, pokud žije žena v manželství a její manžel své otcovství nepopřel. Pokud by nedošlo k určení otcovství ani pomocí druhé domněnky, přejde se k další domněnce, přičemž jako poslední nastupuje domněnka určení otcovství na základě soulože v rozhodné době.

Domněnky jsou pojímány jako vyvratitelné, o čemž svědčí formulace „má se za to, že otcem dítěte je...“. Je tedy možné, aby muž, který je podle nich určen jako otec dítěte, své otcovství popřel. Toto právo má domnělý otec zejména z toho důvodu, že systém domněnek

³³ FRINTOVÁ, Dita. In: DVOŘÁK, Jan, ZUKLÍNOVÁ, Michaela, ŠVESTKA, Jiří, ELISCHER, David a kol. *Občanské právo hmotné. Díl druhý, Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, ISBN 978-80-7478-937-3, s. 77.

³⁴ Tzv. rozhodnou dobou je podle § 783 odst. 2 OZ doba, od které neprošlo do narození dítěte méně než sto šedesát a více než tři sta dní.

³⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza. § 776. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 500.

je postaven pouze na pravděpodobnosti otcovství, která ale nemusí vždy odpovídat realitě. Výjimku z popěrného práva tvoří situace, kdy o otcovství rozhodne soud podle § 783 OZ, protože vydáním rozsudku zde vzniká překážka věci pravomocně rozhodnuté.

V této kapitole se budu jednotlivým domněnkám otcovství věnovat podrobněji a zmíním i některé problémy, které se v souvislosti s jejich používáním mohou objevit.

3.3 Domněnka otcovství manžela matky

Podle první zákonné domněnky je otcem dítěte manžel jeho matky. Zákonodárce zde ctí tradici a zároveň respektuje úpravu OZ týkající se manželství. Podle § 655 OZ je totiž hlavním účelem manželství založení rodiny a v § 687 odst. 2 OZ je pak manželům stanovena vzájemná povinnost věrnosti. Pokud se tedy ženě v manželství narodí dítě, lze na základě těchto ustanovení důvodně předpokládat, že otcem bude její manžel a ne jiný muž.

Zákon však možnost užití domněnky časově omezuje. Manžel může být podle § 776 odst. 1 OZ otcem pouze takového dítěte, které se narodí v době od uzavření manželství do uplynutí třicátého dne poté, co manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné, anebo poté, co byl manžel matky prohlášen za nezvěstného. Pro určení otcovství je proto zásadním okamžikem počátek běhu 300denní doby.

První situací, se kterou právní úprava počítá, je zánik manželství, případně jeho prohlášení za neplatné. Manželství může zaniknout různými způsoby, od čehož se bude odvíjet i stanovení počátku běhu doby. Při zániku manželství rozvodem je pro její počátek rozhodný den, kdy rozhodnutí soudu nabylo právní moci, a stejně tomu bude i při prohlášení manželství za neplatné.³⁶ V případě zániku manželství smrtí manžela matky je rozhodným dnem den zapsaný v úmrtním listu jako den jeho smrti.³⁷ Odlišné to bude v situaci, kdy k zániku manželství dojde prohlášením manžela za mrtvého, o čemž musí rozhodnout soud. Zde půjde o den, který se podle soudního rozhodnutí pokládá za den jeho smrti.³⁸ Na rozdíl od rozvodu a neplatnosti manželství není vhodné čekat na právní moc daného rozhodnutí. Manželství ze zákona zaniká také v důsledku změny pohlaví. Za den změny se považuje den

³⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza. § 776. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 504.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Tamtéž.

uvedený v potvrzení vydaném poskytovatelem zdravotních služeb a ten bude také rozhodným dnem pro počátek běhu doby.³⁹

V souvislosti se zánikem a neplatností manželství je ještě vhodné připomenout, že domněnku otcovství svědčící manželů matky není možné použít u zdánlivého manželství, protože v takovém případě manželství vůbec nevzniklo a nemůže tak logicky vyvolat nějaké právní následky. Z tohoto důvodu musí soud podle § 679 odst. 1 OZ ihned poté, co rozhodne o neexistenci manželství, rozhodnout i o otcovství ke společnému dítěti a o právech a povinnostech rodičů.

Druhým případem, se kterým je spojeno časové omezení pro možnost určení otcovství manžela matky, je prohlášení manžela za nezvěstného. Tento institut je upraven v § 66 a násl. OZ, kdy za nezvěstného může soud prohlásit člověka, který opustil své bydliště, nepodal o sobě zprávu a není o něm známo, kde se zdržuje. Samotným prohlášením za nezvěstného sice nedochází k zániku manželství, nicméně je nutné reflektovat faktickou nemožnost toho, aby nezvěstná osoba počala dítě. Proto zákonodárce i tady počítá s 300denní dobou, pro jejíž počátek je rozhodný den, kdy podle rozhodnutí soudu nastaly účinky prohlášení nezvěstnosti.

Pokud jde o otázku počítání času v souvislosti se stanovenou 300denní dobou, uplatní se základní pravidlo, podle kterého tato doba začíná dnem, který následuje po skutečnosti rozhodné pro její začátek. To, zda její poslední den připadne na sobotu, neděli nebo svátek, není důležité, protože nejde o lhůtu, kdy má být provedeno nějaké právní jednání, ale o dobu, ve které má narození dítěte určité právní účinky. Není tedy důvod, proč by se měla prodlužovat do následujícího pracovního dne.⁴⁰

Za určitých okolností by mohlo dojít ke zdánlivé konkurenci více domněnek otcovství, například v situaci, kdy bude manžel prohlášen za mrtvého, vdova poté učiní souhlasné prohlášení o otcovství jiného muže a manžel se následně objeví živý. Zde se však uplatní § 76 odst. 1 OZ, podle kterého se ani v takovém případě manželství neobnovuje, a tudíž domněnku otcovství manžela matky nelze použít. Pokud by osoby s nastalým stavem nesouhlasily, možné řešení nastiňuje důvodová zpráva k OZ takto: „*[b]ude-li některý ze zúčastněných mít vůli, aby nastala změna ve statusu zejména dítěte, bude třeba otcovství souhlasně prohlášené popřít, anebo bude třeba využít pomoci nejvyššího státního zástupce, popřípadě institutu*

³⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza. § 776. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 504.

⁴⁰ Shodně tamtéž, s. 505.

osvojení.⁴¹ Popěrné právo nejvyššího státního zástupce totiž bylo z OZ vypuštěno až v průběhu legislativního procesu a důvodová zpráva s ním ještě počítala.

Odstavec druhý § 776 OZ pak určuje otcovství u dítěte ženy, která se znovu provdá a v tomto novém manželství porodí dítě ještě před uplynutím 300denní doby od zániku předchozího manželství, případně od jeho prohlášení za neplatné. Podobná situace v dnešní době nemusí být neobvyklá, protože rozvodové řízení může trvat dlouho a rozvádějící se manželé si už v jeho průběhu často zařizují nový život, včetně nových partnerů. Zákonodárce zde proto správně předpokládá, že otcem dítěte bude pravděpodobně nový manžel matky. Bez výslovné úpravy by došlo k tomu, že domněnka otcovství by svědčila jak bývalému, tak současnému manželovi, protože dítě se narodilo jednak za trvání současného manželství, jednak v tzv. ochranné době po zániku předchozího manželství. Taková kolize by však způsobila nežádoucí stav nejistoty, na který bylo nutné jednoznačně reagovat.

Zákon samozřejmě počítá i s tím, že i přes nově uzavřené manželství nebude dítě pozdějšího manžela a ten může své otcovství k takto narozenému dítěti popřít. Domněnka otcovství potom bude automaticky svědčit bývalému manželovi, protože se dítě narodilo v zákonem stanovené 300denní době. Pokud by tento manžel měl o svém biologickém otcovství pochybnosti, musel by se ho také pokusit popřít před soudem⁴².

První zákonem upravená domněnka tedy říká, že otcem dítěte, které se narodilo za trvání manželství nebo do 300 dnů po jeho zániku, stanovení neplatnosti či prohlášení manžela za nezvěstného, je manžel matky. Pokud se žena po zániku manželství znovu vdá a porodí dítě před uplynutím této doby, je otcem pozdější manžel.

Pro úplnost lze ještě doplnit, že k určení otcovství dochází již naplněním zákonných podmínek a není potřeba žádný projev vůle ze strany rodičů ani úřední rozhodnutí k tomu, aby bylo zapsáno do matriční knihy.⁴³

⁴¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁴² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza. § 776. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 506.

⁴³ FRINTOVÁ, Dita. § 776. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, ISBN: 978-80-7478-457-6, s. 286.

3.4 Domněnka otcovství dítěte narozeného po zahájení řízení o rozvodu manželství

Úpravou obsaženou v § 777 OZ zákonodárce v reakci na vysokou rozvodovost a dlouhou dobu trvání rozvodového řízení přišel s poměrně inovativní myšlenkou, jak zúčastněným jejich situaci usnadnit. Umožňuje totiž konverzi tradiční první domněnky ve prospěch druhé domněnky otcovství, kdy manžel matky své otcovství popře, jiný muž naopak své otcovství tvrdí a matka dítěte se k oběma tvrzením přidá.

Tento způsob určení otcovství se může využít pouze v případě, že se dítě narodí v době mezi zahájením řízení o rozvodu manželství a třístým dnem po jeho rozvodu. Důvodem je především fakt, že po zahájení rozvodového řízení se zde předpokládá nějakou dobu trvající rozvrat manželství, který snižuje pravděpodobnost, že otcem takto narozeného dítěte bude manžel matky, a zvyšuje pravděpodobnost otcovství jiného muže.⁴⁴ Zároveň dnes rozvodové řízení trvá poměrně dlouho, což může znemožnit uplatnění domněnky otcovství pozdějšího manžela matky (viz § 776 odst. 2 OZ) v situaci, že se dítě narodí ještě před jeho skončením, a biologičtí rodiče tak nemají dostatek času na uzavření manželství. Těmto osobám je proto nabídnuta možnost zjednodušeného určení otcovství, kdy v rámci jediného řízení dojde současně k popření otcovství i k jeho určení. Díky tomu se značně snižují jak finanční, tak časové náklady spojené s řízením, protože jinak by se musela konat dvě samostatná řízení, která by na sebe navazovala – nejprve by (bývalý) manžel matky úspěšně popřel otcovství k dítěti a poté by byl jako otec určen jiný muž souhlasným prohlášením, nebo rozhodnutím soudu. Kromě toho je tento způsob určení otcovství také efektivním řešením pro dosažení souladu právního rodičovství s biologickým a sociálním rodičovstvím.⁴⁵

Ke vzniku nového (a zániku původního) právního vztahu mezi otcem a dítětem zákon vyžaduje splnění několika podmínek. Primárně musí dojít k zahájení soudního řízení, přičemž návrh může podat (bývalý) manžel matky, jiný muž, který tvrdí, že je otcem, i matka dítěte (§ 777 odst. 2 OZ). Na rozdíl od souhlasného prohlášení rodičů se toto specifické řízení nemůže konat před matričním úřadem. Návrh musí být podán nejpozději do uplynutí jednoho roku od

⁴⁴ FRINTOVÁ, Dita. In: DVOŘÁK, Jan, ZUKLÍNOVÁ, Michaela, ŠVESTKA, Jiří, ELISCHER, David a kol. *Občanské právo hmotné. Díl druhý, Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, ISBN 978-80-7478-937-3, s. 79.

⁴⁵ JANTOŠOVÁ, Klára. § 777. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, ISBN 978-80-7400-747-7, s. 852.

narození dítěte. Odchytku od obvyklé šestiměsíční lhůty pro popření otcovství důvodová zpráva vysvětluje zohledněním možnosti prodloužení rozvodového řízení.⁴⁶

Dále je nutné učinit celkem tři prohlášení. Současný, případně bývalý manžel matky prohlásí, že není otcem narozeného dítěte. Jiný muž (domnělý otec) prohlásí, že otcem dítěte je. Matka se k oběma prohlášením připojí, tedy potvrdí, že manžel či bývalý manžel otcem dítěte není a že otcem je jiný muž.

Zákon v § 777 odst. 3 OZ k tomuto způsobu určení otcovství také vyžaduje, aby rozhodnutí o rozvodu manželství již nabylo právní moci. Pokud zúčastněné osoby podají návrh na zahájení řízení předčasně, tj. dříve, než rozhodnutí o rozvodu manželství nabude právní moci, soud řízení přeruší do doby, než bude tento rozsudek pravomocný. V případě, že dojde k zastavení řízení o rozvod manželství nebo bude návrh na rozvod manželství pravomocně zamítnut, soud řízení o určení otcovství zastaví.⁴⁷

Obdobným způsobem se bude podle § 777 odst. 4 OZ postupovat i při určení otcovství v souvislosti s řízením o neplatnosti manželství. Zde půjde o otcovství k dítěti, které se narodí v době mezi zahájením řízení o neplatnosti manželství a třístým dnem po právní moci rozsudku o prohlášení manželství za neplatné. K určení otcovství opět může dojít až poté, co rozhodnutí o neplatnosti manželství nabude právní moci, a návrh také musí být podán do jednoho roku od narození dítěte.

3.5 Domněnka otcovství dítěte narozeného z umělého oplodnění

Tato domněnka se v našem právním řádu objevila později než tzv. tradiční domněnky otcovství, a to v reakci na rozvoj medicíny v oblasti lidské reprodukce. OZ zde pracuje s pojmem umělé oplodnění, nicméně se jím blíže nezabývá. Definice tohoto pojmu je obsažena v § 3 odst. 3 zákona o specifických zdravotních službách (publikovaném pod č. 373/2011 Sb., dále jen „zákon o specifických zdravotních službách“), kdy umělým oplodněním ženy se rozumí zavedení spermií do pohlavních orgánů ženy, nebo přenos lidského embrya vzniklého oplodněním vajíčka spermií mimo tělo ženy do pohlavních orgánů ženy. S tímto pojmem je úzce provázán i pojem asistovaná reprodukce, což jsou metody a

⁴⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁴⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 777. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 510.

postupy, při kterých dochází k odběru zárodečných buněk, k manipulaci s nimi, ke vzniku lidského embrya oplodněním vajíčka spermií mimo tělo ženy, k manipulaci s lidskými embryi, včetně jejich uchovávání, a to za účelem umělého oplodnění ženy ze zdravotních důvodů při léčbě její neplodnosti nebo neplodnosti muže, nebo pokud jde o potřebu časného genetického vyšetření lidského embrya, je-li zdraví budoucího dítěte ohroženo z důvodu prokazatelného rizika přenosu geneticky podmíněných nemocí nebo vad, jejichž nositelem je tato žena nebo muž (podle § 3 odst. 1 zákona o specifických zdravotních službách).

Podle § 778 OZ platí, že u dítěte počatého umělým oplodněním, které se narodí neprovdané ženě, je za otce považován muž, jenž dal k umělému oplodnění souhlas. Základem této domněnky je tedy partnerův informovaný souhlas s umělým oplodněním jeho družky, existence manželství nebo nesezdaného soužití je druhořadá.⁴⁸ Významná není ani případná soulož dotyčných osob, protože nemohla vést k početí. V opačném případě by se totiž nejednalo o dítě počaté umělým oplodněním a tato domněnka by se vůbec neuplatnila.

Podrobnosti k podmínkám a souhlasu s umělým oplodněním upravuje zákon o specifických zdravotních službách (zejména v § 6 a § 8). Souhlas musí být udělen opětovně, nesmí být odvolán a souhlasící muž musí být naživu, jinak není možné umělé oplodnění ženy provést.⁴⁹ Pokud je podmínka udělení souhlasu splněna, stává se otcem takto narozeného dítěte souhlasící muž bez ohledu na to, zda byla k umělému oplodnění použita jeho spermie, nebo spermie anonymního dárce. Zákon v tomto případě zohledňuje specifický způsob početí a netrvá na zajištění souladu biologického a právního otcovství.

Jak bylo uvedeno výše, tato domněnka otcovství se užije pouze u dítěte narozeného z umělého oplodnění neprovdané ženy. Pokud proceduru podstoupí žena žijící v manželství, uplatní se automaticky domněnka otcovství manžela matky podle § 776 OZ, a to opět bez ohledu na genetický původ použité spermie.

Genetický původ použité spermie však může být významný při popírání otcovství k dítěti narozenému z umělého oplodnění v případě, že matka dítěte ve skutečnosti otěhotněla jinak. Podrobněji se tomu budu věnovat v kapitole 4.3 této práce.

⁴⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 778. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 512.

⁴⁹ Tamtéž, s. 511.

Pro úplnost lze ještě doplnit, že k zápisu dítěte počatého umělým oplodněním do matriční knihy narození rodiče předkládají písemný souhlas, který dal muž k umělému oplodnění, potvrzený poskytovatelem zdravotních služeb (podle § 16 odst. 3 písm. b) zákona o matrikách).

3.6 Domněnka otcovství na základě souhlasného prohlášení rodičů

3.6.1 Obecné předpoklady souhlasného prohlášení rodičů

Pokud nedojde k určení otcovství podle domněnky svědčící manželce matky, domněnky otcovství dítěte narozeného po zahájení řízení o rozvodu manželství, ani domněnky otcovství muže, který dal souhlas k umělému oplodnění, přichází na řadu určení otcovství na základě souhlasného prohlášení rodičů dle § 779 a násl. OZ. To se může uplatnit také v případě, že za trvání manželství manžel matky své otcovství k dítěti úspěšně popře, a otcem tak musí být jiný muž.

Souhlasné prohlášení činí matka dítěte a muž, který tvrdí, že je jeho otcem. Ve své podstatě jde o určení otcovství v důsledku dvou jednostranných právních jednání matky a tohoto muže, nikoliv o dvoustranné právní jednání.⁵⁰ Tyto dva projevy vůle pak zakládají nové právní postavení dítěte, jeho vztah k nově určenému rodiči i jejich vzájemná práva a povinnosti.

Zákon stanovuje pro platnost takového prohlášení několik podmínek. Jedná se o souhlasné prohlášení, a proto musí mít prohlášení matky i domnělého otce stejný obsah – oba musí shodně tvrdit, že otcem daného dítěte je právě tento muž. Prohlášení je nutné vždy provést osobně a zásadně není možné se pro takový úkon nechat zastoupit jinou osobou. S výjimkou z tohoto pravidla počítá § 780 OZ v situaci, kdy by prohlášení činil člověk, který není plně svéprávný (srov. kapitolu 3.6.2 této práce). V praxi je obvyklé, že souhlasné prohlášení provedou budoucí rodiče společně v jednom okamžiku, nicméně zákon jejich současné jednání nevyžaduje. Nic tedy nebrání tomu, aby se před příslušný orgán dostavil nejprve muž, který tvrdí, že je otcem dítěte, a až po nějaké době učinila prohlášení také jeho

⁵⁰ FRINTOVÁ, Dita. § 779. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, ISBN: 978-80-7478-457-6, s. 295-296.

matka, případně naopak. K určení otcovství pak dojde poté, co druhý z rodičů přistoupí k souhlasnému prohlášení prvního rodiče.⁵¹

Pokud jde o místo, kde má k souhlasnému prohlášení dojít, zákon umožňuje matce a domnělému otci výběr mezi soudem a matričním úřadem. V prvním případě určuje místní příslušnost soudu § 417 ZŘS a příslušným bude obecný soud dítěte. Pokud by nebylo možné místní příslušnost takto určit, je pro řízení příslušný obecný soud matky. V případě matričního úřadu se aplikuje § 10 zákona o matrikách, podle kterého je místně příslušný primárně matriční úřad, v jehož správním obvodu se dítě narodilo.

Nezletilý, který není plně svéprávný, si však orgán zvolit nemůže a prohlášení musí provést pouze před soudem. Pokud by učinil prohlášení před matričním úřadem, nemělo by právní následky. Je tomu tak proto, že soud se musí zabývat otázkou, zda má nezletilý k takovému právnímu jednání dostatečnou způsobilost.⁵² K tomu se využije § 31 OZ, podle něhož platí vyvratitelná právní domněnka, že každý nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku. Domnívám se, že v případě, kdy nezletilý nebude shledán dostatečně způsobilým k učinění prohlášení, bude nutné, aby otcovství určil soud rozhodnutím. Jde totiž o natolik významné jednání spjaté s osobou nezletilého, že není možné připustit udělení souhlasu k právnímu jednání zákonným zástupcem ve smyslu § 32 odst. 1 OZ.⁵³

Zákonodárce se ve vztahu k souhlasnému prohlášení učiněnému nezletilým vyjadřuje pouze k situaci, kdy je nezletilým jeden z rodičů. V teorii tak nepanuje shoda na tom, zda je přípustné určení otcovství souhlasným prohlášením, i když jsou nezletilí oba rodiče. První názorový proud na základě jazykového výkladu tvrdí, že zákonodárce užitím jednotného čísla umožnil použití souhlasného prohlášení, jen pokud je pouze jeden z rodičů nezletilý.⁵⁴ Druhá skupina zástupců doktríny naopak říká, že nezletilým rodičům nelze možnost souhlasného prohlášení odpírat jen kvůli jednotnému číslu v textu zákona, protože v oblasti soukromého

⁵¹ Podle stanoviska Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 9. 6. 1983, sp. zn. Cpj 139/83, uveřejněného pod č. 32/1983 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek

⁵² JANTOŠOVÁ, Klára. § 779. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, ISBN 978-80-7400-747-7, s. 854.

⁵³ Shodně KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 779. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 519.

⁵⁴ Tamtéž.

práva každý může činit to, co není zákonem zakázáno.⁵⁵ Osobně nevidím důvod, proč by souhlasné prohlášení dvou nezletilých rodičů nemělo být možné, samozřejmě za splnění předpokladů uvedených výše. Absence výslovné právní úpravy by neměla znamenat automatický zákaz takového postupu, naopak je třeba vycházet z obecné zásady legální licence.

Souhlasným prohlášením lze určit otcovství jednak k dítěti již narozenému (bez ohledu na jeho stáří či zletilost), jednak k dítěti ještě nenarozenému, je-li již počato. Zakotvení této možnosti je vzhledem k vývoji prenatalní medicíny vhodný krokem, neboť dnes dochází ke zjištění těhotenství velmi brzy po početí, a budoucí rodiče tak mají dostatek času zajistit pro dítě žádoucí právní postavení ještě před jeho narozením.

Zákon se v souvislosti se souhlasným prohlášením nijak nevyjadřuje k otázce souladu biologického a právního rodičovství, z čehož lze dovodit, že jejich shoda nemůže být vyžadována ani nijak kontrolována. Soud ani matriční úřad není oprávněn ověřovat, zda souhlasné prohlášení otcovství odpovídá biologickému vztahu mezi otcem a dítětem, neboť v opačném případě by došlo k faktickému vyprázdnění této domněnky otcovství a jejímu nahrazení tzv. třetí domněnkou, kdy k určení otcovství dochází autoritativním rozhodnutím soudu nejčastěji právě na základě výsledku testu DNA.

V praxi samozřejmě může dojít k situaci, že souhlasné prohlášení učiní muž, který není biologickým otcem daného dítěte. Mohou ho k tomu vést nejrůznější důvody, které jsou z morálního hlediska více či méně přijatelné. Pokud by šlo o prohlášení muže, který dítě s matkou vychovává, pečuje o ně a po všech stránkách se k němu chová jako k vlastnímu, je nepochybně v zájmu dítěte, aby se tento sociální rodič stal i přes absenci biologického pouta také rodičem právním, a toto jednání je ospravedlnitelné. Naopak v případě, že muž činí souhlasné prohlášení pouze za účelem obcházení zákona (např. aby se vyhnul zdlouhavému procesu mezinárodního osvojení), není možné takové jednání akceptovat. Podobné okolnosti však vedou matku a domnělého otce k souhlasnému prohlášení spíše výjimečně, a tak je podle mého názoru z pohledu práva vhodné ponechat úpravu ve stávajícím znění, které vychází z míry pravděpodobnosti, že tento muž je skutečným biologickým otcem dítěte. Ve většině případů totiž činí souhlasné prohlášení nesezdané páry, které nemohou využít žádnou z předchozích domněnek otcovství a které nemají důvod s otcovstvím k dítěti nijak

⁵⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 779. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 519.

manipulovat. Navíc zákonodárce na případné nežádoucí situace sám pamatuje, když v § 793 OZ dává soudu oprávnění i bez návrhu zahájit řízení o popření otcovství, bylo-li otcovství určeno souhlasným prohlášením rodičů, ale otec dítěte takto určený nemůže být jeho biologickým otcem (podrobněji v kapitole 4.6.2 této práce).

3.6.2 Souhlasné prohlášení osoby, která není plně svéprávná

Obdobně jako u nezletilého, který není plně svéprávný, zákon neumožňuje výběr orgánu pro souhlasné prohlášení ani jiné osobě omezené ve svéprávnosti. I u ní je podle § 780 OZ nutné, aby souhlasné prohlášení učinila před soudem. Znění tohoto ustanovení však přináší ve vztahu k § 779 odst. 2 větě druhé týkající se nezletilých jisté výkladové komplikace. Není totiž jednoznačné, zda se úprava v § 780 OZ vztahuje na všechny osoby, které nejsou plně svéprávné (tj. i na nezletilé podle předchozího ustanovení), nebo pouze na osoby, které ve svéprávnosti omezil soud. Jak jsem již naznačila výše (v odstavcích věnovaných souhlasnému prohlášení nezletilého, který není plně svéprávný), osobně se přikláním k druhé variantě výkladu. Z textu zákona podle mého názoru vyplývá, že zákonodárce chtěl odlišit režim „ještě nesvéprávné“ nezletilé osoby od režimu ostatních osob, jejichž svéprávnost je omezena soudem, protože zatímco u nezletilých stanovil pouze požadavek na provedení souhlasného prohlášení před soudem, v § 780 OZ tento požadavek zopakoval a navíc k němu připojil i možnost zastoupení této osoby opatrovníkem, která u nezletilých chybí. § 780 OZ by se proto měl týkat pouze osob omezených ve svéprávnosti soudem. Shodně se k výkladu tohoto ustanovení staví Králíčková, která uvádí: „*Občanský zákoník v posuzovaném ustanovení upravuje, byť velmi kuse, pravidla pro určení otcovství dle druhé domněnky souhlasným prohlášením osoby, která není plně svéprávná, tj. je omezena ve svéprávnosti soudem.*“⁵⁶ Opačný názor zastává Frintová⁵⁷, podle níž lze historickým výkladem dovodit, že § 780 OZ se měl vztahovat na všechny osoby, které nejsou plně svéprávné (tedy i na nezletilé), a že ve vztahu k § 779 odst. 2 větě druhé pouze doplňuje pravidlo o posouzení schopnosti samostatně před soudem jednat. Důvodová zpráva se bohužel k tomuto ustanovení blíže nevyjadřuje.

⁵⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 780. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 521.

⁵⁷ FRINTOVÁ, Dita. § 780. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, ISBN: 978-80-7478-457-6, s. 299-300.

Bez ohledu na způsob výkladu platí, že u osob omezených na svéprávnosti musí soud posoudit, zda člověk dokáže zohlednit všechny důsledky spojené se založením otcovství souhlasným prohlášením, tedy zda je toto jednání přiměřené jeho rozumové a volní vyspělosti.⁵⁸ Za tímto účelem může případně využít i lékařského znaleckého posudku. Pokud soud dojde k závěru, že osoba není schopna významu souhlasného prohlášení dostatečně porozumět, nemůže k určení otcovství tímto způsobem vůbec dojít a následuje určení otcovství rozhodnutím soudu. Přestože to zákon přímo nestanoví, není důvod zde postupovat odlišně od výslovné úpravy týkající se matky, která není schopna posoudit význam svého prohlášení, v § 781 OZ.

Pokud je naopak prokázáno, že osoba právní následky souhlasného prohlášení chápe, zjišťuje se ještě schopnost této osoby samostatně jednat. V případě kladného závěru osoba učiní souhlasné prohlášení standardním způsobem, jinak za ni bude jednat její opatrovník.⁵⁹

3.6.3 Překážky souhlasného prohlášení na straně matky

V § 781 OZ je zvlášť obsaženo ještě pravidlo, že pokud matka nemůže pro duševní poruchu posoudit význam svého prohlášení nebo pokud je získání jejího prohlášení spojeno s těžko překonatelnou překážkou, není možné určit otcovství souhlasným prohlášením. Jde o důsledek předchozí úpravy v ZOR, který naopak umožňoval, aby v takové situaci došlo k určení otcovství pouze na základě projevu vůle muže, který tvrdil, že je otcem dítěte, a souhlas matky nevyžadoval. Tak významný zásah do matčiných práv byl však předmětem kritiky⁶⁰, a proto se současný OZ od předchozí úpravy výslovně odklonil.

Duševní poruchou je chápána duševní porucha závažného charakteru, v jejímž důsledku matka není schopna porozumět významu souhlasného prohlášení, a není tak

⁵⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 780. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 521.

⁵⁹ FRINTOVÁ, Dita. § 780. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, ISBN: 978-80-7478-457-6, s. 300.

⁶⁰ FRINTOVÁ, Dita. § 781. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, ISBN: 978-80-7478-457-6, s. 302.

způsobila právně jednat.⁶¹ Skutečnost, že matka byla či nebyla pro takovou duševní poruchu soudem omezena ve svéprávnosti, zde podle textu zákona nehraje roli.

Pokud jde o těžko překonatelnou překážku, která brání získání souhlasného prohlášení, nejčastěji půjde o situaci, kdy je matka dítěte nezvěstná nebo neznámá, ať už proto, že své dítě odložila do tzv. baby-boxu, nebo proto, že se dítě narodilo při utajovaném porodu, kdy matka využila právo na utajení své totožnosti podle zákona o zdravotních službách⁶².

Ve všech těchto případech není možné využít k určení otcovství souhlasné prohlášení rodičů a musí nastoupit tzv. třetí domněnka otcovství, kdy jako otce určí soud muže, který s matkou dítěte v rozhodné době souložil (srov. kapitolu 3.7 této práce).

3.6.4 Použití obecných ustanovení o právním jednání a specifikum neplatnosti prohlášení

Důvodová zpráva k občanskému zákoníku uvádí, že v praxi vznikaly pochybnosti o tom, jaká je povaha souhlasného prohlášení a zda lze ve vztahu k němu aplikovat úpravu týkající se právního jednání.⁶³ Zákonodárce proto v § 782 OZ výslovně zakotvil, že na prohlášení otcovství jako zvláštní projev vůle se použijí obecná ustanovení o právním jednání, není-li stanoveno jinak.

Obecná úprava právního jednání je obsažena v § 545 až § 599 OZ. Při pohledu do zákona se však nelze ubránit pochybnosti o tom, zda je možné všechna uvedená ustanovení na souhlasné prohlášení skutečně použít. Pozornost vzbuzuje například úprava podmínky nebo doložení času.⁶⁴ Jen těžko si totiž lze představit, že by podle práva mohlo dojít např. k situaci, kdy muž prohlásí své otcovství k dítěti s odkládací podmínkou, že otcem je pouze za předpokladu, že dítě bude mít stejné černé vlasy jako on, či naopak s rozvazovací podmínkou, že účinky prohlášení otcovství zanikají ve chvíli, kdy dítě nezíská maturitní vysvědčení s vyznamenáním. Souhlasné prohlášení otcovství je totiž zvláštním projevem vůle, který vede k založení statusového poměru specifického v tom, že u něj v budoucnu nemůže dojít

⁶¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 781. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 522.

⁶² Podle § 37 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování

⁶³ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁶⁴ FRINTOVÁ, Dita. § 782. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, ISBN: 978-80-7478-457-6, s. 303.

k zániku. Výjimkou je pouze úspěšné popření otcovství před soudem (srov. kapitolu 4. této práce).

U jiných institutů obsažených v obecné úpravě právního jednání naopak nejsou žádné pochybnosti ohledně možnosti jejich využití pro souhlasné prohlášení. Typicky půjde o simulované právní jednání, kdy osoba navenek pouze předstírá vůli právní jednání učinit a tento nedostatek vážnosti jednání způsobí, že takové právní jednání bude zdánlivé a nebude se k němu přihlížet. Dále sem patří i úprava omylu a lsti. V souvislosti se souhlasným prohlášením může jistě dojít např. k situaci, že matka dítěte uvede muže v souvislosti s jeho otcovstvím k počatému dítěti v omyl. Tento muž se pak může dovolávat neplatnosti svého prohlášení v řízení před soudem.

Obecná ustanovení o neplatnosti právního jednání se budou na souhlasné prohlášení aplikovat také, nicméně s významnou odlišností. Druhá věta § 782 OZ totiž stanoví, že neplatnosti se lze dovolat jen ve lhůtě pro popření otcovství, která činí šest měsíců. Jedná se o prekluzivní lhůtu, na kterou se uplatní obecná pravidla počítání času. Tato lhůta začíná běžet dnem, kdy došlo k učinění souhlasného prohlášení, a končí dnem, který se pojmenováním nebo číslem shoduje se dnem učinění prohlášení. Pokud však došlo k souhlasnému prohlášení otcovství k dítěti teprve počatému, nemůže lhůta skončit dříve než šest měsíců po jeho narození. Důvodem významného časového omezení možnosti domáhat se určení neplatnosti souhlasného prohlášení je nutnost zachování stability statusových vztahů mezi rodiči a dětmi.⁶⁵ Není možné připustit, aby se rodič mohl dovolávat neplatnosti určení otcovství kdykoli v budoucnu, protože takto neomezená doba by znamenala nejistotu, která v těchto právních poměrech není žádoucí.

3.7 Určení otcovství rozhodnutím soudu

3.7.1 Obecné předpoklady pro určení otcovství soudem

Posledním způsobem, jak může dojít k určení otcovství, je využití § 783 OZ a určení otcovství rozhodnutím soudu. V souladu se základními principy určování otcovství lze k tomuto postupu přistoupit až poté, co nedošlo k použití předchozích domněnek otcovství –

⁶⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 782. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 524.

domněnky svědčící manželu matky, domněnky otcovství dítěte narozeného po zahájení řízení o rozvodu manželství, domněnky otcovství muže, který dal souhlas k umělému oplodnění, ani domněnky otcovství muže, který učinil souhlasné prohlášení.

Návrh na zahájení soudního řízení může podat matka, dítě i muž, který tvrdí, že je jeho otcem (§ 783 odst. 1 OZ). Zákon počítá i s možností, že domnělý otec dítěte je již po smrti. Ani to však nebrání podání návrhu na zahájení řízení a tento návrh se bude podávat proti opatrovníkovi, kterého k tomu jmenuje soud. Podání návrhu není nijak časově omezené a je možné ho podat kdykoli po narození dítěte. Stejně jako u souhlasného prohlášení může takto dojít k určení otcovství i u dítěte, které je již zletilé.⁶⁶ Okruh účastníků řízení upravuje § 420 ZŘS. Jsou jimi žena, která dítě porodila, dítě a muž, který o sobě tvrdí nebo o němž je tvrzeno, že je otcem dítěte. V případě smrti domnělého otce je účastníkem místo něj jmenovaný opatrovník.

Domněnka otcovství je podle § 783 odst. 2 OZ založena na předpokladu, že otcem dítěte je muž, který s matkou dítěte souložil v době, od které neprošlo do narození dítěte méně než sto šedesát a více než tři sta dní, ledaže jeho otcovství vylučují závažné okolnosti. Jde o tradiční domněnku, která vychází z dřívější úpravy založené na skutečnosti, že nebylo možné žádným způsobem s jistotou určit biologického otce dítěte. Dnes už se díky pokroku v oblasti medicíny a genetiky s tímto problémem nepotýkáme, takže lze uvažovat o tom, zda má tato domněnka v našem zákoníku stále místo. Nalezení odpovědi na tuto otázku však není jednoduché, a proto se této problematice věnuji samostatně v kapitole 7.3 této práce.

Právní úprava v OZ se nijak nevyjadřuje k tomu, co se rozumí souloží. V judikatuře Nejvyššího soudu Československé republiky byl tento pojem vymezen již v roce 1938, kdy v rozhodnutí publikovaném ve sbírce *Vážný* pod č. 16999/1938⁶⁷ Nejvyšší soud uvedl, že souloží se rozumí takový úkon pohlavního života, který může vést k oplodnění ženy, případně i jakékoliv spojení pohlavních orgánů muže a ženy vůbec, přičemž postačuje i pouhý jejich dotyk.

Rozhodnou dobou je období mezi sto šedesátým a třístým dnem před narozením dítěte. V porovnání s úpravou v ZOR tak došlo k prodloužení rozhodné doby, která dříve

⁶⁶ FRINTOVÁ, Dita. In: DVOŘÁK, Jan, ZUKLÍNOVÁ, Michaela, ŠVESTKA, Jiří, ELISCHER, David a kol. *Občanské právo hmotné. Díl druhý, Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, ISBN 978-80-7478-937-3, s. 82.

⁶⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 23. 6. 1938, sp. zn. Rv II 476/38

začínala až sto osmdesátým dnem před narozením dítěte. Důvodová zpráva⁶⁸ tuto změnu vysvětluje novými možnostmi lékařské vědy a praxe. Zákonodárce má zřejmě na mysli to, že dnes jsou zdravotníci schopni poskytnout lékařskou péči na vysoké úrovni i velmi předčasně narozeným dětem, čímž dochází k výraznému snížení novorozenecké úmrtnosti. Do rozhodné doby se nepočítá den, kdy došlo k souloži, ale den narození dítěte se do ní již zahrnuje.⁶⁹

Skutečnost, že došlo k souloži, musí primárně prokázat navrhovatel, i když jde o nesporné řízení. Může k tomu využít např. svědecké výpovědi nebo další důkazní prostředky. Pokud je soulož mezi dotyčnými osobami prokázána, je za otce dítěte považován tento muž. Stejně jako u ostatních domněnek otcovství i tady z dikce zákona vyplývá, že jde o vyvratitelnou domněnku, a tak domnělý otec může soudu předložit důkazy, které jeho otcovství vylučují. Může jít např. o lékařské potvrzení o jeho neplodnosti nebo výsledek testu DNA. Naproti tomu k vyloučení otcovství nemůže dojít jen proto, že matka v rozhodné době souložila s větším počtem mužů, že při souloži nedošlo k výtoku semene nebo že byl při souloži použit prezervativ, který měl početí zabránit.⁷⁰

V řízení o určení otcovství platí zásada vyšetřovací, a tak soud není vázán návrhy důkazních prostředků ze strany účastníků řízení a může rozhodnout o provedení i jiných než navrhovaných důkazních prostředků, pokud je to potřebné k řádnému zjištění skutkového stavu. K nejvyužívanějším důkazním prostředkům v paternitních sporech patří znalecký posudek založený na metodě profilování DNA a soud může jeho provedení nařídit i proti vůli účastníků řízení. Obvykle podstoupení analýzy DNA odmítají domnělí otcové, ale v praxi se objevily i případy, kdy matka odmítla provedení testu u svého nezletilého dítěte.⁷¹ Vzhledem k tomu, že odběr vzorku pro následnou analýzu DNA je spojen se zásahem do integrity člověka, mohlo by být sporné, zda je soud oprávněn osobu k podstoupení testu nutit proti její vůli. Přípustnost takového postupu však jednoznačně potvrdil Ústavní soud ČR, který stanovil: „*V řízení o určení otcovství podle § 54 odst. 1, 2 ZOR je soud oprávněn uložit žalovanému muži, aby se v souladu s § 127 odst. 3 OSŘ dostavil ke znalci a strpěl odběr vzorků DNA, a to za účelem určení, popř. vyloučení otcovství. Není v rozporu s ústavním*

⁶⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁶⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 783. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 527.

⁷⁰ FRINTOVÁ, Dita. § 783. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, ISBN: 978-80-7478-457-6, s. 306-307.

⁷¹ JANTOŠOVÁ, Klára. § 783. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, ISBN 978-80-7400-747-7, s. 857.

*pořádkem, vynucuje-li soud splnění této povinnosti na žalovaném muži, který se odmítá vyšetření podrobit, za pomoci pořádkových pokut či předvedení.*⁷²

Pokud v řízení úspěšně dojde k prokázání otcovství, soud řízení ukončí vydáním rozsudku, ve kterém určí, že otcem dítěte je daný muž. Ke vzniku statusového právního poměru dochází až dnem, kdy rozsudek nabude právní moci. Rozhodnutí soudu je pak nutné předložit matričnímu úřadu, aby mohlo být reflektováno v knize narození (podle § 16 odst. 3 písm. b) zákona o matrikách). Jde o rozhodnutí konstitutivní povahy, které působí *ex nunc* a nepůsobí zpětně.⁷³ Podle § 27 ZŘS je výrok o určení otcovství závazný pro každého.

Pravomocný rozsudek o určení otcovství vytváří překážku *rei iudicatae*, a tak tímto způsobem určené otcovství zásadně není možné po uplynutí obecných lhůt v budoucnu popřít. Výjimku zakotvila novela ZŘS z roku 2017⁷⁴, která v reakci na rozhodovací praxi ESLP v § 425a ZŘS nově umožnila podat žalobu na obnovu řízení o určení (nebo popření) otcovství i po třech letech od právní moci napadeného rozhodnutí, pokud se rozhodovalo v době před 31. prosincem 1995 a jsou tu nové důkazy díky moderním vědeckým metodám, které v původním řízení nebylo možné použít (zejména se bude jednat o provedení analýzy DNA). Více se novele věnuji v kapitole 5.4 této práce.

3.7.2 Vliv smrti účastníka na řízení o určení otcovství

Zákonodárce v § 784 OZ ve spojení s § 421 ZŘS myslí i na situaci, kdy zemře některý z účastníků řízení. Jedná se zde o úmrtí v době, kdy řízení již bylo zahájeno a stále ještě probíhá. Na případy smrti těchto osob ještě před zahájením řízení se toto ustanovení nevztahuje.

Pokud během řízení zemře navrhovatel, může v řízení pokračovat další k návrhu oprávněný. Jak již bylo uvedeno výše, návrh na zahájení soudního řízení může podat matka, dítě a muž, který tvrdí, že je jeho otcem. Bez ohledu na to, kdo z nich podal původní návrh na zahájení řízení, v případě jeho smrti je další osud řízení v rukou druhých dvou oprávněných. Soud jim totiž stanoví lhůtu, ve které se musejí vyjádřit k tomu, zda v řízení chtějí nadále

⁷² Podle nálezu Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. I. ÚS 987/07

⁷³ JANTOŠOVÁ, Klára. § 783. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, ISBN 978-80-7400-747-7, s. 857.

⁷⁴ Zákon č. 296/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

pokračovat. Pokud se k výzvě soudu nevyjádří vůbec nebo pokud sdělí, že na dalším pokračování nemají zájem, soud řízení zastaví.

Zemře-li během řízení dítě, je situace trochu odlišná. Dochází zde totiž k rozšíření aktivní legitimace k zahájení řízení o určení otcovství a toto právo má také potomek zemřelého dítěte za předpokladu, že má právní zájem na tomto určení. Pojem potomek v sobě zahrnuje všechny příbuzné zemřelého dítěte v přímé linii narozené po něm, a tak návrh mohou podat jeho děti, vnuci nebo pravnuci. Ti zároveň musí prokázat právní zájem na určení otcovství k zemřelému. Vzhledem k tomu, že je tu téměř vždy přítomen majetkový zájem ve vztahu k jejich případnému dědickému právu k pozůstalosti po jejich předku (zemřelém dítěti)⁷⁵, považuji tento požadavek spíše za formální. K podání návrhu se dále váže ještě časové omezení, neboť k němu musí dojít do šesti měsíců od smrti dítěte. Pokud jde o samotné řízení, přicházejí v úvahu tři možnosti následného postupu. Bylo-li zemřelé dítě v řízení navrhovatelem, mají ostatní osoby oprávněné k podání návrhu možnost rozhodnout se, zda chtějí v řízení pokračovat (viz výše). Jestliže bude řízení v důsledku jejich volby zastaveno, zahájí potomek zemřelého dítěte nové, samostatné řízení. Pokud naopak bude řízení pokračovat, může i tak potomek zemřelého dítěte návrh na zahájení řízení podat a toto řízení bude následně spojeno s původním, již probíhajícím řízením (podle § 112 odst. 1 OSŘ ve spojení s § 1 odst. 3 ZŘS).⁷⁶ V případě, že zemřelé dítě navrhovatelem nebylo, není důvod pro zvažování zastavení řízení a případný návrh podaný jeho potomkem povede opět ke spojení s původním řízením.

Za situace, kdy během řízení o určení otcovství zemře domnělý otec, který však nebyl navrhovatelem, pokračuje řízení podle § 784 odst. 3 OZ proti opatrovníkovi, jehož k tomu jmenuje soud. Postupuje se tedy obdobně jako v případě, že domnělý otec zemřel již před zahájením paternitního řízení, což upravuje § 783 odst. 3 OZ.

Poslední variantou je potom smrt muže, který tvrdil, že je otcem daného dítěte, a byl tak v řízení v postavení navrhovatele. Soud tehdy opět vyzve matku a dítě, aby se ve stanovené lhůtě vyjádřily, zda mají zájem v řízení dále pokračovat. Jestliže se ve lhůtě nevyjádří, případně uvedou, že v řízení pokračovat nechtějí, řízení bude zastaveno. Pokud naopak projeví o pokračování v řízení zájem, soud obdobně jako v předchozím případě jmenuje na místo zemřelého muže opatrovníka a řízení bude dále probíhat s ním.

⁷⁵ FRINTOVÁ, Dita. § 784. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, ISBN: 978-80-7478-457-6, s. 312.

⁷⁶ Tamtéž, s. 311.

Zákon se nijak nevyjadřuje k otázce dalšího postupu pro situaci, kdy v průběhu řízení o určení otcovství zemře matka dítěte. Jestliže byla matka v daném řízení navrhovatelkou, bude se postupovat podle § 784 odst. 1 OZ a řízení pak s ohledem na vůli ostatních osob může být zastaveno, nebo může pokračovat dále. Pokud matka návrh na zahájení řízení nepodávala, ale navrhovatelem bylo dítě či muž, který tvrdí své otcovství, bude soud zřejmě v řízení pokračovat beze změn se zbylými účastníky, protože takovému postupu nebrání žádné zákonné ustanovení.

4. Popírání otcovství v občanském zákoníku

4.1 Obecné principy popírání otcovství

Právní úprava popírání otcovství navazuje na úpravu jeho určování. Popřít již určené otcovství je možné díky tomu, že k určení otcovství dochází na základě vyvratitelných právních domněnek. Pokud tedy určený otec ve skutečnosti otcem daného dítěte není, lze se proti tomuto stavu bránit popřením otcovství.

Popření otcovství je významným zásahem do právního postavení dítěte i obou jeho rodičů. V jeho důsledku zaniká statusový vztah mezi dítětem a mužem, u něhož došlo k popření otcovství, čímž je narušena právní jistota a stabilita statusových vztahů.⁷⁷ Na druhou stranu však popření otcovství umožňuje nápravu situace, kdy původně určené otcovství neodpovídá realitě, a poskytuje tak ochranu zájmu společnosti na souladu právního a biologického rodičovství.

Vzhledem k závažným důsledkům popření otcovství je možné popírat otcovství pouze v řízení před soudem, a to v zákonem stanovených lhůtách, jejichž zmeškání lze za určitých podmínek prominout (srov. kapitolu 4.7 této práce). Ze zákona vyplývá, že k zahájení řízení o popření otcovství jsou oprávněni pouze matka a otec dítěte (zapsaní v matriční knize narození), případně může za výjimečných okolností řízení zahájit i bez návrhu soud. Samotné dítě, o jehož otce se jedná, návrh na zahájení řízení o popření otcovství podat nemůže, přestože u určení otcovství toto oprávnění má. Vzhledem k tomu, že jde o institut přímo zasahující do základu jeho právního postavení, tuto skutečnost považuji za velmi problematickou. Stejně pak vnímám i absenci jakékoli právní úpravy ve vztahu k popěrnému právu muže, který je biologickým otcem dítěte, u něhož je však jako otec již zapsán jiný muž. Více se budu oběma problémy zabývat v kapitole 7. své práce.

Pokud jde o praktické důsledky úspěšného popření otcovství, po nabytí právní moci rozsudku o jeho popření dojde u dítěte k zaevidování této změny v matriční knize narození a zároveň bude dítěti vydán nový rodný list, ve kterém nebude zapsán žádný otec.⁷⁸

⁷⁷ FRINTOVÁ, Dita. In: DVOŘÁK, Jan, ZUKLÍNOVÁ, Michaela, ŠVESTKA, Jiří, ELISCHER, David a kol. *Občanské právo hmotné. Díl druhý, Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, ISBN 978-80-7478-937-3, s. 84.

⁷⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 785. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 542.

Ve zbytku této kapitoly se budu podrobněji věnovat jednotlivým situacím, kdy lze otcovství popírat, aktivně legitimovaným osobám k podání návrhu na zahájení řízení a dalším souvisejícím otázkám.

4.2 Popírání otcovství manželem matky

Manžel matky, jehož otcovství bylo určeno na základě první domněnky, může své otcovství popřít ve lhůtách stanovených v § 785 odst. 1 OZ. Subjektivní lhůta trvá šest měsíců a počíná běžet ode dne následujícího po dni, kdy se manžel dozvěděl o skutečnostech zakládajících důvodnou pochybnost, že je otcem manželčina dítěte. Takovými skutečnostmi budou především informace o tom, že biologickým otcem dítěte by mohl být i další muž, získané například přiznáním manželky k nevěře nebo vyslechnutím cizího rozhovoru. Zda tato skutečnost důvodně zpochybňuje manželovo otcovství, se následně bude posuzovat vždy individuálně případ od případu. V praxi je ovšem poměrně obtížně zjišťovat, kdy se o těchto informacích manžel skutečně dozvěděl, a na základě toho určovat, zda byl návrh na zahájení řízení o popření otcovství podán včas, nebo až po uplynutí šestiměsíční lhůty.⁷⁹ Proto se častěji uplatní objektivní lhůta, která trvá do šesti let od narození dítěte. Podle obecných pravidel počítání času platí, že manžel může své otcovství popírat pouze v té lhůtě, která uplyne dříve. Pokud se tedy dozví o skutečnostech zpochybňujících jeho otcovství již při narození dítěte nebo během následujících pěti a půl let, uplyne mu subjektivní lhůta pro popření otcovství za šest měsíců. Pokud se o takových skutečnostech dozví až těsně před šestými narozeninami dítěte, případně se o nich nedozví vůbec, zanikne jeho popěrné právo uplynutím objektivní šestileté lhůty. Jde o lhůty prekluzivní, a tak jejich uplynutím manželovo právo popřít své otcovství zaniká.⁸⁰ V § 792 OZ je však umožněno, aby bylo zmeškání popěrné lhůty výjimečně prominuto soudem.

Své otcovství manžel popírá vůči svému dítěti i jeho matce (své manželce). Jestliže je některý z nich v době popírání otcovství již po smrti, popírá manžel své otcovství pouze vůči druhému z nich. Pokud však nežije ani dítě, ani matka, manžel podle zákona právo popřít otcovství nemá (§ 785 odst. 1 věta druhá OZ).

⁷⁹ FRINTOVÁ, Dita. § 785. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, ISBN: 978-80-7478-457-6, s. 316.

⁸⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 785. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975).* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 540.

Zákonodárce v § 785 odst. 2 OZ počítá i se situací, kdy bude manžel v průběhu objektivní šestileté lhůty pro popření otcovství omezen ve svéprávnosti takovým způsobem, že nebude schopen sám popěrné právo vykonat. V tomto případě soud jmenuje manželovi matky opatrovníka (pouze za účelem popření otcovství), který následně může popřít manželovo otcovství ve lhůtě šest měsíců od svého jmenování. Po marném uplynutí lhůty toto právo opět zaniká. V praxi se mohou objevit i případy, kdy manžel matky sice nebude omezen ve svéprávnosti soudem, nicméně zároveň bude trpět duševní poruchou, v jejímž důsledku nebude schopen včas podat návrh na popření otcovství k soudu. Zde potom bude možné využít úpravu v § 792 OZ a požádat soud o prominutí zmeškání lhůty.⁸¹

Manželovo popěrné právo má kromě lhůt i další omezení uvedená v § 786 OZ, a to podle toho, kdy se dítě ve vztahu k trvání manželství narodilo. Pokud se dítě narodilo mezi stošedesátým dnem od uzavření manželství a třístým dnem po jeho zániku nebo prohlášení za neplatné, může manžel matky své otcovství úspěšně popřít pouze v případě, že je vyloučeno, aby byl otcem dítěte (§ 786 odst. 1 OZ). Manžel jako navrhovatel tedy musí unést důkazní břemeno a spolehlivě prokázat, že nemůže být biologickým otcem dítěte. Za tímto účelem může tvrdit, že s matkou dítěte v tzv. rozhodné době vůbec nesouložil, a pokud k souloži došlo, je nutné poskytnout např. lékařské potvrzení o neplodnosti nebo negativní výsledek testu DNA.⁸² Výjimkou z tohoto pravidla je užití postupu podle § 777 OZ, kdy dochází k současnému určení i popření otcovství k dítěti narozenému v době mezi zahájením řízení o rozvodu manželství a třístým dnem po rozvodu manželství na základě společného prohlášení manžela, matky dítěte a jiného muže (srov. kapitolu 3.4 této práce).

Za situace, kdy se dítě narodí před stošedesátým dnem od uzavření manželství, je zákonodárce vůči manželovi matky méně přísný (někdy se to označuje jako tzv. privilegované postavení manžela). K tomu, aby se neuplatnila domněnka otcovství manžela matky a manžel nebyl považován za otce dítěte, postačuje manželovo prosté popření otcovství bez nutnosti prokazovat neexistenci biologického pouta mezi ním a dítětem. Králíčková⁸³ nicméně správně upozorňuje, že se i zde musí uplatnit vyšetřovací zásada typická pro nesporná řízení a soud je povinen provést i nenavržené důkazy (především test DNA), protože jinak by mohlo bez

⁸¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 785. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 541.

⁸² FRINTOVÁ, Dita. § 786. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, ISBN: 978-80-7478-457-6, s. 318-319.

⁸³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 786. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 544.

dalšího dojít k popření otcovství skutečného biologického otce dítěte a vzniku překážky *rei iudicatae*, což by nebylo v zájmu dítěte.

Manžel matky dítěte narozeného před stošedesátým dnem od uzavření manželství zároveň není oprávněn své otcovství jednoduše popřít ve dvou případech. Zaprvé jde o situaci, kdy manžel s matkou dítěte souložil v době, od níž do narození dítěte neprošlo méně než sto šedesát a více než tři sta dní, zadruhé o situaci, kdy manžel již při uzavření manželství věděl, že je jeho budoucí manželka těhotná (§ 786 odst. 2 věta druhá OZ). Vyloučení těchto případů z možnosti prostého popření otcovství je bezesporu vhodným krokem, neboť zde není důvod manželovo postavení zvýhodňovat. Tyto výjimky z prostého popěrného práva mohou v rámci řízení o popření otcovství využít také matka a dítě za předpokladu, že usilují o zachování otcovství manžela. Pokud totiž předloží důkazy o tom, že manžel s matkou dítěte v tzv. rozhodné době souložil, případně při uzavření manželství věděl, že je matka těhotná, bude následně manžel nucen prokázat, že jeho otcovství je vyloučeno, jako je tomu při popírání otcovství k později narozeným dětem uvedeném výše.⁸⁴

4.3 Popření otcovství k dítěti narozenému z umělého oplodnění

Zákon v § 787 OZ zahrnuje zvláštní úpravu popírání otcovství k dítěti narozenému z umělého oplodnění, která reflektuje skutečnost, že zde dochází ke vzniku otcovství na základě udělení souhlasu s umělým oplodněním matky dítěte a že mezi takto určeným otcem a dítětem nemusí existovat biologická vazba. Pokud tedy manžel matky nebo jiný muž (druh neprovdané matky) dali souhlas k umělému oplodnění matky, nemohou následně popřít své otcovství k dítěti, které se narodí v době mezi stošedesátým dnem a třístým dnem od provedení umělého oplodnění. Genetický původ použité pohlavní buňky zde nehraje roli.

Nemožnost popření otcovství ovšem neplatí bezvýjimečně. Jestliže matka dítěte otěhotněla jiným způsobem než v důsledku provedeného umělého oplodnění, tj. při souloži s jiným mužem, manžel či druh neprovdané matky své otcovství popírat mohou. Dokazování nicméně nemusí být snadné, přičemž bude záležet na tom, jak bylo umělé oplodnění provedeno. Buď byla k oplodnění použita genetická látka manžela či jiného muže, který dal k umělému oplodnění souhlas, a tedy šlo o homologní asistovanou reprodukci, nebo došlo

⁸⁴ FRINTOVÁ, Dita. In: DVOŘÁK, Jan, ZUKLÍNOVÁ, Michaela, ŠVESTKA, Jirí, ELISCHER, David a kol. *Občanské právo hmotné. Díl druhý, Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, ISBN 978-80-7478-937-3, s. 85.

k oplodnění pomocí genetické látky anonymního dárce a jednalo se o heterologní asistovanou reprodukci.⁸⁵ Už z charakteristiky obou způsobů je zřejmé, v čem může být dokazování problematické. U homologního oplodnění postačí provedení znaleckého posudku v podobě testu DNA, který potvrdí, že manžel či jiný muž, který dal k umělému oplodnění souhlas, není otcem daného dítěte. V případě heterologního oplodnění je však biologickým otcem vždy muž odlišný od manžela či druha neprovdané matky a dárce jsou chráněni anonymitou. Aby byl domnělý otec při popření svého otcovství úspěšný, musel by zjistit totožnost muže, se kterým matka dítěte souložila, a navrhnout soudu nařízení znaleckého posudku z oboru genetiky ve vztahu k tomuto muži. Ten bude povinen podrobit se odběru vzorku pro následnou analýzu DNA, jak potvrdil Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. I. ÚS 987/07.

Pokud jde o lhůty, ve kterých lze otcovství k dítěti narozenému z umělého oplodnění popírat, u manžela matky se použije vymezení subjektivní a objektivní lhůty v § 785 odst. 1 OZ. Úprava lhůt pro popírání otcovství mužem, který dal k umělému oplodnění souhlas (druhem neprovdané matky), v zákoně chybí, nicméně se domnívám, že je možné analogicky aplikovat výše uvedené lhůty stanovené pro manžela matky.

Ustanovení § 787 OZ upravuje pouze případy, kdy je souhlas s umělým oplodněním skutečně dán. V praxi však mohou nastat situace, kdy k udělení souhlasu z jakéhokoli důvodu nedojde. Jestliže chybí souhlas manžela matky, uplatní se obecná úprava v § 786 OZ a pro popírání otcovství bude opět důležité, zda se jednalo o homologní, nebo heterologní oplodnění. V prvním případě zde bude existovat biologické pouto mezi manželem a dítětem a manžel své otcovství popírat nemůže. Ve druhém případě bude manžel naopak úspěšný, neboť negativní výsledek testu DNA potvrdí, že jeho otcovství je vyloučeno.⁸⁶ Pokud dojde k absenci souhlasu s umělým oplodněním u druha neprovdané matky, nebude možné dovodit jeho otcovství na základě domněnky v § 778 OZ. Tento muž tedy vůbec nebude považován za otce narozeného dítěte, a proto otázka popírání otcovství nepřichází v úvahu. Je samozřejmě možné, aby v takové situaci nesezdaný pár přistoupil k určení otcovství souhlasným prohlášením, nicméně pak by se případné popírání otcovství řešilo podle jiného ustanovení.

⁸⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 787. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 545.

⁸⁶ FRINTOVÁ, Dita. § 787. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, ISBN: 978-80-7478-457-6, s. 321.

4.4 Popření otcovství k dítěti matky znovu provdané

Pokud se žena znovu provdá a v novém manželství porodí dítě ještě před uplynutím 300denní doby od zániku předchozího manželství, případně od jeho prohlášení za neplatné, považuje se za otce dítěte pozdější manžel (§ 776 odst. 2 OZ). Pozdější manžel však může své otcovství výše uvedeným způsobem úspěšně popřít. V takovém případě potom bude domněnka otcovství svědčit předchozímu manželovi matky, protože se dítě narodilo do třístého dne po zániku manželství (nebo po jeho prohlášení za neplatné), jak předpokládá pravidlo v § 776 odst. 1 OZ.

Předchozí manžel je oprávněn své nově určené otcovství popřít v šestiměsíční lhůtě, která začíná běžet dnem následujícím poté, kdy se dozvěděl o rozhodnutí (§ 788 OZ). Ze zákonné formulace vyplývá, že jde o lhůtu subjektivní a po jejím uplynutí popěrné právo prekluduje. I zde je pak možné využít úpravu v § 792 OZ a požádat o prominutí zmeškání lhůty.

Je otázkou, co přesně se rozumí tím, že se předchozí manžel „dozvěděl o rozhodnutí“. Na první pohled není totiž zcela jasné, zda postačuje manželova vědomost o pouhé existenci soudního rozhodnutí, kterým bylo popřeno otcovství pozdějšího manžela, nebo zda je nezbytná i podrobnější znalost tohoto rozsudku. Odborná literatura dovozuje, že předchozímu manželovi musí být poskytnuta možnost seznámení se přímo s výrokem takového rozhodnutí a také že rozsudek již musí být pravomocný.⁸⁷ Jestliže se předchozí manžel o rozsudku dozví, ale právní moc u něj ještě nenastala, začne lhůta pro popření otcovství běžet až poté, co se manžel dozví i o nabytí právní moci.⁸⁸ Tento požadavek je logický, neboť až na základě právní moci rozsudku dojde k uplatnění domněnky otcovství předchozího manžela a do té doby předchozí manžel nemá nic, co by mohl popírat.

Zákonodárce se v tomto ustanovení nijak nevyjadřuje k šestileté objektivní lhůtě pro popření otcovství, která se obecně u popěrného práva manžela uplatňuje na základě § 786 odst. 1 OZ. V právní teorii je proto sporné, zda se má na předchozího manžela vztahovat, nebo nikoliv. Zatímco Frintová⁸⁹ uvádí, že se objektivní lhůta uplatní i ve vztahu k předchozímu manželovi, protože neexistuje žádná úprava odchylného běhu této lhůty,

⁸⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 788. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 546.

⁸⁸ Tamtéž, s. 546-547.

⁸⁹ FRINTOVÁ, Dita. § 788. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, ISBN: 978-80-7478-457-6, s. 323.

Králíčková⁹⁰ a Jantošová⁹¹ zastávají názor, že předchozí manžel v tomto případě není objektivní lhůtou omezován, neboť nejde o standardní situaci, na kterou míří § 786 odst. 1 OZ, a dítě se nenarodilo do manželství. Osobně se přikláním k druhému způsobu výkladu. Pokud bychom totiž připustili, že se i na popěrné právo předchozího manžela vztahuje šestiletá objektivní lhůta, která počíná běžet od narození dítěte, mohlo by poměrně jednoduše dojít k následující situaci. Pozdější manžel popře své otcovství až těsně před šestými narozeninami dítěte, a ještě než se předchozí manžel o takovém soudním rozhodnutí dozví, dojde k uplynutí šestileté lhůty. Předchozí manžel by tak bez dalšího přišel o své popěrné právo, aniž by měl objektivně možnost toto právo realizovat, což považuji za nepřijatelné. Ještě nepochopitelnější by aplikování šestileté objektivní lhůty bylo v případě, kdy pozdější manžel popře své otcovství v důsledku prominutí zmeškání popěrné lhůty u dítěte staršího šesti let. Předchozí manžel by opět nemohl uplatnit své popěrné právo, i kdyby na situaci reagoval seberycheji. Lze sice namítnout, že předchozí manžel může v těchto případech žádat o prominutí zmeškání popěrné lhůty dle § 792 OZ, nicméně pro posouzení jeho žádosti se zohledňuje pouze zájem dítěte a veřejný pořádek, což je mnohdy obtížné prokázat. Kromě výše zmíněných problémů je navíc možné chápat úpravu v § 788 OZ jako speciální ve vztahu k úpravě v § 786 odst. 1 OZ a dovodit, že pro předchozího manžela, který se oproti „běžnému“ manželovi nachází ve specifické situaci, je stanovena pouze subjektivní lhůta.

4.5 Popření otcovství manžela matkou dítěte

Jak již bylo řečeno v úvodu této kapitoly, kromě otce náleží popěrné právo také matce narozeného dítěte. Možnost popřít otcovství manžela vdanou matkou je upravena v § 789 OZ. Podle zákona tak může učinit do šesti měsíců od narození dítěte. Na rozdíl od manžela je tedy matce stanovena pouze objektivní lhůta pro popření otcovství, která je navíc významně zkrácena. Toto zkrácení je však pochopitelné, neboť matka má vzhledem k povaze věci jako jediná úplné informace o všech skutečnostech zakládajících důvodnou pochybnost o otcovství svého manžela, a to přímo v okamžiku jejich vzniku.⁹² Manželovo postavení je naproti tomu

⁹⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 788. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 546.

⁹¹ JANTOŠOVÁ, Klára. § 788. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, ISBN 978-80-7400-747-7, s. 860.

⁹² FRINTOVÁ, Dita. § 789. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, ISBN: 978-80-7478-457-6, s. 324.

značně znevýhodněné, protože má jen omezené prostředky ke zjištění skutečností zpochybňujících jeho otcovství, a tak je vhodné tento rozdíl zohlednit.

Ve zbytku se podle zákona obdobně užijí ustanovení o popření otcovství manželem. Matka tedy bude popírat otcovství vůči svému dítěti a jeho otci (svému manželovi), pokud je však některý z nich v době popírání otcovství již po smrti, bude popírat manželovo otcovství pouze vůči druhému z nich. Za situace, kdy již dítě ani otec nežijí, matka právo popřít otcovství nemá. Jestliže bude matka v průběhu popěrné lhůty omezena ve svéprávnosti tak, že nebude způsobilá sama popřít manželovo otcovství, přistoupí soud ke jmenování opatrovníka pro tento účel a opatrovník následně může popřít otcovství jejího manžela ve lhůtě šest měsíců od svého jmenování. Nejvyšší soud ve svém usnesení ze dne 27. 11. 2007, sp. zn. 30 Cdo 4088/2007 dále stanovil, že pokud matka po zahájení řízení o popření otcovství svého manžela zemře, není možné v řízení dále pokračovat s jejími právními nástupci, protože toto popěrné právo je jejím ryze osobním právem, které za ni není oprávněn vykonat nikdo jiný. Soud proto v takovém případě řízení zastaví.

4.6 Popření otcovství určeného souhlasným prohlášením rodičů

4.6.1 Zahájení řízení na návrh jednoho z rodičů

Kromě situace, kdy k určení otcovství dojde na základě narození dítěte do manželství a na základě souhlasu s umělým oplodněním, pamatuje zákonodárce i na možnost určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů a i takto určené otcovství umožňuje popírat.

Muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů, může své otcovství popřít, pouze pokud je vyloučeno, aby byl otcem dítěte (§ 790 odst. 1 věta první OZ). Jde o stejnou podmínku, jakou stanovuje § 786 odst. 1 OZ popírajícímu manželovi. I tento muž tedy musí soudu předložit důkazní prostředky, které spolehlivě prokážou, že nemůže být biologickým otcem dítěte. Typicky půjde o negativní výsledek testu DNA.

K popření otcovství určeného souhlasným prohlášením musí muž přistoupit do šesti měsíců ode dne, kdy došlo k jeho určení. Pokud však bylo souhlasné prohlášení učiněno ještě před narozením dítěte, uplyne lhůta pro popření otcovství až šest měsíců po jeho narození (§ 790 odst. 1 věta druhá OZ). Na rozdíl od manžela, který má pro popírání otcovství k dispozici šestiletou lhůtu, má tento muž lhůtu výrazně kratší. Toto zkrácení však není bezdůvodné,

neboť zde nedochází k určení otcovství na základě pouhé existence manželství, nýbrž na základě otcova souhlasného projevu vůle, který je činěn zcela dobrovolně a s možností předem prověřit případné skutečnosti zpochybňující jeho biologické otcovství.⁹³

Podle § 790 odst. 2 OZ obdobně uplatní ustanovení § 785 odst. 1 věta druhá a § 785 odst. 2 OZ. Stejně jako manžel tedy tento otec popírá své otcovství vůči svému dítěti i jeho matce. Pokud je některý z nich v době popírání otcovství již po smrti, popírá své otcovství pouze vůči druhému z nich a pokud již nežije ani dítě, ani matka, otec popěrné právo nemá. Jestliže v průběhu lhůty pro popření otcovství dojde k otcovu omezení ve svéprávnosti takovým způsobem, že nebude moci popěrné právo vykonat, jmenuje mu soud opatrovníka (pouze za účelem popření otcovství), který bude moci popřít jeho otcovství ve lhůtě šest měsíců od svého jmenování.

Právo popřít otcovství určené na základě souhlasného prohlášení má také matka dítěte. Lhůty jsou pro ni podle § 791 OZ stanoveny stejně jako pro muže, který s ní učinil souhlasné prohlášení. V odborné literatuře se v souvislosti s tím objevila otázka, zda je možné, aby lhůta počínala běžet každému z nich v jiný den. Králíčková⁹⁴ totiž uvádí, že popěrné lhůty budou u rodičů stejné pouze za předpokladu, že souhlasné prohlášení učinili ve stejný den. Pokud však otcovství daného muže prohlásí každý z nich v jiný den, budou se podle Králíčkové dny počátku běhu popěrné lhůty lišit a u každého bude rozhodující ten den, kdy učinil souhlasné prohlášení on sám. Takový výklad však nepovažuji za správný, neboť ze zákonné formulace „*ode dne, kdy bylo takto otcovství určeno*“ podle mého názoru vyplývá, že jde až o den, kdy se k prohlášení jednoho z rodičů připojí se stejným prohlášením druhý rodič, protože teprve tehdy bude otcovství určeno, jak ve svém stanovisku vyjádřil i Nejvyšší soud⁹⁵. Shodně se k výkladu staví i autoři komentáře nakladatelství Leges.⁹⁶

Přestože to zákon výslovně nestanoví, i u matky dítěte by se měla analogicky uplatnit ustanovení upravující popěrné právo manžela, stejně jako tomu je u vdané ženy.⁹⁷ Opět bude

⁹³ FRINTOVÁ, Dita. § 790. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, ISBN: 978-80-7478-457-6, s. 325.

⁹⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 791. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 550.

⁹⁵ Podle stanoviska Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 9. 6. 1983, sp. zn. Cpj 139/83, uveřejněného pod č. 32/1983 Sbirky soudních rozhodnutí a stanovisek

⁹⁶ ŠÍNOVÁ, Renáta. § 790. In: MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655-975*. Praha: Leges, 2016, ISBN: 978-80-7502-004-8, s. 973.

⁹⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 791. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 550.

matka popírat otcovství vůči svému dítěti a jeho otci. Jestliže některý z nich v době před popíráním otcovství zemřel, bude matka popírat otcovství muže pouze vůči druhému z nich. Pokud již dítě ani otec nežijí, matka popěrné právo nemá. Za předpokladu, že bude matka v průběhu popěrné lhůty omezena ve svéprávnosti a nebude moci otcovství sama popřít, soud jí pro tento účel jmenuje opatrovníka, který může popěrné právo vykonat ve lhůtě šest měsíců od svého jmenování.

Kromě toho je nutné u popěrného práva matky obdobně uplatnit také podmínku z § 790 odst. 1 věty první OZ, že otcovství určené souhlasným prohlášením lze popírat, jen pokud je vyloučeno, aby otcem byl tento muž, a i matka dítěte tak musí za tímto účelem předložit dostatečně průkazné důkazní prostředky.⁹⁸ Zákonodárce sice v § 791 OZ na toto ustanovení neodkazuje, ale bez jeho analogického použití by se matka dítěte oproti otci dostala do velmi privilegovaného postavení, které by nebylo nijak odůvodněno, a takový výklad proto nelze připustit.

Na závěr je ještě vhodné připomenout, že u souhlasného prohlášení je nutné rozlišovat popírání takto určeného otcovství a dovolávání se neplatnosti učiněného prohlášení jakožto zvláštního projevu vůle. Problematice neplatnosti souhlasného prohlášení se podrobněji věnuje kapitola 3.6.4 této práce.

4.6.2 Zahájení řízení bez návrhu soudem

Kromě standardní možnosti vést řízení o popření otcovství na návrh oprávněné osoby zákon u otcovství určeného souhlasným prohlášením rodičů zakotvuje zvláštní variantu v podobě řízení zahájeného bez návrhu. Tato úprava navazuje na dřívější popěrné právo nejvyššího státního zástupce, které bylo upraveno v § 62a ZOR. Dnes podle § 793 OZ platí, že pokud bylo otcovství určeno souhlasným prohlášením rodičů, ale takto určený otec nemůže být otcem dítěte, může soud i bez návrhu zahájit popěrné řízení, jestliže to vyžaduje zřejmý zájem dítěte a zároveň mají být naplněna ustanovení zaručující základní lidská práva.

Zákonodárce tedy pro možnost zahájit řízení *ex officio* vyžaduje kumulativní splnění čtyř podmínek – otcovství k dítěti bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů, takto určený otec

⁹⁸ FRINTOVÁ, Dita. § 791. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, ISBN: 978-80-7478-457-6, s. 328.

nemůže být jeho (biologickým) otcem, vyžaduje to zřejmý zájem dítěte a popřením otcovství má dojít k naplnění ustanovení zaručujících základní lidská práva.

Posouzení splnění první podmínky je bezproblémové, neboť určení otcovství k dítěti souhlasným prohlášením je vždy zjevné. Pokud jde o druhou podmínku, ta míří na neexistenci biologické vazby mezi dítětem a určeným otcem. Soud ani matriční úřad totiž není oprávněn jakkoli ověřovat, zda souhlasné prohlášení otcovství odpovídá biologickému vztahu, a tak v praxi dochází k případům, kdy je na základě prohlášení určen jako otec muž, který jím ve skutečnosti není. Nemožnost otcovství daného muže může vyplývat z lékařsky prokázané neplodnosti, negativního výsledku analýzy DNA nebo jiných skutečností, jako je např. fakt, že matka potkala tohoto muže až po otěhotnění či po narození dítěte. V případě určení otcovství cizího státního občana pak může být průkazné např. porovnání data jeho příjezdu na území České republiky a data početí dítěte, nicméně vždy bude záležet na okolnostech konkrétního případu. K výkladu nemožnosti otcovství se ve formě *obiter dicti* vyjádřil i Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 11. 6. 2019, sp. zn. II. ÚS 1467/18, když uvedl: „*slovní spojení „nemůže být jeho otcem“ v ustanovení § 793 občanského zákoníku lze vyložit též tak, že představuje nikoliv odkaz na dobu předpokládanou tzv. druhou domněnkou otcovství (skrz pohlavní styk), nýbrž reálnou nemožnost, což znamená, že je-li to v zájmu dítěte (a nenaruší-li to stabilitu jeho rodinného uspořádání v rozporu s tímto zájmem), může se soud rozhodnout prověřit otcovství prostřednictvím testu DNA, z něhož jedině lze zjistit přesně, zda dotyčný může, či nemůže být otcem dítěte.*“

K zahájení řízení *ex offio* musí být dále přítomen zřejmý zájem dítěte na popření otcovství. K tomu bude docházet zejména v situacích, kdy muž, který nemůže být biologickým otcem dítěte, učiní souhlasné prohlášení proto, aby se vyhnul složitému procesu mezinárodní adopce, nebo tak učiní ze zjištěných důvodů, jakými mohou být např. získání oprávnění k pobytu na území České republiky, usnadnění získání českého státního občanství či majetkový prospěch, případně též zavlečení dítěte do ciziny z různých zavrženíhodných důvodů.⁹⁹ V tomto směru je nutné vnímat rozdíl mezi zájmem dítěte a zájmem jeho matrikových i biologických rodičů, které se nezřídka mohou dostat do kolize, a vždy v takovém případě upřednostnit zájem dítěte.¹⁰⁰

⁹⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 793. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 556.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 557.

Spolu se zřejmým zájmem dítěte musí být popřením otcovství kumulativně naplněna ustanovení zaručující základní lidská práva. Podle důvodové zprávy¹⁰¹ jde o základní lidská práva náležející dítěti a práva matky musí v případě rozporu ustoupit. Pokud jde o konkrétní základní lidská práva, která se v této souvislosti uplatní, nejčastěji jsou zmiňovány čl. 8 (právo na respektování soukromého a rodinného života) a čl. 14 (zákaz diskriminace) EÚLP, čl. 7 ÚPD (právo dítěte znát svůj původ) a samozřejmě práva zaručovaná LZPS.¹⁰² V extrémních případech ohrožení dítěte otroctvím či využitím jeho těla k dárcovství orgánů nebo experimentům se pak uplatní také čl. 2 EÚLP a čl. 6 ÚPD (právo na život), čl. 4 EÚLP (zákaz otroctví a nucených prací) a čl. 5 EÚLP (právo na svobodu).¹⁰³

V § 793 větě druhé OZ je dále stanoveno, že soud při zahájení řízení o popření otcovství zpravidla současně pozastaví výkon rodičovské odpovědnosti. K pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti může soud podle konkrétní situace přistoupit pouze u jednoho rodiče (typicky u otce) či u obou rodičů, přičemž důsledkem je nemožnost dále vykonávat jednotlivá práva a povinnosti uvedené v § 858 OZ, např. právo na udržování osobního styku s dítětem nebo právo na jeho zastupování. Vyživovací povinnost však rodiči zůstává i při pozastavení rodičovské odpovědnosti (§ 869 odst. 2 OZ).

Z procesního hlediska je takto zahájené řízení obdobně upraveno v § 419 ZŘS. K zahájení řízení dojde vydáním usnesení soudu, přičemž soud k tomu přistoupí typicky na základě podnětu.¹⁰⁴ K jeho podání nejsou stanoveny žádné podmínky, a tak ho může podat každý. Zároveň zde není ani omezení v podobě lhůty, ve které musí k zahájení řízení dojít. Absenci takové lhůty považují za vhodné řešení vzhledem k tomu, že soud musí nejprve řádně prověřit podaný podnět a splnění zákonných podmínek, což může být časově náročné.

Podání podnětu pro zahájení řízení o popření otcovství *ex officio* je v současné době jedinou možností biologického otce dítěte, jak se domáhat ochrany svého postavení a zrušení otcovství určeného ve prospěch jiného muže. V praxi se lze setkat s případy, kdy matka učinila souhlasné prohlášení s jiným mužem, aby se skutečnému otci pomstila, aby si tak zajistila přízeň jiného muže nebo od něj získala majetkové zajištění, a právě tehdy může

¹⁰¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹⁰² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 793. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 557.

¹⁰³ ŠÍNOVÁ, Renáta. § 793. In: MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655–975*. Praha: Leges, 2016, ISBN: 978-80-7502-004-8, s. 989.

¹⁰⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 793. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 557.

biologický otec využít § 793 OZ.¹⁰⁵ Ve svém podnětu by biologický otec nicméně měl prokázat právní zájem na popření otcovství a uvést tvrzení, ze kterých dostatečně vyplývá pravděpodobnost jeho otcovství a nemožnost otcovství jiného muže, protože v opačném případě soud nemusí shledat naplnění podmínek pro zahájení řízení.

Zákon umožňuje zahájení popěrného řízení soudem pouze u otcovství určeného souhlasným prohlášením a jiné způsoby určení otcovství nezohledňuje. Chybějící oprávnění soudu zasáhnout i v jiných případech vnímám jako problematické, neboť to má negativní důsledky jednak pro biologického otce, který o své statusové postavení přišel např. proto, že se dítě narodilo v manželství matky a jiného muže, jednak pro dítě a zájmy společnosti jako takové např. v situaci, kdy došlo k uzavření manželství matky s cizím státním příslušníkem tzv. naoko za účelem mužova získání oprávnění k pobytu na území České republiky nebo snadnějšímu získání českého občanství, přičemž reálně tento muž s matkou nežije a na výchově dítěte se nepodílí. Shodně se na tuto problematiku dívá Králíčková¹⁰⁶, naopak Šínová¹⁰⁷ absenci popěrného práva soudu ve vztahu k první domněnce otcovství jako problém nevnímá s tím, že manželství uzavřené tzv. naoko není tak časté, a navíc by mohlo být vzhledem k neplnění účelu manželství podle § 655 OZ považováno za zdánlivé. V každém případě zde vystupuje do popředí absence zakotvení popěrného práva biologického otce a samotného dítěte, které se podrobněji věnuji v kapitole 7. této práce.

4.7 Prominutí zmeškání popěrné lhůty

Oproti předchozí úpravě zákonodárce v § 792 OZ nově umožňuje, aby soud navrhovateli prominul zmeškání lhůty pro popření otcovství. Dříve bylo v rámci § 62 ZOR přípustné zahájení řízení o popření otcovství po uplynutí popěrné lhůty pouze za předpokladu, že takový návrh podal nejvyšší státní zástupce. Nepochybně jde o vítanou změnu v přístupu k popírání otcovství, neboť v praxi může nezřídka dojít k situaci, kdy matrikový otec zjistí skutečnosti zpochybňující jeho otcovství až po mnoha letech, a i tehdy by mu mělo být umožněno domáhat se zahájení popěrného řízení.

¹⁰⁵ FRINTOVÁ, Dita. § 793. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, ISBN: 978-80-7478-457-6, s. 332.

¹⁰⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 793. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975).* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 556.

¹⁰⁷ ŠÍNOVÁ, Renáta. § 793. In: MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655-975.* Praha: Leges, 2016, ISBN: 978-80-7502-004-8, s. 987.

Z formulace ustanovení vyplývá, že na prominutí zmeškání popěrné lhůty není právní nárok. Soud k němu přistoupit může, ale také nemusí, a to v závislosti na naplnění předpokladů pro tento postup. Tímto způsobem může být prominuto zmeškání jakékoli lhůty stanovené pro popření otcovství, která byla popsána v předchozích částech této kapitoly, bez ohledu na to, zda jde o lhůtu subjektivní, nebo objektivní.

Aby k prominutí mohl soud přistoupit, musí to vyžadovat zájem dítěte a veřejný pořádek, přičemž tato kritéria musí být naplněna kumulativně. Určení toho, co znamená pojem „zájem dítěte“, může být poměrně obtížné. Lze ho spojit s právem dítěte znát svůj původ zakotveným v čl. 7 ÚPD, případně ho chápat jako zájem na zajištění souladu biologického, sociálního a právního rodičovství za předpokladu, že dosavadní stav není pro dítě prospěšný.¹⁰⁸ V tomto smyslu se k (nejlepšímu) zájmu dítěte vyjádřil i Nejvyšší soud v rozsudku ze dne 14. 7. 2010, sp. zn. 21 Cdo 298/2010. Zároveň však Nejvyšší soud ve své judikatuře upozorňuje, že v některých případech je nutné vycházet z toho, že z práva dítěte znát své rodiče vyplývá i právo biologické rodiče neznat a dosažení souladu mezi biologickým a právním rodičovstvím nemusí být vždy v nejlepším zájmu dítěte (viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3430/2011, uveřejněný pod č. 102/2012 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek). V praxi může být zájem dítěte shledán např. pokud matrikový otec učinil souhlasné prohlášení, přestože věděl, že není otcem dítěte, nebo pokud se oženil s ženou, která již byla těhotná s jiným mužem.¹⁰⁹

Druhým kritériem je veřejný pořádek. Tento neurčitý právní pojem je možné vyložit jako soubor pravidel, která představují základ pro společenský řád naší společnosti¹¹⁰ a na jejichž dodržování je nutné bezvýhradně trvat¹¹¹. Vyplývá z něj zájem na stabilitě statusových poměrů, který zdůraznil Nejvyšší soud v usnesení ze dne 16. 8. 2018, sp. zn. 21 Cdo 1012/2016, uveřejněném pod č. 95/2019 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek: *„Prominutí zmeškání lhůty k popření otcovství podle ustanovení § 792 o. z. představuje výjimečný postup, kterým je zasahováno do stabilních poměrů dítěte, které jsou chráněny prekluzivní lhůtou k popření otcovství a jejichž ochrana je výrazem zákonodárcem*

¹⁰⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 792. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 552.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 553.

¹¹⁰ FRINTOVÁ, Dita. In: DVOŘÁK, Jan, ZUKLÍNOVÁ, Michaela, ŠVESTKA, Jiří, ELISCHER, David a kol. *Občanské právo hmotné. Díl druhý, Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, ISBN 978-80-7478-937-3, s. 87.

¹¹¹ HENDRYCH, Dušan, POKORNÝ, Milan. *Veřejný pořádek*. In: HENDRYCH, Dušan a kol. *Právníký slovník*. 3. podstatně rozš. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN: 978-80-7400-059-1, s. 1236.

provedeného vážení právně relevantních zájmů dítěte, právního otce a případně i biologického otce. Tento postup slouží výhradně k umožnění nápravy poměrů v případech, kdy stávající stav působí takové následky, které se přičií základním hodnotám společnosti do té míry, že jeho zachování je společensky zcela nepřijatelné, a které proto odůvodňují zásah do stabilních poměrů dítěte.“

Pokud si zájem dítěte a veřejný pořádek vzájemně odporují, musí být upřednostněn zájem dítěte na sladění biologického a právního rodičovství před snahou o udržení stability statusových vztahů, pokud by dítěti nepřinášela žádný prospěch, neboť by zde tím nejdůležitějším mělo být vždy primárně dítě.¹¹²

Jestliže soud po obdržení návrhu na zahájení řízení o popření otcovství zjistí, že návrh byl podán po uplynutí popěrné lhůty, je následně povinen rozhodnout, zda jsou splněny předpoklady pro využití § 792 OZ a zda její zmeškání promine. Podle § 425 odst. 1 ZŘS tak musí učinit do čtyř měsíců, nicméně jde o lhůtu pořádkovou, která slouží spíše k urychlení průběhu řízení.¹¹³ K prominutí může soud přistoupit na návrh navrhovatele nebo bez návrhu z úřední povinnosti. O prominutí zmeškání popěrné lhůty rozhodne v obou případech usnesením, proti kterému je možné podat odvolání. Stejně soud postupuje i v případě, kdy neshledá důvod pro navrhované prominutí zmeškání lhůty. Pokud však neshledá splnění podmínek při posuzování z úřední povinnosti, zvláštní rozhodnutí nevydává a podaný návrh na zahájení popěrného řízení pouze zamítne pro opožděnost.¹¹⁴

K podání návrhu jsou aktivně legitimované osoby uvedené u jednotlivých případů popírání otcovství v OZ, tedy manžel matky (včetně dřívějšího a pozdějšího manžela), vdaná matka, muž, který dal souhlas k umělému oplodnění, a muž a žena, kteří učinili souhlasné prohlášení. Pokud soud zmeškání lhůty promine, bude následovat standardní řízení o popření otcovství, jako kdyby navrhovatel podal návrh včas. Prominutí lhůty nijak nepředjímá výsledek popěrného řízení, který pak bude záviset především na tom, zda se navrhovatel během dokazování podaří soud přesvědčit o vyloučení otcovství matrikového otce.

¹¹² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 792. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 552.

¹¹³ LEVÝ, Jiří. § 425. In: SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří, HROMADA, Miroslav a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-788-0, s. 856.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 855-856.

4.8 Popírání otcovství určeného rozhodnutím soudu

Na tomto místě považuji za vhodné připomenout, že v případě určení otcovství rozhodnutím soudu dochází okamžikem právní moci tohoto rozsudku ke vzniku překážky *rei iudicatae*. Takto určené otcovství proto není možné popřít, pouze může následně dojít ke zrušení rozsudku v důsledku včas podaného mimořádného opravného prostředku.¹¹⁵

Určitou výjimkou je úprava v § 425a ZŘS, podle které lze podat žalobu na obnovu řízení o určení nebo popření otcovství i po třech letech od právní moci napadeného rozhodnutí, pokud došlo k určení otcovství v době před 31. prosincem 1995 a zároveň jsou tu nové důkazy díky novým vědeckým metodám, které v původním řízení nebylo možné použít (primárně půjde o provedení analýzy DNA). Podrobněji se tomuto ustanovení věnuji v kapitole 5.4 této práce.

¹¹⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 783. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 535.

5. Moderní vědecké metody určování otcovství

5.1 Metody určování otcovství využívané v minulosti

Za první moderní metodu užívanou k určování otcovství lze označit tzv. krevní zkoušku, která spočívala v analýze krevního systému AB0 a na našem území byla u soudu poprvé uplatněna v roce 1935.¹¹⁶ V rámci krevního systému AB0 se rozlišují čtyři krevní skupiny (A, B, AB, 0), a to podle antigenů A, B a 0, které se nacházejí na povrchu červených krvinek.¹¹⁷ Tyto antigeny jsou dědičné, a proto lze na základě znalosti krevní skupiny matky a domnělého otce stanovit z této kombinace možné krevní skupiny dítěte a následně je porovnat s reálnou krevní skupinou dítěte.¹¹⁸ Pokud se například zkoumá otcovství k dítěti s krevní skupinou A a matka má krevní skupinu 0, pak domnělý otec s krevní skupinou B nemůže být biologickým otcem dítěte. V jiných případech ale nebude možné vyloučit otcovství domnělého otce bez ohledu na jeho krevní skupinu a výsledek krevní zkoušky bude bezvýznamný. Půjde zejména o situaci, kdy má matka krevní skupinu AB. Přehled možných krevních skupin dítěte z různých kombinací krevních skupin rodičů ukazuje následující tabulka¹¹⁹:

	Otec 0	Otec A	Otec B	Otec AB
Matka 0	Dítě 0	Dítě 0, A	Dítě 0, B	Dítě A, B
Matka A	Dítě 0, A	Dítě 0, A	Dítě 0, A, B, AB	Dítě A, B, AB
Matka B	Dítě 0, B	Dítě 0, A, B, AB	Dítě 0, B	Dítě A, B, AB
Matka AB	Dítě A, B	Dítě A, B, AB	Dítě A, B, AB	Dítě A, B, AB

Touto metodou je však možné otcovství domnělého otce pouze vyloučit, nikoli prokázat, a to ještě pouze ve vztahu k 30 % mužské populace, a proto se později přešlo k využívání jiných, průkaznějších metod.¹²⁰

¹¹⁶ FRINTOVÁ, Dita, FRINTA, Ondřej. In: DVOŘÁK, Jan, MALÝ, Karel a kolektiv. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, ISBN 978-80-7357-753-7, s. 455.

¹¹⁷ GENART. *Historie určování otcovství*. Online. Dostupné z: <https://www.urceni-otcovstvi.org/historie-urcovani-otcovstvi>. [cit. 2024-05-08].

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ Tamtéž.

Další používanou metodou bylo sérologické testování využívající nově objevené krevně skupinové systémy založené na přítomnosti antigenů Rh, Kell a Duffy na povrchu červených krvinek.¹²¹ I tyto antigeny dítě dědí po svých rodičích, přičemž způsob dědění je oproti krevnímu systému AB0 komplikovanější a díky tomu je krevní zkouška přesnější. Stejně jako v případě předchozí metody neumožňuje ani sérologické testování otcovství prokázat a domnělého otce může jako biologického otce dítěte pouze vyloučit, nicméně s přidáním dalšího krevně skupinového systému MNS vzrostla schopnost vyloučení otcovství až k 85 %.¹²²

Významný posun v oblasti určování otcovství přinesla možnost zkoumání hlavního histokompatibilního systému člověka – HLA typizace, dostupná od 70. let minulého století.¹²³ Jde o systém antigenů přítomných na jaderných buňkách lidského organismu (zejména na bílých krvinkách), který tělu slouží k odhalování cizorodých buněk, proti nimž následně zasáhne imunitní systém.¹²⁴ HLA antigenů existuje velké množství a stejně jako v předchozích případech je dítě dědí po matce i otci, díky čemuž získá jejich jedinečnou kombinaci. Schopnost určení, resp. vyloučení otcovství domnělého otce pomocí HLA typizace je však do značné míry závislá na vzácnosti HLA typu tohoto muže v populaci, protože zatímco u vzácnějších HLA typů může být výsledek jednoznačný, u častěji zastoupených HLA typů nemusí být tak přesný; stejně tomu je i u testování blízkých příbuzných.¹²⁵ I přes tyto nedostatky umožňuje HLA typizace vyloučit z otcovství 96 % mužské populace a při kombinaci s výsledky získanými zkoumáním dalších genetických systémů může vylučovací schopnost vzrůst až na 99,9 %.¹²⁶ Stále jde nicméně pouze o vyloučení otcovství domnělého otce a ani tato metoda nedokáže jeho otcovství prokázat.

¹²¹ GENART. *Historie určování otcovství*. Online. Dostupné z: <https://www.urceni-otcovstvi.org/historie-urcovani-otcovstvi>. [cit. 2024-05-08].

¹²² SIEGLOVÁ, Zuzana, LOUDOVÁ, Milada, BRDIČKA, Radim. Průkaz biologického otcovství včera a dnes. *Právní praxe*, 1997, roč. 45, č. 5, s. 324.

¹²³ Tamtéž, s. 325.

¹²⁴ ŠTEFÁNEK, Jiří. *HLA systém*. Online. Dostupné z: <https://www.stefajir.cz/hla-system>. [cit. 2024-05-08].

¹²⁵ GENART. *Historie určování otcovství*. Online. Dostupné z: <https://www.urceni-otcovstvi.org/historie-urcovani-otcovstvi>. [cit. 2024-05-08].

¹²⁶ SIEGLOVÁ, Zuzana, LOUDOVÁ, Milada, BRDIČKA, Radim. Průkaz biologického otcovství včera a dnes. *Právní praxe*, 1997, roč. 45, č. 5, s. 325.

5.2 Analýza DNA

Nová metoda spočívající v analýze DNA přinesla do oblasti určování otcovství dosud nevídané možnosti. Jako první totiž dokázala otcovství domnělého otce nejen vyloučit, ale také prokázat, a to navíc s velmi vysokou pravděpodobností. Při této analýze se zkoumá kyselina deoxyribonukleová, známější pod zkratkou DNA, která se nachází v jádru buněk.¹²⁷

DNA je nositelkou genetické informace. Zatímco předchozí vědecké metody využívaly k testování fenotyp neboli genetický znak, tj. projev toho, co je zakódováno v DNA, navenek (např. krevní skupina daného člověka), analýza DNA zkoumá genotyp, tj. určitý úsek DNA, a to přímým zjišťováním struktury DNA.¹²⁸ DNA jednotlivé genetické znaky kóduje, přičemž jeden genetický znak může být v DNA zapsán více způsoby a přesto se navenek tento zápis projeví stejně. Odlišnost struktury DNA tedy nemusí znamenat odlišnost na úrovni genetického znaku (např. dva lidé s krevní skupinou A mohou mít tuto informaci v DNA zapsanou různým způsobem), zatímco odlišnost genetického znaku (např. jedna osoba má krevní skupinu A, druhá osoba krevní skupinu B) nutně znamená také odlišnost ve struktuře DNA.¹²⁹ Zkoumání struktury DNA nám proto umožňuje odhalit odlišnosti v genetické informaci porovnávaných osob, které dřívějšími metodami nebylo možné zjistit.

Každé dítě zdědí od matky a otce unikátní kombinaci DNA, přičemž DNA žádných dvou lidí na světě, s výjimkou jednovaječných dvojčat, nemá stejnou strukturu.¹³⁰ Při analýze DNA dochází ke genetické identifikaci matky, dítěte a domnělého otce, a to stanovením formy (alely) vyšetřovaných genetických systémů.¹³¹ Každý genetický systém osoby obsahuje dvě alely zděděné od rodičů: jednu maternální alelu od matky a jednu paternální alelu od otce.¹³² Jestliže je ve struktuře DNA dítěte nalezen znak, který dítě nemohlo získat ani od matky, ani od domnělého otce, případně ve struktuře DNA naopak chybí znak, který by dítě od domnělého otce získat muselo, lze otcovství domnělého otce vyloučit se stoprocentní

¹²⁷ LOUDOVÁ, Milada, SIEGLOVÁ, Zuzana, BRDIČKA, Radim. Naše zkušenosti s DNA analýzou při řešení otázek sporného otcovství. *Bulletin advokacie*, 1999, č. 5, s. 35-46.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ GENART. *Historie určování otcovství*. Online. Dostupné z: <https://www.urceni-otcovstvi.org/historie-urcovani-otcovstvi>. [cit. 2024-05-08].

¹³¹ LOUDOVÁ, Milada, SIEGLOVÁ, Zuzana. Řešení otázky sporného otcovství na počátku 3. tisíciletí - metodiky analýzy DNA umožňují jednoznačnou odpověď. *Právní rozhledy*, 2002, č. 4, s. 198.

¹³² Tamtéž.

jistotou.¹³³ Pokud je paternální alela dítěte ve všech vyšetřovaných úsecích DNA přítomna i u domnělého otce, jeho otcovství vyloučit nelze a přichází na řadu pozitivní průkaz jeho otcovství, kdy znalec matematicky určí pravděpodobnost otcovství domnělého otce.¹³⁴ Vychází přitom z údajů o četnosti výskytu konkrétní paternální alely v populaci. Pro slovní vyjádření pravděpodobnosti otcovství se využívá Hummelova stupnice, dle které odpovídá závěr „otcovství prakticky prokázané“ hodnotě pravděpodobnosti 99,75 % a vyšší. Díky citlivosti metodik molekulární genetiky však byla tato minimální hranice výrazně překonána a v dnešní době se hodnoty pravděpodobnosti prokázaného otcovství pohybují od 99,9 % výše.¹³⁵

Vzorky k analýze DNA se nejčastěji odebírají stěrem vnitřní sliznice úst, což je naprosto bezbolestné a neinvazivní, případně se využívá odběr krve. U osob, u kterých došlo k transplantaci kostní dřeně nebo které trpí infekcí HIV, slouží jako zdroj DNA nehty nebo kořínky vlasů.¹³⁶ K testování DNA je možné použít také velmi staré vzorky tkáně, např. skvrny od krve či spermatu, zbytky nehtů, vlasů či zuby, ale k jejich použití dochází v paternitních řízeních jen výjimečně.

Analýzu DNA je možné provádět nejen u žijících osob, ale také prenatalně či postmortálně. U prenatalního testování se DNA získává z choriových klků nebo z plodové vody, u postmortálního testování jsou možné dva způsoby: buď se použije dochovaný vzorek tkáně zemřelého, nebo dojde k analýze vzorků DNA biologických rodičů domnělého otce a jeho otcovství se prokazuje nepřímě.¹³⁷ Stejně lze postupovat i v případech, kdy domnělý otec sice není po smrti, ale zároveň u něj nelze odebrat vzorek DNA z jiných důvodů, např. pokud není známo místo jeho pobytu nebo byl prohlášen za nezvěstného.

Mezi hlavní přednosti analýzy DNA patří především obrovská rozlišovací schopnost jejích metodik, díky níž lze rozeznávat i minimální genetické rozdíly mezi vyšetřovanými osobami. K úspěšnému provedení testu navíc stačí obdržet velmi malé množství DNA (1×10^{-6} – 1×10^{-9} gramu), protože v laboratoři je možné následně vybraný úsek DNA namnožit do

¹³³ LOUDOVÁ, Milada, SIEGLOVÁ, Zuzana, BRDIČKA, Radim. Naše zkušenosti s DNA analýzou při řešení otázek sporného otcovství. *Bulletin advokacie*, 1999, č. 5, s. 35-46.

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ LOUDOVÁ, Milada, SIEGLOVÁ, Zuzana. Řešení otázky sporného otcovství na počátku 3. tisíciletí - metodiky analýzy DNA umožňují jednoznačnou odpověď. *Právní rozhledy*, 2002, č. 4, s. 199.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ SIEGLOVÁ, Zuzana, LOUDOVÁ, Milada, BRDIČKA, Radim. Průkaz biologického otcovství včera a dnes. *Právní praxe*, 1997, roč. 45, č. 5, s. 328.

množství potřebného k analýze.¹³⁸ Výhodou je také skutečnost, že DNA je téměř nezničitelná a její dlouhá životnost umožňuje nejen analýzu velmi starých vzorků tkáně, ale také získání kvalitní DNA z krve či jiných vzorků zasílaných prostřednictvím dožádaného soudu ze zahraničí, pokud je veden mezinárodní paternitní spor.¹³⁹ Díky tomu je zároveň možné vyšetřit vzorky DNA od všech účastníků řízení současně, přestože k jejich odběru nedošlo ve stejný den.

I přes nesporné výhody není ani analýza DNA neomylná. Problém při vyhodnocení výsledků může způsobit tzv. pseudohomozygotita, tj. přítomnost alely, jejíž velikost přesahuje dosud známý rozsah určitého úseku DNA, která může vést k vyloučení otcovství domnělého otce v důsledku přesvědčení, že zkoumaná osoba je homozygotem (má dvě stejné alely), přestože tomu tak není.¹⁴⁰ Je proto nezbytné, aby takový výsledek byl znalcem přezkoumán ještě před učiněním závěru o vyloučení otcovství. Další příčinou možného pochybení může být parentální disomie, kdy dítě zdědilo obě alely jen od jednoho rodiče, nicméně k tomu dochází jen velmi vzácně.¹⁴¹ Zmínit lze i náhodné mutace u vyšetřované osoby, které mohou negativně ovlivnit správnost výsledků, nebo skutečnost, že vzhledem ke shodné DNA není možné touto analýzou rozlišit jednovaječná dvojčata. Výše uvedené problémy se však v praxi nevyskytují příliš často a analýza DNA tak představuje jednoznačně nejspolehlivější metodu pro vyloučení či prokázání otcovství.

5.3 Využití moderních vědeckých metod v řízení o určení a popření otcovství

Moderní vědecké metody mají v paternitních řízeních nezastupitelnou roli především v oblasti dokazování. Podle § 21 ZŘS se zde uplatňuje zásada vyšetřovací, dle které soud při dokazování není vázán návrhy účastníků řízení, ale provede i jiné důkazní prostředky potřebné ke zjištění skutkového stavu, než byly účastníky navrhovány. Toto řešení považuji za ideální, neboť navrhovatel často nemusí mít k dispozici dostatečné důkazy k prokázání otcovství domnělého otce, přestože tento muž skutečně jeho biologickým otcem je (např.

¹³⁸ LOUDOVÁ, Milada, SIEGLOVÁ, Zuzana. Řešení otázky sporného otcovství na počátku 3. tisíciletí - metodiky analýzy DNA umožňují jednoznačnou odpověď. *Právní rozhledy*, 2002, č. 4, s. 199.

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ SIEGLOVÁ, Zuzana, LOUDOVÁ, Milada, BRDIČKA, Radim. Průkaz biologického otcovství včera a dnes. *Právní praxe*, 1997, roč. 45, č. 5, s. 329.

¹⁴¹ Tamtéž.

pokud se domnělý otec brání provedení odběru vzorků k provedení analýzy DNA), zatímco soud si je může relativně snadno opatřit. Zároveň je tímto způsobem chráněn zájem dítěte na zjištění jeho biologických rodičů.¹⁴² Moderní metody jsou pak aplikovány při zpracování znaleckých posudků, které vzhledem ke specifické povaze příbuzenského vztahu patří mezi nejčastěji využívané důkazní prostředky v paternitních řízeních.

V minulosti převládaly znalecké posudky z oboru hematologie, konkrétně se prováděla krevní zkouška skupinových systémů červených krvinek a případně vyšetření HLA skupinových typů bílých krvinek, ke kterému se přistupovalo až tehdy, pokud testování systémů červených krvinek nevyloučilo otcovství domnělého otce, ale zároveň s ohledem na provedené dokazování zůstávaly pochybnosti o jeho otcovství k dítěti.¹⁴³ Pokud by první či druhá uvedená metoda vedla k závěru o vyloučení otcovství domnělého otce, bylo nezbytné provést ještě revizní zkoušku (tzv. vrchní dobrozdání) jiným znalcem na vyšší úrovni, která by původní vylučující výsledek potvrdila, aby nemohlo dojít k nesprávnému určení, resp. vyloučení otcovství na základě případného omylu.¹⁴⁴

Dnes už se lze setkat se znaleckými posudky z oboru hematologie pouze výjimečně, neboť je v absolutní většině případů nahradily znalecké posudky z oboru genetiky spočívající v provedení analýzy DNA. Důvodem je nepochybně skutečnost, že na rozdíl od předchozích metod dokáže testování DNA otcovství domnělého otce nejen vyloučit se stoprocentní jistotou, ale jako jediná moderní metoda zároveň umožňuje otcovství domnělého otce prokázat, a to s jistotou 99,9 % nebo vyšší.¹⁴⁵

Zpracování znaleckého posudku z oboru genetiky je poměrně nákladné, a proto k jeho zadání soudy většinou přistupují, až když z dokazování vyplývá, že domnělý otec s matkou dítěte v rozhodné době souložil.¹⁴⁶ Pokud znalec na základě analýzy DNA vyloučí otcovství takového muže, je nutné tento závěr nechat přezkoumat jiným znalcem, vědeckým ústavem nebo jinou institucí, jako tomu bylo dříve u krevních zkoušek.¹⁴⁷ Nejvyšší soud se v této

¹⁴² Obdobně ŠÍNOVÁ, Renáta, HRUŠÁKOVÁ, Milana. In: ŠÍNOVÁ, Renáta a kolektiv. *Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy*. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-50-9, s. 108-109.

¹⁴³ Zpráva Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 14. 11. 1979, sp. zn. Cpj 41/79, uveřejněná pod č. 20/1980 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ LOUDOVÁ, Milada, SIEGLOVÁ, Zuzana. Řešení otázky sporného otcovství na počátku 3. tisíciletí - metodiky analýzy DNA umožňují jednoznačnou odpověď. *Právní rozhledy*, 2002, č. 4, s. 199.

¹⁴⁶ JANTOŠOVÁ, Klára. § 783. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, ISBN 978-80-7400-747-7, s. 857.

¹⁴⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 6. 2011, sp. zn. 21 Cdo 693/2010

souvislosti zabýval i otázkou, zda je možné rozhodnout o vyloučení otcovství domnělého otce bez přezkumu vylučujícího znaleckého posudku, jestliže vyhotovení revizního znaleckého posudku brání nedostatek součinnosti justičních orgánů jiného státu, a dospěl k negativnímu závěru. Původní znalecký posudek totiž není takovou závažnou skutečností, která by vylučovala otcovství muže, u něhož byla prokázána soulož s matkou dítěte v rozhodné době, jak vyžaduje § 783 odst. 2 OZ.¹⁴⁸

Možnou překážkou pro vypracování znaleckého posudku z oboru genetiky může být neposkytnutí součinnosti účastníků řízení o určení či popření otcovství a odmítnutí odběru vzorku DNA. I tento problém již judikatura v minulosti vyřešila. Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. I. ÚS 987/07 uvedl, že v řízení o určení otcovství je soud oprávněn účastníkům řízení stanovit povinnost podrobit se vyšetření znalce a strpět odběr vzorků pro analýzu DNA, přičemž tuto povinnost může vynucovat i ukládáním pořádkových pokut nebo předvedením. Ve vztahu k řízení o popření otcovství Ústavní soud dále specifikoval podmínky, za kterých je možné účastníkům tuto povinnost uložit, a stanovil, že je „*nezbytné, aby soud ještě před uložením povinnosti podrobit se odběru genetického materiálu umožnil účastníkům vyjádřit se k návrhu o popření otcovství a aby v příslušném usnesení vysvětlil důvody, pro které se domnívá, že tato povinnost je nezbytná pro rozhodnutí ve věci samé (přesněji řečeno, že nedojde k zamítnutí žaloby z jiného důvodu než toho, že na základě dokazování bylo zjištěno biologické otcovství domnělého otce)*“.¹⁴⁹ Ústavní soud zde zohlednil skutečnost, že na rozdíl od určovacího řízení jsou mezi účastníky popěrného řízení již rodinné vztahy vytvořeny a výsledek analýzy DNA by tudíž mohl způsobit významný a neodvratný zásah do těchto vztahů. V důsledku toho by pak byla zasažena i jejich základní práva a svobody, zejména právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života.

Komplikace s odběrem vzorku DNA domnělého otce mohou nastat také v případě, že tento muž zemřel. V této souvislosti upozornil Nejvyšší soud v rozsudku ze dne 24. 9. 2014, sp. zn. 30 Cdo 1982/2012, uveřejněném pod č. 22/2015 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, že pokud zemřelý muž ani oprávněné osoby neudělili souhlas s odběrem vzorku DNA, představuje svévolný odběr takového vzorku zásah do osobnostních práv zemřelého. Výsledek testu DNA vypracovaného na základě takto získaného vzorku je proto nezákonně získaným důkazem a v soudním řízení je nepřípustný. Jestliže nelze získat vzorek DNA

¹⁴⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 8. 2016, sp. zn. 21 Cdo 1898/2014

¹⁴⁹ Podle nálezu Ústavního soudu ze dne 9. 12. 2014, sp. zn. II. ÚS 2964/12-2

zesnulého domnělého otce a otcovství má být vyloučeno na základě vyšetření jeho příbuzných, lze očekávat jejich nesouhlas s podrobením se znaleckému zkoumání. I pro tento případ máme k dispozici závazný názor Ústavního soudu¹⁵⁰, který stanovil, že soudy jsou oprávněny uložit příbuznému domnělého otce povinnost poskytnout součinnost soudnímu znalci a strpět odběr vzorku pro analýzu DNA, která je klíčová pro případné určení otcovství zesnulého.

Kromě výše uvedených metod se v rámci řízení o určení či popření otcovství využívají i znalecké posudky z jiných oborů, které také využívají poznatky moderní vědy, přestože se s nimi již nesetkáme tak často. Patří sem znalecký posudek z oboru sexuologie, kterým se zjišťuje schopnost domnělého otce zplodit dítě, pokud on sám tvrdí, že je neplodný. Jestliže znalec skutečně domnělého otce dítěte pro neplodnost v době početí vyloučí, je nezbytné opět provést revizní posudek.¹⁵¹ Dále se může přistoupit k vypracování znaleckého posudku z oboru gynekologie, který zkoumá, v jakém týdnu těhotenství došlo k narození dítěte, a výjimečně se může objevit také znalecký posudek z oboru antropologie, kdy dochází k porovnávání tělesných znaků dítěte a jeho rodičů.¹⁵²

Znalecké posudky využívající moderní vědecké metody bývají v praxi obvykle zadávány soudem, nicméně účastníkům řízení nic nebrání v tom, aby si znalecký posudek nechali vypracovat sami. Na takto vypracovaný znalecký posudek se podle § 127a OSŘ hledí jako na znalecký posudek vyžádaný soudem, a to za předpokladu, že má všechny zákonem požadované náležitosti a obsahuje doložku znalce o tom, že si je vědom následků vědomě nepravdivého znaleckého posudku.

Výsledky získané díky využití moderních vědeckých metod (zejména analýzy DNA) mohou účastníci řízení uplatnit také v případě, kdy se domáhají obnovy řízení o určení nebo popření otcovství. Standardně jsou přitom limitováni tříměsíční subjektivní lhůtou, případně tříletou objektivní lhůtou (§ 233 OSŘ). Úprava v § 425a ZŘS nicméně umožňuje podat žalobu na obnovu paternitního řízení i po třech letech od právní moci napadeného rozhodnutí, pokud došlo k určení otcovství v době před 31. prosincem 1995 a zároveň jsou tu nové důkazy díky novým vědeckým metodám, které v původním řízení nebylo možné použít. Podrobněji se tomuto ustanovení věnuji níže.

¹⁵⁰ Usnesení Ústavního soudu ze dne 4. 5. 2017, sp. zn. IV. ÚS 2854/16

¹⁵¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana a KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-3974-4, s. 206.

¹⁵² Tamtéž.

5.4 Vliv moderních vědeckých metod na právní úpravu a průběh řízení o určení a popření otcovství

Rozvoj moderních vědeckých metod umožňující určit otcovství k dítěti se stále větší jistotou v minulosti významně ovlivnil paternitní řízení, a to nejen v oblasti dokazování. Soudy díky těmto metodám získaly nový spolehlivý důkazní prostředek, ale zároveň se musely vypořádat s novými právními otázkami, na které bylo třeba najít odpověď. Bylo nutné vyřešit spory mezi zájmy jednotlivce a společnosti, které s rozvojem moderních metod vznikly, a často nebylo jednoduché najít jednoznačné řešení. Některé z řešených otázek jsem již zmínila výše a dalším vybraným případům se podrobněji věnuji v následující kapitole.

V důsledku posledního vývoje moderních metod dnes znalecké posudky v podobě analýzy DNA téměř vytěsnily všechny znalecké posudky z ostatních oborů, neboť ty už mají minimální vypovídací hodnotu.¹⁵³ Díky analýze DNA se jistota, že jako otec dítěte bude soudem určen skutečně jeho biologický otec, zvýšila na takřka 100 % a případy, kdy dojde k určení otcovství jednoho z více mužů, se kterými se matka v rozhodné době intimně stýkala, jen na základě stejné krevní skupiny, jsou již minulostí.

V souvislosti s přesvědčivostí výsledků analýzy DNA nicméně vyvstává otázka, jak mají nyní soudy postupovat při jejich hodnocení. Dle obecné zásady volného hodnocení důkazů upravené v § 132 OSŘ by totiž k závěrům tohoto znaleckého posudku měly soudy přistoupit jako ke každému jinému důkazu a hodnotit jej jednotlivě i ve vzájemné souvislosti s ostatními důkazy a přihlídnout ke všemu, co vyšlo za řízení najevo a co uvedli účastníci. Výsledky analýzy DNA by tedy neměly být nadřazeny ostatním důkazům. Na druhou stranu je těžké si představit, že by soud nerozhodl o určení otcovství muže, jehož otcovství sice s jistotou převyšující 99 % prokázalo testování DNA, ale dle výpovědi několika svědků a domnělých rodičů je jeho otcovství vyloučeno. Domnívám se proto, že pokud lze použitím analýzy DNA prokázat otcovství domnělého otce s velmi vysokou pravděpodobností, je soud povinen ho jako otce dítěte určit.¹⁵⁴ Vyšší důkazní hodnotu testu DNA uznává i ESLP¹⁵⁵, který uvedl, že jde o vědeckou metodu umožňující přesně určit otcovství a její důkazní

¹⁵³ Shodně VRANÍK, Jakub. *Dokazování v řízení o určení otcovství*. In: Sborník příspěvků – Dny práva 2012 – 6. ročník mezinárodní konference pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity, Brno, 2013. Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/rodicovstvi/VranikJakub.pdf.

¹⁵⁴ Shodně KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 783. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 534.

¹⁵⁵ Rozsudek ESLP ze dne 15. července 2014, stížnost č. 2641/06, Tsvetelin Petkov proti Bulharsku

hodnota výrazně převažuje nad jinými důkazy prokazujícími či vylučujícími otcovství daného muže.

Moderní vědecké metody a zejména dosud nevídané možnosti analýzy DNA měly vliv také na znění právních předpisů, neboť i zákonodárce musel reagovat na tento nový vývoj v oblasti určování otcovství. V této souvislosti připomínám již zmiňovaný § 425a ZŘS, který umožňuje prolomit zmeškání lhůty k podání žaloby na obnovu řízení za splnění dvou předpokladů: otcovství bylo určeno před 31. prosincem 1995 a nové vědecké metody poskytly nové důkazy, které předtím nebylo možné použít.

K zakotvení možnosti obnovy řízení za těchto specifických podmínek došlo v důsledku nutnosti reflektovat vývoj judikatury ESLP vztahující se k ochraně soukromého a rodinného života, zejména závěry ESLP ve věci Paulík proti Slovensku¹⁵⁶. Šlo o případ, kdy bylo v roce 1970 soudem pravomocně určeno otcovství stěžovatele k dceři dle třetí domněnky na základě krevního testu, znaleckého posudku z oboru sexuologie a výpovědi svědků. Roku 2004 byla provedena analýza DNA, která ukázala, že stěžovatel otcem dítěte není. Rozhodnutím soudu z roku 1970 však došlo ke vzniku překážky *rei iudicatae*, a vnitrostátní soudy proto stěžovateli neumožnily otcovství popřít, přestože biologickým otcem dítěte prokazatelně nebyl. ESLP se následně stěžovatele zastal a uvedl, že v situaci, kdy se stěžovatel domáhá přezkumu určeného otcovství ve světle nových důkazů, které mu v době původního řízení nebyly známy, a kdy dcera je již dospělá, sama iniciovala analýzu DNA a nemá námitky proti popření jeho otcovství, došlo k selhání vnitrostátního právního řádu v zajištění respektování soukromého života stěžovatele, neboť nedošlo k nalezení spravedlivé rovnováhy mezi zájmy stěžovatele a zájmy společnosti.

Pokud jde o stanovení hranice přípustnosti obnovy řízení na 31. prosince 1995, dle důvodové zprávy¹⁵⁷ toto datum reflektuje vývoj a používání analýzy DNA v paternitních sporech. Soudy totiž začaly ve větší míře testy DNA využívat až od roku 1992 (přestože byly k dispozici již v osmdesátých letech) a bylo třeba stanovit dostatečně velké časové okno pro případy, kdy i přes většinovou praxi v paternitním řízení z nějakého důvodu k provedení testu DNA nedošlo a mohlo tedy dojít k určení otcovství muže, který biologickým otcem dítěte nebyl.

¹⁵⁶ Rozsudek ESLP ze dne 10. října 2006, stížnost č. 10699/05

¹⁵⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 296/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

Lze očekávat, že širší využívání moderních metod v paternitních řízeních si v budoucnu vyžádá další změny právní úpravy. Osobně největší potenciál k případné novelizaci vidím u možného rozšíření okruhu aktivně legitimovaných osob k popření otcovství založeného první domněnkou o biologického otce dítěte, který by např. na základě výsledku analýzy DNA nově mohl popírat otcovství manžela matky. Další oblastí pro možnou změnu je potom současná formulace třetí domněnky otcovství založená na prokazování soulože matky a domnělého otce v rozhodné době, přičemž i zde lze uvažovat o poskytnutí většího prostoru právě analýze DNA. Oběma myšlenkám se podrobněji věnuji v kapitole 7. této práce.

V souvislosti s případným dalším možným uplatněním moderních metod nakonec zmíním ještě zajímavý institut zakotvený v § 1598a německého občanského zákoníku (Bürgerliches Gesetzbuch), který je možné označit jako nárok na souhlas s genetickým vyšetřením za účelem objasnění biologického rodičovství. Toto ustanovení upravuje právo dítěte, matky a otce žádat po ostatních zúčastněných, aby poskytli souhlas s provedením genetického testu a podrobili se odběru potřebného vzorku. Pokud odmítnou, soud na návrh oprávněné osoby jejich souhlas nahradí a nařídí odběr vzorků. Na oplátku za udělený souhlas pak zbylé osoby mohou žádat, aby jim byly žadatelem zpřístupněny výsledky testování. Účelem tohoto institutu přitom není zasahovat do právního rodičovství, na které nemají zjištěné výsledky žádný vliv, ale pouze umožnit odhalení biologického původu dítěte. Důvodů, proč může dítě chtít znát svůj biologický původ bez nutnosti změny právního rodičovství, může být celá řada, stejně jako u jeho rodičů. Kromě toho, že zúčastněné osoby zkrátka chtějí znát pravdu, to může být pro dítě významné např. vzhledem k jeho zdravotnímu stavu, protože po biologických rodičích mohlo získat předpoklady pro rozvoj dědičných chorob, které se v minulosti objevily v jejich rodinách. Celkově se mi myšlenka tohoto institutu velmi líbí a v budoucnu bych si ji dokázala představit i v našem právním řádu.

6. Výběr z judikatury týkající se určování otcovství

6.1 Judikatura Ústavního soudu ČR

6.1.1 K postavení domnělého otce – nález Ústavního soudu ze dne 16. 5. 2017, sp. zn. II. ÚS 3122/16

Stěžovatel, občan Nigérie, se během studia v České republice se seznámil s vedlejší účastnicí řízení a intimně se s ní stýkal. V této době vedlejší účastnice otěhotněla a se stěžovatelem jednala jako s otcem dítěte – poskytla mu záznam ultrazvuku, řešila s ním styk s dítětem a on jí posílal peníze na úhradu nákladů spojených s narozením dítěte. Vedlejší účastnice však byla vdaná, a proto byl v roce 2013, kdy se narodila nezletilá dcera, v souladu s první domněnkou otcovství jako otec zapsán její manžel. Stěžovatel se ovšem považoval i s ohledem na tmavou barvu pleti nezletilé za jejího biologického otce a podal návrh na určení svého otcovství k nezletilé. V řízení sdělil, že má zájem pouze o styk s nezletilou a nechce s ní vytvářet novou rodinu. Vedlejší účastnice s žalobou nesouhlasila, považovala ji za stěžovatelův způsob získání oprávnění dále pobývat na území ČR a uvedla, že nezletilá jejího manžela považuje za otce a je mezi nimi vytvořena citová vazba.

Soud prvního stupně žalobu zamítl s tím, že pokud již bylo otcovství určeno na základě první domněnky, není možné později opětovně určovat otcovství před soudem. Pokud by takto určené otcovství nebylo v souladu s biologickou realitou, je možné otcovství popřít, nicméně stěžovatel jakožto domnělý otec není k takovému jednání aktivně legitimovaný. Odvolací soud následně rozsudek potvrdil.

Stěžovatel se proto obrátil na Ústavní soud. V ústavní stížnosti tvrdil, že jednáním obecných soudů došlo k porušení jeho práva na respektování soukromého a rodinného života a práva na spravedlivý proces. Znovu uvedl skutečnosti, ze kterých dovozuje, že je biologickým otcem nezletilé, a sdělil soudu, že jako biologický otec by měl mít také možnost domáhat se svých práv, přestože právní úprava mu to příliš nedovoluje.

Ústavní soud se věcí zabýval velmi podrobně, neboť jde o typový případ, jehož řešení bude mít důsledky i pro další domnělé otce, kteří se budou chtít domáhat práv ke svým potomkům. Nejprve krátce shrnul českou právní úpravu určování a popírání otcovství a poté rozebral dosavadní rozhodovací praxi ESLP v otázce právního postavení domnělého biologického otce. Ústavní soud uzavřel, že podle ESLP nejsou státy v souvislosti s právem

na respektování soukromého a rodinného života povinny zakotvit možnost domnělého otce popřít otcovství muže určeného první domněnkou otcovství, nicméně v otázce práva na styk s dítětem musí soudy vždy posuzovat nejlepší zájem dítěte a biologického otce nemohou ze styku bez dalšího vyloučit. Dále Ústavní soud přistoupil ke komparaci české právní úpravy s úpravou jiných členských států EU, přičemž došel k závěru, že ani jeden ze srovnávaných států nemá tak úzký okruh osob oprávněných k zahájení řízení o popření otcovství jako ČR. Vyzval proto zákonodárce, aby zvážil, zda by nemělo dojít k rozšíření okruhu aktivně legitimovaných osob o dítě nebo právě o domnělého otce dítěte.

Ve vztahu k projednávané věci shledal Ústavní soud stížnost nedůvodnou. Stěžovatel se v řízení před obecnými soudy domáhal určení svého otcovství k nezletilé, což by bylo možné, pouze pokud by nejprve došlo k popření již určeného otcovství manžela vedlejší účastnice. Stěžovatel zároveň není podle zákona oprávněn toto otcovství popřít, a tak se ve svém důsledku domáhá něčeho, co mu na základě práva na respektování soukromého a rodinného života ani podle názoru ESLP nenáleží, a obecné soudy zde nijak nepochybily. Stěžovatel nicméně bude mít v případě prokázání jeho biologického otcovství právo na styk s nezletilou, které by bylo možné vyloučit, jen pokud by to vyžadoval nejlepší zájem nezletilé. Pro jeho uplatnění by však měl namísto návrhu na určení otcovství využít žalobu na určení styku, kterého se mohou podle § 927 OZ za stanovených podmínek domáhat všechny příbuzné osoby dítěte.

Tento nález Ústavního soudu považuji v oblasti určování otcovství za jeden z nejdůležitějších. Postavení domnělého otce je v české právní úpravě dlouhodobě opomíjeno, což vnímám jako významný problém, a oceňuji proto snahu Ústavního soudu věnovat tomuto tématu více pozornosti, přestože stěžovateli nebylo možné v dané věci vyhovět. Soud správně upozornil na nedostatky dnešního znění zákona, obrátil se na zákonodárce s výzvou k jeho úpravě a zároveň také poskytl návod, jak v současné době tuto situaci nejlépe řešit. Vzhledem k významnosti tohoto problému se otázce postavení domnělého otce podrobněji věnuji v kapitole 7.1 této práce.

6.1.2 K překážce věci pravomocně rozhodnuté – nález Ústavního soudu ze dne 8. 1. 2019, sp. zn. I. ÚS 2845/17

Tehdy nezletilá stěžovatelka se v roce 1963 prostřednictvím své matky domáhala určení otcovství vedlejšího účastníka řízení. Tento návrh byl však soudem prvního stupně zamítnut, což následně potvrdil i odvolací soud, jehož rozsudek nabyl právní moci v následujícím roce. Stěžovatelka však byla stále přesvědčena, že vedlejší účastník je jejím otcem, a v roce 2016 podala návrh na zahájení řízení o určení otcovství znovu. Soud nicméně řízení zastavil s odkazem na překážku *rei iudicatae*, neboť o věci již bylo pravomocně rozhodnuto, a nelze ji tedy znovu projednávat. Tento závěr potvrdil odvolací soud a stěžovatelka se proto rozhodla obrátit na Ústavní soud.

V ústavní stížnosti stěžovatelka s odkazem na judikaturu ESLP uvedla, že zásada *res iudicatae* v obdobných případech kolize ústavního práva dítěte znát své rodiče a požadavku právní jistoty musela již několikrát ustoupit. Vzhledem k nutnosti souladu biologického a právního rodičovství je proto trvání na této zásadě v jejím případě neudržitelné. Stěžovatelka zároveň upozornila, že v předchozím řízení bylo postupováno neobjektivně a z neznámých důvodů nedošlo k provedení důkazu krevním testem, na základě kterého mohlo již tehdy dojít k jednoznačnému prokázání či vyvrácení otcovství vedlejšího účastníka. S ohledem na vývoj vědy chtěla nyní přistoupit k provedení důkazu testem DNA, nicméně soudy podle ní svým formalistickým přístupem vytvořily rozpor mezi biologickým a právním rodičovstvím, aniž by se vypořádaly s judikaturou ESLP.

Ústavní soud shledal ústavní stížnost důvodnou. V úvodu připomněl význačné postavení mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách, ze kterého vyplývá povinnost českých soudů respektovat rozhodovací praxi ESLP, a shrnul vybraná rozhodnutí, v nichž se ESLP zabýval požadavkem dosažení shody biologického a právního rodičovství, zájmem na získání informací o své identitě a zájmem na zachování stability právních vztahů. V dané věci proti sobě stojí právo dítěte a právo domnělého rodiče, přičemž vzhledem k jistotě ohledně své identity je podle soudu právo dítěte (jako slabší strany) znát své rodiče silnější než právo domnělého rodiče na nesouhlas s testem DNA.

Ústavní soud zároveň upozornil, že je nutné vzít v úvahu i možnost, že právní zájem na určení rodičovství vznikne až po dlouhé době. Právní úprava tento požadavek sice již zakotvila v novém § 425a ZŘS, podle kterého lze u řízení skončených před 31. 12. 1995 žádat

o jejich obnovu i po třech letech od nabytí právní moci rozhodnutí, nicméně v době vydání napadených rozhodnutí ještě nebylo toto ustanovení přijato.

Na základě judikatury ESLP a po provedení tzv. testu proporcionality došel Ústavní soud k závěru, že má být upřednostněno právo stěžovatelky na přezkum původního rozhodnutí a má být umožněno provedení testu DNA za účelem zjištění otcovství vedlejšího účastníka, a to i s ohledem na skutečnost, že stěžovatelce je přes padesát let, je materiálně zajištěná a z určení otcovství nechce získat výživné ani jiný finanční prospěch. Rozhodnutím obecných soudů tedy došlo k porušení práva stěžovatelky na respektování soukromého a rodinného života a práva na spravedlivý proces.

V této věci lze jednoznačně souhlasit se závěry Ústavního soudu, neboť obecné soudy pochybily a nerespektovaly závazný názor ESLP. Zásada *res iudicatae* je sice jedním ze základních pilířů fungování soudnictví, nicméně právě v oblasti určování otcovství je vzhledem ke specifické povaze těchto vztahů nutné v odůvodněných případech umožnit její prolomení. Dnes již díky moderním vědeckým metodám nebude k podobným případům docházet tak často, nicméně v minulosti mohlo k nesprávnému rozhodnutí dojít snáze, a proto vnímám pozitivně postoj ESLP i novelizaci české úpravy směrem k možnosti prolomení dřívějšího soudního rozhodnutí.

6.1.3 K prominutí zmeškání popěrné lhůty – nález Ústavního soudu ze dne 21. 5. 2019, sp. zn. II. ÚS 1741/18

Vedlejší účastník řízení, který je bývalým manželem stěžovatelky, se v roce 2016 domáhal popření otcovství k nezletilému synovi narozenému v roce 2005 a zároveň žádal o prominutí zmeškání popěrné lhůty. Podle výpovědi vedlejšího účastníka se nezletilý narodil velmi krátce po uzavření manželství. Kvůli pracovnímu vytížení se domů vracel každý měsíc pouze přibližně na týden, nicméně v této době věnoval většinu času nezletilému. Poté však došlo k rozvodu manželství z důvodu vztahu stěžovatelky s jiným mužem a styk s nezletilým byl vedlejšímu účastníkovi po rozvodu umožněn pouze jednou s tím, že nezletilý se s ním nechce vídat. To vedlejšího účastníka vedlo k provedení testu DNA, na základě kterého bylo vyloučeno jeho otcovství k nezletilému. Vedlejší účastník proto již nemá zájem se s nezletilým stýkat ani k němu mít jiná práva a povinnosti.

Stěžovatelka považovala vedlejšího účastníka za otce nezletilého a biologického otce nezná. Nezletilý měl s vedlejším účastníkem pěkný vztah a jeho pracovní cesty špatně snášel. Sám nezletilý se při výslechu rozplakal a vypověděl, že jeho otcem je vedlejší účastník, po kterém se mu stýská a se kterým by se rád stýkal, ale nemá na něj kontakt. Mrzí ho, že s nimi už nebydlí. Příteli stěžovatelky, se kterým nyní žije, říká „strejdo“.

Soud prvního stupně návrh na prominutí zmeškání popěrné lhůty zamítl s tím, že by to bylo v rozporu s nejlepším zájmem dítěte a veřejným zájmem na stabilitě jeho statusových vztahů, neboť vedlejší účastník dosud vůči nezletilému plnil otcovskou roli a nezletilému by ztrátou rodinných vazeb v důsledku popření otcovství byla způsobena značná psychická újma.

Odvolací soud nicméně dospěl k odlišnému názoru a změnou původního rozhodnutí zmeškání popěrné lhůty prominul. V rámci dokazování vyslechl svědka, kterého vedlejší účastník označil za biologického otce nezletilého a který připustil, že by mohl být jeho otcem. Z dříve provedených důkazů dovedl, že rodinné vztahy již byly přetřhány a nikdo nemá zájem na jejich obnově, a proto není důvod je dále zachovávat. Proti tomuto rozhodnutí stěžovatelka podala ústavní stížnost, kterou odůvodnila tím, že odvolací soud rozhodl v rozporu se zásadou ochrany nejlepšího zájmu dítěte, když nezletilý dosud považuje vedlejšího účastníka za svého otce, chce se s ním stýkat a biologický otec dosud není znám.

Ústavní soud stěžovatelce vyhověl a napadené rozhodnutí zrušil, nicméně z procesních důvodů. Odvolací soud totiž učinil jiný skutkový závěr než soud nalézací a na jeho základě změnil původní rozhodnutí, aniž by dříve provedené důkazy zopakoval, jak vyžaduje zákon. Tímto jednáním porušil právo účastníku řízení na spravedlivý proces. Ústavní soud se přesto obecně vyjádřil i k otázce prominutí zákonné lhůty pro popření otcovství. Připomněl, že právní rodičovství by sice mělo odpovídat tomu biologickému, ale tento požadavek nelze uplatňovat bez dalšího, neboť je nutné pečlivě porovnat zájmy všech dotčených osob a „[a]ni včasné podání popěrné žaloby podepřené důkazem vylučujícím otcovství nevede automaticky k jejímu vyhovění“¹⁵⁸. K prominutí zmeškání popěrné lhůty by mělo dojít jen výjimečně, a to primárně v případech popírání otcovství k dětem, které jsou již zletilé a nepotřebují od otce hmotné zajištění nebo pevné rodinné zázemí. U nezletilých dětí, u nichž biologický otec není znám, by pak případné úspěšné popření otcovství bez adekvátní náhrady představovalo příliš velký zásah do jejich práv. Podle Ústavního soudu je tak nutné k prominutí popěrné lhůty přistupovat restriktivně.

¹⁵⁸ Podle nálezu Ústavního soudu ze dne 21. 5. 2019, sp. zn. II. ÚS 1741/18

Problematika práva na popření otcovství k dítěti v situaci, kdy se otec až po delší době dozví, že ve skutečnosti jeho biologickým otcem není, patří podle mého názoru k lidsky nejkomplicovanějším oblastem. Každý takový případ je nesmírně citlivý, a protože lze pochopit všechny zúčastněné osoby, není jednoduché rozhodnout, který z protichůdných zájmů upřednostnit. Českou právní úpravu i rozhodovací praxi Ústavního soudu a ESLP nicméně považuji za vhodný způsob řešení této otázky, neboť umožňuje odlišně reagovat na jednotlivé případy tak, aby byly vždy zohledněny konkrétní okolnosti. Zároveň dochází k upřednostnění ochrany zájmů dítěte před zájmy rodiče, což je vzhledem k jeho slabšímu postavení bezesporu krok správným směrem.

6.2 Judikatura ESLP

6.2.1 K průtahům v řízení o určení otcovství a povinnosti podstoupit test DNA – Mikulić proti Chorvatsku (rozsudek ESLP ze dne 7. února 2002, stížnost č. 53176/99)

Stěžovatelka se jako mimomanželské dítě narodila roku 1996. V následujícím roce podala její matka návrh na určení otcovství domnělého otce. Soud prvního stupně vydal rozsudek pro zmeškání, kterým určil jeho otcovství, nicméně takový postup byl v rozporu s právní úpravou a na základě odvolání domnělého otce stejný soud rozhodnutí zrušil. Domnělý otec zároveň namítl podjatost předsedy senátu a věc byla postoupena novému soudci. Jednání muselo být opakovaně odročováno z různých důvodů na straně domnělého otce či jeho právního zástupce a domnělý otec se nedostavil ani na soudem několikrát nařízené provedení testu DNA. Už tehdy se stěžovatelka obrátila na ESLP.

Obecný soud poté přistoupil k vydání rozsudku o určení jeho otcovství ke stěžovatelce a stanovení vyživovací povinnosti, neboť vyhýbání se testu DNA svědčí o pravdivosti tvrzení stěžovatelky a její matky. Domnělý otec s tímto názorem nesouhlasil a odvolací soud mu dal za pravdu s tím, že nelze rozhodnout pouze na základě této skutečnosti, ale musí být provedeny všechny relevantní důkazy. V pokračujícím řízení opět došlo k průtahům způsobeným domnělým otcem, ale soud dospěl i s dalšími důkazy ke stejnému rozhodnutí jako předtím. Proti rozsudku se odvolala jak stěžovatelka co do výše výživného, tak domnělý otec co do určení jeho otcovství. V době rozhodování ESLP stále probíhalo odvolací řízení.

Stěžovatelka ve své stížnosti namítala porušení práva skončení řízení v přiměřené lhůtě, protože již v době podání stížnosti trvalo asi čtyři roky, právo na respektování

soukromého a rodinného života, neboť stále žije v nejistotě ohledně své identity, a právo na přístup k účinnému právnímu prostředku nápravy v důsledku nemožnosti obrany proti délece řízení a neexistence možnosti donucení domnělého otce k absolvování testu DNA.

ESLP jednoznačně uzavřel, že požadavek na skončení soudního řízení v přiměřené lhůtě nebyl splněn, přičemž stát odpovídá za přijetí odpovídající legislativy, jež toto právo osobám zaručí. Více se pak zabýval otázkou, zda věc spadá pod ochranu soukromého a rodinného života, když mezi stěžovatelkou a domnělým otcem zatím není prokázán příbuzenský vztah. S odkazem na svou předchozí judikaturu nicméně dovedl, že právo stěžovatelky odhalit svou pravou identitu musí být také chráněno, a to skrze respektování soukromého života. Dále ESLP zkoumal, zda Chorvatsko dostatečně splnilo pozitivní závazek vyplývající z tohoto práva. Problém shledal ve skutečnosti, že vnitrostátní právo nezná žádný způsob, jak domnělého otce přinutit k podrobení se příkazu soudu prvního stupně, ani neupravuje následky jeho neuposlechnutí. Absenci této právní úpravy by ospravedlnila případná ochrana třetích osob před povinným absolvováním testu DNA, ale pouze pokud by soud mohl přesto rozhodnout. Právní řád však žádnou takovou alternativu neumožňuje, a proto došlo k porušení EÚLP. Posledním uplatněným právem stěžovatelky se ESLP zabýval jen stručně a také shledal jeho porušení.

Toto rozhodnutí ESLP vnímám jako významné zejména proto, že zakotvilo možnost poskytnutí ochrany práva na soukromý a rodinný život i osobám, u nichž neexistuje potvrzený příbuzenský vztah, ale je zde snaha to změnit. Vzhledem k tomu, že řízení o určení otcovství je častokrát zahajováno pouze na základě přesvědčení navrhovatele nebo jiných než genetických důkazů, by se opačný závěr jevil jako nepochopitelný. ESLP dále ve vztahu k případné povinnosti osoby podrobit se nařízenému testu DNA pouze upozornil na nutnost zachování rovnováhy všech dotčených zájmů a konkrétní podobu přístupu k této otázce ponechal na jednotlivých státech. Lze připomenout, že v ČR je u určení otcovství přípustné požadovat podstoupení odběru vzorku DNA a splnění povinnosti vynutit pořádkovou pokutou či předvedením, jak uvedl Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. I. ÚS 987/07 (viz kapitolu 3.7.1 této práce).

6.2.2 K možnosti odběru vzorku DNA zemřelého domnělého otce – Jäggi proti Švýcarsku (rozsudek ESLP ze dne 13. 7. 2006, stížnost č. 58757/00)

Ještě před narozením byl stěžovateli státem ustanoven opatrovník, který u soudu podal roku 1939 návrh na určení otcovství ke stěžovateli vůči jeho domnělému otci. Ten sice potvrdil, že se s matkou stěžovatele intimně stýkal, ale možné otcovství odmítl, což podle tehdejší úpravy k vyloučení otcovství stačilo. Matka přesto po narození stěžovatele téhož roku uvedla tohoto muže jako otce při zápisu do matriční knihy. Soud následně v roce 1948 žalobu na určení otcovství zamítl.

Stěžovatel vyrůstal v náhradní rodině, nicméně při setkání s matkou se dozvěděl identitu domnělého otce, se kterým poté udržoval kontakt a dostával od něj dárky i finanční příspěvky. Domnělý otec to však později popřel a navíc se vyhýbal podstoupení testů, které by určily jeho otcovství ke stěžovateli. Krátce po jeho smrti byla v roce 1976 na žádost stěžovatele provedena analýza krevních skupin, na jejímž základě nebylo možné otcovství vyloučit. Stěžovatel se však nevzdával a roku 1999 navrhl obnovu původního řízení o určení otcovství spolu s žádostí o provedení testu DNA zemřelého, což soud prvního stupně zamítl. Odvolání pak bylo také zamítnuto s tím, že nemůže dojít ke změně určení otcovství bez současné změny v matriční knize a k té stěžovatel nebyl v důsledku změny právní úpravy oprávněn. Nevyhověl mu ani dovolací soud, který dovolání zamítl z důvodu přednosti práva zesnulého na ochranu jeho ostatků a práva pozůstalých na úctu k zesnulému před stěžovatelovým právem znát své rodiče, neboť ve více než šedesáti letech už nejistota ohledně příbuzenství nemá příliš velký vliv na jeho osobnost nebo duševní stav, a zájem na vyjasnění rodinných vazeb tak nepřevyšuje zájem na ochraně třetích osob.

Stěžovatel se proto v následujícím roce obrátil na ESLP a namítal porušení práva na respektování soukromého a rodinného života, práva na přístup k účinnému právnímu prostředku nápravy a zákazu diskriminace, když mu nebylo umožněno provést test DNA na zesnulém a odhalit skutečný vztah k tomuto muži. ESLP potvrdil, že právo znát své rodiče patří pod ochranu soukromého a rodinného života dle EÚLP a dospěl k závěru, že švýcarské orgány svým jednáním toto právo porušily.

ESLP se ohradil vůči argumentům, které dovolací soud použil pro vyřešení kolize jednotlivých dotčených práv, a uvedl, že zájem poznat své rodinné vazby s přibývajícím věkem v žádném případě neklesá, ale spíše roste. Stěžovatelova dlouhodobá snaha objasnit vztah k domnělému otci svědčí nejen o zájmu odhalit totožnost biologického otce, ale také o

jeho vnitřním trápení, které mu nejistota způsobuje. Odběr vzorku DNA je navíc malým zásahem do tělesné integrity a pozůstalí zemřelého nepředložily žádné relevantní důvody svého nesouhlasu s provedením odběru, přičemž k exhumaci těla zesnulého v budoucnu i tak dojde v souvislosti s koncem nájmu hrobového místa. ESLP zároveň připomněl svou starší judikaturu, podle níž odebráním vzorku DNA zesnulého není porušeno jeho právo na soukromý a rodinný život. Vytýkaným jednáním došlo i k porušení zákazu diskriminace, naopak přístup k účinnému právnímu prostředku nápravy zasažen nebyl.

Ve vztahu k tomuto případu se plně ztotožňují se závěry ESLP, který se vhodným způsobem vypořádal s argumentací dovolacího soudu ohledně upřednostnění ochrany třetích osob před právem stěžovatele. ESLP správně upozornil, že zásah do jejich práv je minimální v porovnání s přínosem provedení odběru pro stěžovatele. Názor dovolacího soudu, že v pokročilejším věku již zjištění totožnosti rodičů není tak významné a že absence těchto informací člověka již tolik neovlivňuje, podle mého nikdy nemohl obstát, neboť vztah k rodičům je jednou z hlavních skutečností, které určují naši identitu, a nijak nesouvisí se stářím člověka.

6.2.3 K možnosti popřít dříve uznané otcovství – Kňákal proti České republice (rozhodnutí ESLP ze dne 8. 1. 2007, stížnost č. 39277/06)

Stěžovatel se v lednu roku 2001 seznámil s těhotnou ženou a navázal s ní vztah. Po narození dítěte matka vzala zpět návrh na určení otcovství domnělého biologického otce a v srpnu téhož roku došlo ze strany stěžovatele k uznání dcery za vlastní, na základě čehož se právně stal jejím otcem. Po třech letech však přišel rozchod s matkou dítěte a s tím ustal i jakýkoli kontakt s dcerou. Stěžovatel proto v prosinci 2004 podal k nejvyššímu státnímu zástupci podnět na zahájení řízení o popření svého otcovství. Při výslechu uvedl, že není v zájmu dcery, aby nepoznala skutečného biologického otce, a že je připraven na své náklady provést analýzu DNA.

Nejvyšší státní zastupitelství nicméně neshledalo splnění podmínek pro zahájení popěrného řízení, neboť jde o výjimečný prostředek, který lze využít jen v zájmu dítěte například v situaci, kdy s ním biologický otec navázal vztah a chce převzít rodičovskou odpovědnost namísto otce matrikového. Pokud zájem dítěte chybí, jako tomu je v tomto případě, nepostačí ani důkaz o vyloučení otcovství. Stěžovatel souhlasným prohlášením uznal

své otcovství k dceři, přestože věděl, že nemůže být jeho dítětem, a následně nevyužil své právo otcovství popřít, a proto zde není důvod pro odchýlení se od zákonné domněnky. Stěžovatel se na nejvyššího státního zástupce obrátil ještě dvakrát, ale pokaždé byl odmítnut. Následně podal ústavní stížnost a požadoval zrušení předmětných aktů. Ústavní soud ji odmítl pro zjevnou neopodstatněnost s tím, že popěrné právo stěžovatele zaniklo uplynutím zákonné lhůty, zahájení řízení nejvyšším státním zástupcem je výjimečným nástrojem a důvody pro odmítnutí podnětu byly podle něj podrobně vysvětleny.

Stěžovatel se proto domáhal ochrany u ESLP a namítal porušení práva na přístup k soudu, když soudy nemohou přezkoumávat oprávněnost návrhu na zahájení popěrného řízení vzhledem k zájmu dítěte, a dále porušení práva na respektování soukromého a rodinného života a také práva na účinné prostředky nápravy před národním orgánem. ESLP však stížnost posoudil jako nepřijatelnou. K první námitce stěžovatele uvedl, že pro poskytnutí ochrany podle EÚLP musí jít o právo vyplývající z vnitrostátní úpravy, nicméně podle Ústavního soudu popěrné právo stěžovateli zaniklo již uplynutím zákonné lhůty, a tak se domáhá více práv, než kolik mu ze zákona přísluší. Ke zbylým uplatňovaným právům ESLP doplnil, že stanovení popěrné lhůty za účelem ochrany právní jistoty a zájmu dítěte je v případě, kdy stěžovatel již od narození dítěte věděl, že není jeho biologickým otcem, oprávněné a po jejím uplynutí je nutné upřednostnit zájem dítěte. Vnitrostátní orgány tak zachovaly rovnováhu dotčených zájmů a porušení práv stěžovatele nedošlo.

Přestože dnešní právní úprava již nezná oprávnění nejvyššího státního zástupce podat návrh na zahájení popěrného řízení, toto rozhodnutí ESLP považují vzhledem k přezkumu českého práva i tak za zajímavé. Podobné případy, kdy muž uzná otcovství k nevlastnímu dítěti a později toho z různých důvodů lituje, nejsou ojedinělé. Lze jen souhlasit se závěry ESLP, že zájem dítěte, zvláště nezletilého, musí být upřednostněn před zájmy jeho právního otce.

6.2.4 K právu popřít otcovství k prokazatelně cizímu dítěti – Novotný proti České republice (rozsudek ESLP ze dne 7. 6. 2018, stížnost č. 16314/13)

Stěžovatel měl roku 1965 intimní vztah s neprovdanou ženou, které se v následujícím roce narodila dcera. Po jejím narození popřel, že by byl otcem nezletilé, a proto matka podala návrh na určení jeho otcovství. Soud prvního stupně podle tzv. třetí domněnky otcovství

v roce 1970 rozhodl, že stěžovatel je otcem nezletilé a má povinnost platit výživné, a to na základě výpovědi svědků, listinných důkazů a výsledku krevního testu, přičemž měl za prokázané, že stěžovatel měl v rozhodné době s matkou pohlavní styk. Stěžovatel se proti rozhodnutí odvolal a navrhl provedení dalšího znaleckého posudku, nicméně odvolací soud to odmítl a potvrdil závěry soudu prvního stupně.

V roce 2011 se stěžovatel obrátil na nejvyššího státního zástupce, aby zahájil řízení o popření jeho otcovství. Vzhledem k tomu, že popření otcovství nebylo v zájmu dcery a stěžovatel neposkytl žádné důkazy o vyloučení jeho otcovství, nebylo jeho podnětu z důvodu nenaplnění zákonných podmínek vyhověno. V následujícím roce podstoupil stěžovatel se svou dcerou test DNA, který jeho otcovství s jistotou vyloučil. Znovu proto podal podnět nejvyššímu státnímu zástupci k zahájení popěrného řízení, nicméně byl opět odmítnut, neboť v případě otcovství určeného rozhodnutím soudu k tomu nejvyšší státní zástupce podle zákona nebyl oprávněn. Stěžovatel proti tomu následně podal ústavní stížnost, která byla odmítnuta s tím, že vyrozumění nejvyššího státního zástupce o odložení podnětu nepatří mezi záležitosti, o kterých může Ústavní soud rozhodovat. V závěru doplnil, že i kdyby rozhodování ve věci možné bylo, musel by ústavní stížnost stejně odmítnout, protože nebyly splněny zákonné podmínky pro využití tohoto oprávnění nejvyššího státního zástupce.

Stěžovatel proto následně podal stížnost k ESLP, kde namítal porušení práva na respektování soukromého a rodinného života, když mu nebylo umožněno zrušit soudem určené otcovství k dceři, přestože test DNA potvrdil, že jejím otcem není. ESLP uvedl, že daná věc skutečně spadá pod ochranu práva na soukromý a rodinný život v EÚLP a dále se zabýval zkoumáním, zda Česká republika dostala povinností z toho vyplývajícím.

ESLP připomněl, že z jeho ustálené judikatury plyne právo otce na získání možnosti popřít otcovství k dítěti, které podle vědeckých důkazů biologicky není jeho. Stěžovatel však takovou možnost neměl, neboť česká úprava v případě otcovství určeného rozhodnutím soudu nepřipouštěla následně zahájení popěrného řízení, a to ani při předložení nových důkazů. Mezitím sice došlo v českém právním řádu k vývoji, který již tento požadavek respektuje, nicméně na případ stěžovatele ještě nedopadal. To však nemělo bránit Ústavnímu soudu, aby při rozhodování vycházel ze své vlastní judikatury i judikatury ESLP, kde již bylo právo otce na popření otcovství k prokazatelně cizímu dítěti zakotveno. Dcera stěžovatele navíc s testem DNA souhlasila a vzhledem k věku přes padesát let již od stěžovatele nepotřebuje výživné, a tak ze současné situace nikdo nemá prospěch. ESLP proto uzavřel, že vnitrostátní orgány

neposkytly ochranu právu stěžovatele na respektování soukromého života, čímž porušily čl. 8 EÚLP.

Stejně jako ve výše uvedeném rozhodnutí i zde hrálo významnou roli dnes již neaktuální oprávnění nejvyššího státního zástupce podat návrh na zahájení popěrného řízení. Novelizace ZŘS přijatá na základě vývoje rozhodovací praxe ESLP¹⁵⁹ zároveň umožnila popřít otcovství určené soudem před rokem 1996 na základě nových důkazů získaných moderními vědeckými metodami (srov. kapitolu 5.4 této práce). Přesto považuji toto rozhodnutí ESLP za významné, neboť kromě toho, že na úrovni EÚLP potvrdilo existenci práva domnělého otce na možnost popřít své otcovství k dítěti, které biologicky není jeho, totiž také ukázalo Ústavnímu soudu cestu, jak se může vypořádat s nedostatky vnitrostátní právní úpravy, aniž by musel čekat na legislativní změnu ze strany zákonodárce.

¹⁵⁹ Zejména na základě rozsudku ESLP ze dne 10. října 2006, stížnost č. 10699/05, Paulík proti Slovensku

7. Problematické aspekty právní úpravy určování otcovství a úvahy de lege ferenda

7.1 Absence popěrného práva biologického otce dítěte při uplatnění první domněnky otcovství

Právo popřít otcovství muže, který je zapsán jako otec dítěte v jeho rodném listu, český právní řád přiznává za stanovených podmínek pouze omezenému okruhu osob – matce dítěte, manželu matky, muži, který dal souhlas k umělému oplodnění, a dále muži, který učinil souhlasné prohlášení o svém otcovství. Aktivní legitimaci k popření otcovství matrikového otce tak nemá ani samotné dítě, ani muž, který o sobě tvrdí, že je biologickým otcem dítěte, a tuto skutečnost považují za velmi problematickou.

Pokud jde o postavení domnělého otce ve vztahu k možnosti popřít otcovství matrikového otce, liší se v závislosti na domněnce, dle níž bylo otcovství k dítěti určeno. V případě uplatnění druhé domněnky, tedy určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů, může domnělý otec využít úpravu v § 793 OZ a dát soudu podnět k zahájení popěrného řízení *ex officio* s tím, že takto určený muž nemůže být biologickým otcem dítěte, protože biologickým otcem je on. Soud musí vyhodnotit naplnění předpokladů pro zahájení popěrného řízení, takže domnělý otec nemá jistotu, že k popření otcovství skutečně dojde, nicméně zákon mu dává alespoň nějakou cestu, jak se svého otcovství může domoci. Naproti tomu v případě určení otcovství manžela matky dle první domněnky se biologický otec dítěte dostává do bezvýhodné situace, neboť mu zákon takto určené otcovství nedovoluje nijak napadnout.

V praxi se přitom může docela často stát, že provdaná žena otěhotní s jiným mužem, aniž by se následně chtěla rozvést, a jako otec takového dítěte je automaticky určen její manžel, který z různých důvodů nemá zájem své otcovství popřít. Za účinnosti předchozí právní úpravy se dle § 62 ZOR biologický otec mohl alespoň obrátit s podnětem k zahájení popěrného řízení na nejvyššího státního zástupce, nicméně tato možnost po přijetí OZ zanikla bez náhrady a je otázkou, proč ji zákonodárce žádným způsobem nepřevzal. Nabízelo by se přitom oprávnění soudu zahájit popěrné řízení *ex officio* mj. na základě podnětu biologického otce, obdobně jako k tomu došlo u druhé domněnky v § 793 OZ.

Úplnou absenci jakékoli možnosti biologického otce domáhat se popření otcovství manžela matky považují za nesprávnou a dlouhodobě neudržitelnou, neboť v důsledku toho

není poskytnuta dostatečná ochrana jeho práva na respektování soukromého a rodinného života. Příliš úzký okruh osob aktivně legitimovaných k popření otcovství založeného první domněnkou již kritizoval i Ústavní soud¹⁶⁰ a vyzval zákonodárce k nápravě i v oblasti postavení domnělého otce, nicméně tato výzva zatím nebyla vyslyšena.

Nejvyšší soud ze svého rozsudku ze dne 14. 7. 2010 sp. zn. 21 Cdo 298/2010 následně opakovaně dovodil, že „soud může putativnímu otci aktivní věcnou legitimaci k podání žaloby na popření otcovství zcela výjimečně přiznat. Stane se tak v situaci, kdy je v zájmu dítěte, aby právo na respektování soukromého a rodinného života putativního otce (...) převážilo nad právy matrikových rodičů a principem právní jistoty rodinných vztahů.“¹⁶¹ Soud musí zvážit zájmy všech dotčených osob a upřednostnit řešení v zájmu dítěte. V žádném z dohledaných případů nicméně Nejvyšší soud aktivní legitimaci domnělému otci nepřiznal, v jednom případě pouze uložil soudu prvního stupně, aby lépe zjistil poměry mezi účastníky a na základě toho našel nejvhodnější řešení vyvážením jejich zájmů se zájmy dítěte. Je ovšem otázkou, zda by přiznání aktivní věcné legitimace domnělému otci soudem bylo přípustné, když by měla být respektována dělba moci a soud by tím ve své podstatě nahradil zákonodárce, který toto právo domnělému otci neposkytuje.

Při pohledu na to, jak se k popěrnému právu domnělého otce v případě první domněnky otcovství staví v jiných evropských státech, se ukazuje, že právní úprava je velmi různorodá. Z analýzy právních úprav 15 členských států EU analytického odboru Ústavního soudu¹⁶² vyplývá, že sedm států (Bulharsko, Chorvatsko, Maďarsko, Nizozemsko, Polsko, Rakousko a Slovensko) domnělému otci neumožňuje popírat otcovství dle první domněnky, sedm států (Francie, Finsko, Litva, Lotyšsko, Německo, Rumunsko a Slovinsko) domnělému otci popěrné právo přiznává při splnění specifických podmínek a v některých státech (ve Francii, Litvě, Polsku a Švédsku) může domnělý otec využít aktivní legitimaci k popření otcovství manžela matky, která je dána státnímu zastupitelství, opatrovníku nebo orgánu sociální péče.

Z uvedených zemí, které biologickému otci popěrné právo přiznávají, je České republice nejbližší právní řád Německa. Aktivní legitimace domnělého otce a podmínky

¹⁶⁰ V nálezu Ústavního soudu ze dne 16. 5. 2017, sp. zn. II. ÚS 3122/16, jehož rozboru se podrobněji věnuji v kapitole 6.1.1

¹⁶¹ Dle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 25. 5. 2016, sp. zn. 21 Cdo 5086/2014, shodně také v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 2021, sp. zn. 21 Cdo 19/2018 a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2023, sp. zn. 24 Cdo 230/2023

¹⁶² Tuto analýzu a její výsledky zmiňuje Ústavní soud ve výše uvedeném nálezu ze dne 16. 5. 2017, sp. zn. II. ÚS 3122/16

jejího uplatnění jsou stanoveny v § 1600 odst. 1 bod 2 a odst. 2 německého občanského zákoníku (Bürgerliches Gesetzbuch, dále jen „BGB“). Tento muž musí učinit čestné prohlášení, že s matkou dítěte měl pohlavní styk v době početí, musí být skutečně biologickým otcem dítěte a zároveň mezi dítětem a jeho matrikovým otcem nesmí existovat žádné sociální nebo rodinné vztahy. Poslední uvedenou podmínku pro přiznání popěrného práva domnělému otci vnímám jako nepřiměřeně přísnou, protože si dokážu představit i situace, kdy mezi dítětem a matrikovým otcem sice nějaké vztahy existují, ale zároveň není v nejlepším zájmu dítěte tento právní stav udržovat i nadále.

Pokud jde o možnou změnu české právní úpravy, domnívám se, že by zákonodárce měl v dohledné době také přistoupit k zakotvení popěrného práva biologického otce, a to nejen ve vztahu k otcovství určenému první domněnkou. Uvědomuji si však, že by šlo o velmi významný obrat ve vztahu k dosavadní koncepci, a proto by bylo možné se pro začátek věnovat pouze popírání první domněnky otcovství. Inspirací pro nové ustanovení by mohla být právě německá úprava, která v tamějším prostředí funguje již mnoho let a jejíž podmínky jsou dle mého názoru vymezeny dostatečně úzce, aby k zahájení takového popěrného řízení docházelo pouze v odůvodněných případech.

Odvážnějším řešením by pak mohlo být přímé stanovení popěrného práva muže, který o sobě tvrdí, že je biologickým otcem dítěte, případně muže, který na popření osvědčí důležitý zájem. Osvědčit svůj zájem může domnělý otec různým způsobem – prohlášením o pohlavním styku s matkou v době početí dítěte, předložením výsledků testu DNA prokazujících jeho otcovství, případně uvedením jiných skutečností ve prospěch jeho otcovství a zpochybňujících otcovství manžela matky. Formulaci odkazující na osvědčení důležitého zájmu považuji za vhodnější, než aby popěrné právo bylo dáno například muži, který prokáže své biologické otcovství. V současné době je totiž jedinou metodou skutečně prokazující otcovství k dítěti analýza DNA a biologický otec často nemusí mít možnost sám získat potřebné vzorky DNA od matky a dítěte (na rozdíl od soudu je nemůže přimět k součinnosti) a tudíž by nemohl popěrné řízení pro nesplnění podmínky prokázání svého otcovství vůbec zahájit.

Zakotvení popěrného práva biologického otce dítěte by samozřejmě neznamenalo, že by soud byl automaticky povinen otcovství manžela matky zrušit a za otce dítěte určit navrhovatele. I v tomto řízení by bylo nutné provést potřebné dokazování a pečlivě zvážit zájem dítěte v konkrétní situaci s ohledem na již vybudované citové vazby dítěte

k matrikovému otci, dosavadní (ne)existenci vztahu mezi dítětem a domnělým otcem apod. Pokud by změna právního otcovství byla v rozporu se zájmem dítěte, soud by žalobu zamítl. Případná argumentace nejlepším zájmem dítěte by tedy neměla bránit zavedení popěrného práva biologického otce jako takového, ale byla by relevantní až v rámci konkrétního popěrného řízení.

7.2 Absence popěrného práva dítěte

Jak již bylo uvedeno výše, samotné dítě v současnosti nemá právo popřít otcovství muže, který je zapsán jako jeho otec v rodném listu. Toto právo náleží pouze matce a matrikovému otci. Absenci popěrného práva dítěte považují za ještě významnější problém než chybějící právo biologického otce, neboť právě dítěte se určení a popření rodičovství dotýká ze všech zúčastněných osob nejvíce – ovlivňuje to jeho statusové postavení, vznik a zánik příbuzenského vztahu s rodinnými příslušníky jeho rodičů a také celou řadu vzájemných práv a povinností. Dítě může nyní využít pouze úpravu v § 793 OZ a dát soudu podnět k zahájení popěrného řízení *ex officio* s tím, že matrikový otec nemůže být jeho biologickým otcem, nicméně soud musí nejprve vyhodnotit naplnění zákonných předpokladů a dítě tak nemá žádnou jistotu, že k zahájení popěrného řízení skutečně dojde. Tuto možnost však s ohledem na význam otcovství pro dítě považují za zcela nedostatečnou.

Pokud zákonodárce dítěti přiznává právo zahájit řízení o určení otcovství před soudem (§ 783 OZ), nerozumím tomu, proč zároveň dítěti nepřiznal i právo otcovství popřít. Vzhledem k tomu, že jde o jeho vlastní status, mělo by dítě mít možnost své právní postavení aktivně ovlivnit a vyjádřit svou vůli také popřením otcovství matrikového otce, který není jeho otcem biologickým. Případný argument, že popření otcovství zapsaného muže není v zájmu dítěte, neboť se dítě následně ocitne bez právního otce, podle mého názoru není namístě, když samo dítě s matrikovým otcovstvím nesouhlasí a nepřeje si nadále jeho existenci, přestože je seznámeno s důsledky takového kroku. Chybějící popěrné právo dítěte zároveň vnímám jako problematické z důvodu možného zásahu do základních lidských práv dítěte, konkrétně do práva na respektování soukromého a rodinného života a práva dítěte znát své rodiče. K zakotvení popěrného práva dítěte vyzval zákonodárce v roce 2017 i Ústavní

soud¹⁶³, který vnímá okruh osob aktivně legitimovaných k zahájení řízení o popření otcovství jako nepřiměřeně úzký.

Je zajímavé, že původně bylo ve vládním návrhu „nového“ občanského zákoníku z května 2011¹⁶⁴ popěrné právo dítěte zahrnuto, ale následně došlo při projednávání návrhu v Poslanecké sněmovně k jeho vypuštění. Podle vládou navrhovaného znění § 788 by dítě mohlo popřít otcovství matrikového otce po dosažení plné svéprávnosti, nejpozději do jednoho roku po dosažení zletilosti, a pokud by se dítě o skutečnostech zpochybňujících otcovství matrikového otce dozvědělo až po dosažení zletilosti, běžela by roční lhůta k popření jeho otcovství ode dne zjištění této skutečnosti. Přestože by bylo možné nesouhlasit například s poměrně krátkou lhůtou pro uplatnění popěrného práva, už jen samotnou snahu dítěti popěrné právo v nějaké podobě přiznat vnímám jako významný krok správným směrem a nerozumím tomu, proč zákonodárce nakonec toto ustanovení bez náhrady vypustil.

Většina evropských zemí dítěti popěrné právo v určité podobě přiznává. Je tomu tak například ve výše zmíněném Německu, kde je popěrné právo dítěte zakotveno v § 1600 odst. 1 bod 4 BGB. Pokud dítě není plně svéprávné, podává za něj návrh na popření otcovství jeho zákonný zástupce, ale pouze za předpokladu, že je to v zájmu dítěte (§ 1600a odst. 3 a 4 BGB). Lhůta pro popření otcovství je stejná pro všechny aktivně legitimované osoby a činí dva roky od okamžiku, kdy se osoba dozvěděla o skutečnostech zpochybňujících otcovství matrikového otce (§ 1600b odst. 1 BGB). Jestliže zákonný zástupce dítěte nepodá návrh včas, začne samotnému dítěti lhůta plynout až po dosažení zletilosti, ale nikdy ne dříve, než se dozví o rozhodných skutečnostech (§ 1600b odst. 3 BGB).

Popěrné právo dítěte se na rozdíl od české úpravy objevuje i na Slovensku, jehož právní řád má s tím naším společné kořeny. Upravuje ho § 96 slovenského zákona o rodině¹⁶⁵ a dítěti přiznává právo navrhnout soudu, aby rozhodl o přípustnosti popření otcovství, jestliže je to v zájmu dítěte a rodičům již popěrná lhůta uplynula. Nezletilé dítě při tom musí zastoupit kolizní opatrovník. Pokud soud návrhu vyhoví, může dítě následně podat přímo návrh na zahájení popěrného řízení.

¹⁶³ V nálezu Ústavního soudu ze dne 16. 5. 2017, sp. zn. II. ÚS 3122/16, jehož rozboru se podrobněji věnuji v kapitole 6.1.1

¹⁶⁴ *Sněmovní tisk č. 362/0*. Online. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=71122&pdf=1>. [cit. 2024-05-16].

¹⁶⁵ Zákon č. 36/2005 Z. z., o rodině a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Myslím si, že by se i Česká republika měla přidat k zemím, které popěrné právo dítěti přiznávají. Zákonodárce by se při formulaci nového ustanovení mohl inspirovat ve výše uvedeném vládním návrhu, případně v některém ze zahraničních předpisů. Osobně bych se přikláněla k určité kombinaci původního vládního návrhu s německou úpravou – otcovství by mohlo popřít dítě, které nabylo plné svéprávnosti, a to nejpozději do dvou let od dosažení zletilosti; pokud by se dítě dozvědělo o skutečnostech zpochybňujících otcovství zapsaného otce až po dosažení zletilosti, dvouletá lhůta by začala plynout v okamžiku tohoto zjištění. U německého pojetí vnímám pozitivně delší popěrnou lhůtu, která dítěti umožňuje pečlivě zvážit jeho rozhodnutí bez časového tlaku, přestože si jsem vědoma, že popěrné lhůty v OZ jsou většinou pouze šestiměsíční. Naopak zastoupení dítěte, které není plně svéprávné, německá úprava neřeší úplně šťastně, když za dítě má jednat jeho zákonný zástupce. Tím jsou jeho matrikoví rodiče (§ 1629 BGB), jejichž zájmy pravděpodobně budou v rozporu se zájmem dítěte na popření otcovství (sami mají popěrné právo, které by mohli v případě zájmu využít). Proto mi připadá vhodnější řešení zvolené ve vládním návrhu. Pokud by mělo popěrné právo náležet i dítěti ne plně svéprávnému, resp. nezletilému, upřednostnila bych zastoupení kolizním opatrovníkem po vzoru Slovenska, který bude na rozdíl od rodičů neutrální a bude skutečně hájit zájmy dítěte.

7.3 Aktuálnost formulace třetí domněnky otcovství ve světle nových možností analýzy DNA

Pokud nedojde k určení otcovství k dítěti žádným jiným zákonem předvídaným způsobem, přichází na řadu určení otcovství soudem. Ten dle § 783 OZ jako otce určí muže, který s matkou dítěte souložil v době rozhodné pro početí, ledaže jeho otcovství vylučují závažné okolnosti. V dnešní době se přitom nutnost prokazování soulože jeví jako značně zastaralé vodítko pro zjištění otce dítěte, když existuje analýza DNA, která umožňuje otcovství daného muže jednoznačně prokázat či vyloučit. Je otázkou, proč zákonodárce při rekonstrukci občanského práva nepřihlédl k vývoji na poli moderních vědeckých metod a nijak nezohlednil možnosti analýzy DNA, která byla v praxi hojně využívána již od roku 1992. Důvodová zpráva k OZ se k tomu nijak nevyjadřuje.

O překonání celé koncepce třetí domněnky s ohledem na vývoj moderní medicíny přitom hovořil Ústavní soud již v roce 2008 (tedy ještě za účinnosti ZOR) a vyjádřil se i

k možnému uplatnění analýzy DNA: „*Je-li na základě analýzy kyseliny deoxyribonukleové možno jednoznačně určit, zda žalovaný muž je otcem dítěte či nikoliv, není již ani nutno třetí domněnku otcovství vázat na skutečnost soulože, která o otcovství žalovaného muže vypovídá pouze nepřímě. V tomto směru tedy text § 54 odst. 2 ZOR zaostává za vývojem moderní medicíny a neodpovídá současné společenské realitě. Do doby, než zákonodárce zareaguje na popsané změny, je nutno řešit nastalou situaci interpretací. (...) Není vadou řízení, pokud soud přímo přistoupí ke znaleckému dokazování metodami DNA diagnostiky; takový postup je v souladu nejen se zmíněnou zásadou arbitrárního pořádku, ale též se zásadou procesní ekonomie.*“¹⁶⁶

Na druhou stranu je nutné připustit, že určování otcovství pouze na základě výsledků analýzy DNA by v některých případech mohlo vést k nesprávným závěrům. Bude tomu tak např. v případě, že muž označený jako domnělý otec má bratra-jednovaječné dvojče. Jejich DNA je shodná a testováním DNA by proto u obou došlo ke shodnému výsledku pravděpodobnosti otcovství. Tehdy bude nezbytné otcovství určit pomocí jiných důkazních prostředků, typicky výsledkem dotčených osob. Z výpovědí totiž pravděpodobně vyplyne, že matka dítěte v rozhodné době souložila pouze s jedním z dvojčat, a otcovství druhého je proto vyloučeno. Jako další problematický případ si lze představit také situaci, kdy si matka dítěte nějakým způsobem opatří mužovo sperma a následně s jeho pomocí bez vědomí tohoto muže otěhotní. V případném soudním řízení by pak sice analýza DNA jednoznačně prokázala otcovství tohoto muže, nicméně vzhledem k okolnostem by se určení jeho otcovství přičilo smyslu tohoto institutu i základním morálním zásadám.

S ohledem na tyto případy vnímám jako nejvhodnější způsob přeformulování třetí domněnky otcovství návrh Králíčkové¹⁶⁷, dle kterého by otcem dítěte byl určen muž, jehož otcovství je vysoce pravděpodobné. Tato formulace ideálně vyvažuje nevýhody současného pojetí třetí domněnky a možná úskalí striktního požadavku na určení otcovství genetického otce dítěte. Umožňuje soudu v rámci paternitního řízení pružně reagovat na konkrétní situaci a určovat otcovství jak na základě prokázání soulože, tak pomocí analýzy DNA.

Při porovnání podoby třetí domněnky otcovství v sousedních státech je zřejmé, že převažuje konzervativní přístup. V německé (§ 1600d BGB), slovenské (§ 94 slovenského

¹⁶⁶ Podle nálezu Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. I. ÚS 987/07

¹⁶⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. § 783. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-795-8, s. 531.

zákona o rodine) i polské (čl. 85 polského Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego) právní úpravě vychází soud při určení otcovství ze soulože v rozhodné době. Pouze Rakousko má formulaci odlišnou a soud určí jako otce muže, od kterého dítě pochází. Na návrh dítěte může soud zároveň určit otcovství muže, který s matkou žil v rozhodné době před porodem, pokud ten neprokáže, že dítě není jeho potomkem (§ 148 rakouského ABGB).

S ohledem na situaci v sousedních státech zřejmě nelze očekávat, že by se současné pojetí třetí domněnky otcovství v blízké budoucnosti změnilo. Domnívám se však, že pokud český zákonodárce přes výše uvedené skutečnosti neshledá důvod odvrátit se od myšlenky soulože v rozhodné době, nebude to v praxi představovat významné komplikace, neboť možnosti současné vědy (zejména provádění analýzy DNA) jsou dnes v soudním řízení dostatečným způsobem reflektovány v rámci dokazování.

Závěr

Problematika určování otcovství měla v právní úpravě vždy své místo. V každé době docházelo k zakládání rodin a každému narozenému dítěti museli být určeni rodiče, kteří o něj budou pečovat, vychovávat ho a nést za něj odpovědnost. V posledních letech dochází k rychlému rozvoji moderní vědy i společenským změnám, které s sebou přinášejí nové výzvy pro právní úpravu určování otcovství.

Jako hlavní cíle své diplomové práce jsem si stanovila komplexně prozkoumat dnešní podobu právní úpravy určování otcovství v České republice včetně související judikatury, rozebrat současné možnosti a limity moderních vědeckých metod v této oblasti a na základě těchto poznatků zjistit, zda česká právní úprava vyhovuje potřebám moderní společnosti, jakým způsobem reaguje na vědecký pokrok a kde se případně objevuje prostor k jejímu vylepšení. Na základě toho jsem dospěla k několika dílčím závěrům, které shrnuji níže.

Při celkovém pohledu na současnou podobu právní úpravy určování otcovství se domnívám, že potřebám moderní společnosti v zásadě vyhovuje. Systém domněnek, na kterém je naše úprava založena, umožňuje relativně rychlým a snadným způsobem určit otcovství k dítěti v nejrůznějších životních situacích, do kterých se narozené dítě může dostat, a díky tradičním domněnkám je ve většině případů za otce dítěte určen skutečně jeho biologický otec. Systém zároveň dokáže dobře reagovat na dnešní volnější podoby vztahů, počítá s různými variantami pro případy, kdy se dítě narodí mimo manželství nebo v době rozvodu, umožňuje určit otcovství k dítěti i po delší době po jeho narození a soudní praxe si poradí i v situaci, kdy je zde více potenciálních otců. Z hlediska možného vylepšení právní úpravy by stálo za zvážení, zda není na čase přijít s novou formulací třetí domněnky otcovství a nevycházet jen ze soulože matky a domnělého otce v době rozhodné pro početí. Dále jsou určité nejasnosti v tom, zda mohou učinit souhlasné prohlášení dvě nezletilé osoby, které nejsou plně svéprávné, a zda musí být tento nezletilý zastoupen opatrovníkem, nicméně zde by k objasnění stačila drobná změna textu zákona.

V oblasti popírání otcovství vnímám několik významných nedostatků. Současná právní úprava sice umožňuje popírat otcovství matrikovému otci i matce dítěte, což je samozřejmě žádoucí, ale dalším osobám už popěrné právo nepřiznává. Zcela opomenuto tak zůstává dítě, o jehož právní postavení se jedná, a také muž, který o sobě tvrdí, že je jeho biologickým otcem. Domnívám se, že v dnešní době je takto úzce vymezený okruh aktivně

legitimovaných osob nepřijatelný a zákonodárce by měl co nejdříve přistoupit k jeho rozšíření, a to alespoň o samotné dítě. Osobně bych také uvítala prodloužení délky většiny popěrných lhůt z šesti měsíců např. na jeden rok, aby oprávněné osoby nebyly při uplatňování popěrného práva pod časovým tlakem. Nakonec zmíním ještě jeden výkladový problém spojený s popřením otcovství k dítěti matky znovu provdané. Pokud pozdější manžel matky úspěšně popře své otcovství a otcem dítěte se v důsledku toho stane předchozí manžel, není z textu zákona úplně zřejmé, zda předchozí manžel následně může své otcovství popřít i po šestém roce věku dítěte, nebo zda je vázán šestiletou objektivní lhůtou. Tuto nejasnost by zákonodárce mohl upřesněním formulace jednoduše zhojit. I přes výše uvedené výhrady nicméně považuji současnou právní úpravu popírání otcovství za dostačující.

Český zákonodárce se snaží reagovat na rozvoj moderní vědy, což je možné vidět např. u zakotvení domněnky otcovství pro dítě narozené z umělého oplodnění a tomu odpovídajícího popěrného práva nebo u možnosti domáhat se popření otcovství určeného soudem před rokem 1996, pokud se po letech díky analýze DNA ukáže, že takto určený muž není biologickým otcem dítěte. Soudy dnes v paternitních řízeních již standardně využívají znalecké posudky v podobě analýzy DNA, které umožňují otcovství jednoznačně vyloučit či prokázat. Došlo proto téměř k vytěsnění znaleckých posudků z ostatních oborů, které už mají minimální vypovídací hodnotu. V budoucnu by mohly moderní metody a zejména analýza DNA najít větší uplatnění také v souvislosti s případným přeformulováním třetí domněnky otcovství nebo se zakotvením popěrného práva muže, který o sobě tvrdí, že je biologickým otcem dítěte. Zajímavou novinkou by dále mohlo být zavedení práva znát svůj biologický původ, které zná německá úprava a které spočívá v nároku dítěte, matky či otce žádat po ostatních, aby poskytli svůj vzorek pro provedení testu DNA. Toto právo ani výsledek testu přitom nemá žádný vliv na právní rodičovství a slouží pouze jako způsob, jak zjistit pravdu o biologickém původu dítěte.

Pokud tedy shrnu, kde vidím prostor pro zlepšení současné právní úpravy určování otcovství, jako největší problém se jeví absence popěrného práva dítěte a muže, který o sobě tvrdí, že je jeho biologickým otcem. Dále by bylo vhodné aktualizovat formulaci třetí domněnky otcovství a nově za otce dítěte určit muže, jehož otcovství je vysoce pravděpodobné, což umožní soudu rovnou využít analýzu DNA a nezabývat se nejprve prokazováním soulože matky a domnělého otce. Do budoucna by případně bylo možné uvažovat o zakotvení práva na zjištění svého biologického původu po německém vzoru.

Z celkového pohledu je česká úprava určování otcovství dobře koncipovaná. Snaží se najít rovnováhu mezi zájmy společnosti a jednotlivce a dosahovat evropských standardů. Stále jsou v ní však určité nedostatky, které je třeba odstranit, aby lépe odpovídala současným společenským potřebám a poskytovala větší ochranu zájmům všech osob, kterých se problematika určování a popírání otcovství dotýká.

Seznam zkratek

ABGB	Všeobecný zákoník občanský (Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch) z roku 1811
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch (současný německý občanský zákoník)
DNA	Deoxyribonukleová kyselina
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
EÚLP	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod publikovaná jako sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.
LZPS	Usnesení č. 2/1993 Sb. předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
Nejvyšší soud	Nejvyšší soud České republiky
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ÚPD	Úmluva o právech dítěte publikovaná jako sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.
Ústavní soud	Ústavní soud České republiky
Velká novela ZOR	Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů a o změně a doplnění dalších zákonů

Zákon o matrikách	Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o specifických zdravotních službách	Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů
ZoPR	Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění pozdějších předpisů
ZOR	Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
ZŘS	Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

Seznam použitých zdrojů

Knižní publikace

ANDRES, Bedřich, HARTMANN, Antonín, ROUČEK, František a SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284)*. Repr. pův. vyd. r. 1935. Praha: Codex Bohemia, 1998, ISBN 80-85963-61-2.

DVOŘÁK, Jan, MALÝ, Karel a kolektiv. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, 687 s. ISBN 978-80-7357-753-7.

DVOŘÁK, Jan, ZUKLÍNOVÁ, Michaela, ŠVESTKA, Jiří, ELISCHER, David a kol. *Občanské právo hmotné. Díl druhý, Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, 196 s. ISBN 978-80-7478-937-3.

HENDRYCH, Dušan a kol. *Právníký slovník*. 3. podstatně rozš. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, 1459 s. ISBN: 978-80-7400-059-1.

HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana; PTÁČEK, Lubomír a HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině: s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími*. 9. aktualiz. a přeprac. vyd., v nakladatelství Leges první. Praha: Leges, 2011, 456 s. ISBN 978-80-87212-96-7.

HRUŠÁKOVÁ, Milana a KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, 398 s. ISBN 80-210-3974-4.

KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin a SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Dotisk 2. dopl. a přeprac. vyd. (v nakl. C. H. Beck dotisk 1. vyd.). Praha: C. H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. 386 s. ISBN 80-7179-031-1.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1250 s. ISBN: 978-80-7400-795-8.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Rodinné právo*. 3. vydání. V Praze: C. H. Beck, 2022, 412 s. ISBN 978-80-7400-877-1.

MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655-975*. Praha: Leges, 2016, 2008 s. ISBN: 978-80-7502-004-8.

PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, 3276 s. ISBN 978-80-7400-747-7.

POLIŠENSKÁ, Petra. *Přehled judikatury ve věcech vztahů mezi rodiči a dětmi: (s přihlédnutím k novému občanskému zákoníku)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 428 s. ISBN 978-80-7478-332-6.

RADVANOVÁ, Senta a ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999, 227 s. ISBN 80-7179-182-2.

SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 350 s. ISBN 978-80-7380-334-6.

SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří, HROMADA, Miroslav a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1132 s. ISBN: 978-80-7400-788-0.

ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy*. Praha: Leges, 2010, 380 s. ISBN 978-80-87212-50-9.

ŠÍNOVÁ, Renáta, ŠMÍD, Ondřej a JURÁŠ, Marek. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013, 304 s. ISBN 978-80-87576-74-8.

ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 731 s. ISBN: 978-80-7478-457-6.

VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. 2. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, 283 s. ISBN 80-86432-93-9.

Odborné články

FRINTOVÁ, Dita a FRINTA, Ondřej. *Určování otcovství nad rámec zákonných domněnek - ohlédnutí po patnácti letech*. In: DVOŘÁK, Jan, MACKOVÁ, Alena a kol. *Pocta Aleně Winterové k 80. narozeninám*. Praha: Všehrd, 2018, s. 101-109. ISBN 978-80-85305-53-1.

HADERKA, Jiří F. Znovu k expertize profilováním DNA v rámci filiačních sporů. *Bulletin advokacie*, 1994, č. 6-7, s. 63.

HORNÍČKOVÁ, Erika. K pojmu veřejného pořádku jako kritéria pro prominutí zmeškání lhůty k popření otcovství. *Acta Iuridica Olomucensia*, 2017, roč. 12, č. 3, s. 187-206.

HORNÍČKOVÁ, Erika. K účastenství a postavení potomků v řízení o určení a popření otcovství. *Acta Iuridica Olomucensia*, 2016, roč. 11, č. 3, s. 199-209.

HORNÍČKOVÁ, Erika. Právní postavení domnělého otce (1.). *Právo a rodina*, 2017, roč. 19, č. 8, s. 4-8.

HORNÍČKOVÁ, Erika. Právní postavení domnělého otce (2.). *Právo a rodina*, 2017, roč. 19, č. 9, s. 4-12.

KLVAČOVA, Kamila. Dokazování v paternitních sporech. *Právní rádce*, 1999, č. 1, s. 25-26.

KOPALOVÁ, Michaela. Právo na popření otcovství na základě nově zjištěných biologických dat. *Právní fórum*, 2007, č. 1, s. 1-5 přílohy.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Popírání otcovství nejvyšším státním zástupcem a subjektivní „přirozená“ práva dítěte. *Bulletin advokacie*, 2007, č. 5, s. 32-35.

LOUDOVÁ, Milada, SIEGLOVÁ, Zuzana, BRDIČKA, Radim. DNA analýza v paternitních sporech - kasuistika. *Právní praxe*, 1999, roč. 47, č. 4, s. 232-239.

LOUDOVÁ, Milada, SIEGLOVÁ, Zuzana, BRDIČKA, Radim. Naše zkušenosti s DNA analýzou při řešení otázek sporného otcovství. *Bulletin advokacie*, 1999, č. 5, s. 35-46.

LOUDOVÁ, Milada, SIEGLOVÁ, Zuzana. Řešení otázky sporného otcovství na počátku 3. tisíciletí - metodiky analýzy DNA umožňují jednoznačnou odpověď. *Právní rozhledy*, 2002, č. 4, s. 198-200.

NYKODÝM, Jiří. Novela zákona o rodině (zák. č. 91/1998 Sb. zák.). *Bulletin advokacie*, 1998, č. 8, s. 12-23.

SIEGLOVÁ, Zuzana, LOUDOVÁ, Milada, BRDIČKA, Radim. Průkaz biologického otcovství včera a dnes. *Právní praxe*, 1997, roč. 45, č. 5, s. 321-331.

ŠÍNOVÁ, Renáta. K některým novinkám v právní úpravě určování a popírání rodičovství po 1. 1. 2014. *Bulletin advokacie*, 2014, č. 12, s. 52-57.

ŠÍNOVÁ, Renáta a WESTPHALOVÁ, Lenka. K souladu biologického a právního otcovství s ohledem na právo dítěte znát svůj původ. *Acta Iuridica Olomucensia*, 2017, roč. 12, č. 3, s. 72-85.

VRANÍK, Jakub. *Dokazování v řízení o určení otcovství*. Online. In: Sborník příspěvků – Dny práva 2012 – 6. ročník mezinárodní konference pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity, Brno, 2013. Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/rodivcovstvi/VranikJakub.pdf.

Internetové zdroje

GENART. *Historie určování otcovství*. Online. Dostupné z: <https://www.urceni-otcovstvi.org/historie-urcovani-otcovstvi>. [cit. 2024-05-08].

ŠTEFÁNEK, Jiří. *HLA systém*. Online. Dostupné z: <https://www.stefajir.cz/hla-system>. [cit. 2024-05-08].

WikiSkripta. *Dědičnost krevně skupinových systémů*. Online. 2024. Dostupné z: https://www.wikiskripta.eu/w/D%C4%9Bdi%C4%8Dnost_krevn%C4%9B_skupinov%C3%BDch_syst%C3%A9m%C5%AF.

České právní předpisy

Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecný zákoník občanský

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte, ve znění pozdějších sdělení

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících, ve znění pozdějších sdělení

Usnesení č. 2/1993 Sb. předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého

Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 132/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o rodině

Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů a o změně a doplnění dalších zákonů

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 227/2006 Sb., o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 296/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

Zahraniční právní předpisy

Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, JGS Nr. 946/1811 (rakouský obecný zákoník občanský), ve znění pozdějších předpisů

Bürgerliches Gesetzbuch, Nr. 21, 1896 (německý občanský zákoník), ve znění pozdějších předpisů

Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r., Kodeks rodzinny i opiekuńczy (polský zákon o rodině a opatrovnictví), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 36/2005 Z. z., o rodině a o zmene a doplnení niektorých zákonov (slovenský zákon o rodině), ve znění pozdějších předpisů

Judikatura českých soudů

Judikatura Nejvyššího soudu

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 23. 6. 1938, sp. zn. Rv II 476/38, uveřejněné pod č. 16999/1938 ve sbírce Vážný

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 7. 2010, sp. zn. 21 Cdo 298/2010

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 6. 2011, sp. zn. 21 Cdo 693/2010

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3430/2011, uveřejněný pod č. 102/2012 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 9. 2014, sp. zn. 30 Cdo 1982/2012, uveřejněný pod č. 22/2015 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 5. 2016, sp. zn. 21 Cdo 5086/2014

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 8. 2016, sp. zn. 21 Cdo 1898/2014

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 2021, sp. zn. 21 Cdo 19/2018

Stanovisko Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 9. 6. 1983, sp. zn. Cpj 139/83, uveřejněné pod č. 32/1983 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2007, sp. zn. 30 Cdo 4088/2007

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 8. 2018, sp. zn. 21 Cdo 1012/2016, uveřejněné pod č. 95/2019 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2023, sp. zn. 24 Cdo 230/2023

Zpráva Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 14. 11. 1979, sp. zn. Cpj 41/79, uveřejněná pod č. 20/1980 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek

Judikatura Ústavního soudu

Nález Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. I. ÚS 987/07

Nález Ústavního soudu ze dne 9. 12. 2014, sp. zn. II. ÚS 2964/12-2

Nález Ústavního soudu ze dne 16. 5. 2017, sp. zn. II. ÚS 3122/16

Nález Ústavního soudu ze dne 8. 1. 2019, sp. zn. I. ÚS 2845/17

Nález Ústavního soudu ze dne 21. 5. 2019, sp. zn. II. ÚS 1741/18

Nález Ústavního soudu ze dne 11. 6. 2019, sp. zn. II. ÚS 1467/18

Usnesení Ústavního soudu ze dne 4. 5. 2017, sp. zn. IV. ÚS 2854/16

Judikatura ESLP

Rozhodnutí ESLP ze dne 8. 1. 2007, stížnost č. 39277/06, Kňákal proti České republice

Rozsudek ESLP ze dne 7. února 2002, stížnost č. 53176/99, Mikulić proti Chorvatsku

Rozsudek ESLP ze dne 13. 7. 2006, stížnost č. 58757/00, Jäggi proti Švýcarsku

Rozsudek ESLP ze dne 10. října 2006, stížnost č. 10699/05, Paulík proti Slovensku

Rozsudek ESLP ze dne 15. července 2014, stížnost č. 2641/06, Tsvetelin Petkov proti Bulharsku

Rozsudek ESLP ze dne 7. 6. 2018, stížnost č. 16314/13, Novotný proti České republice

Ostatní zdroje

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Důvodová zpráva k zákonu č. 296/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

Sněmovní tisk č. 362/0. Online. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=71122&pdf=1>. [cit. 2024-05-16].

Název diplomové práce, abstrakt a klíčová slova

Určování otcovství v občanském zákoníku a moderní vědecké metody

Abstrakt

Problematika určování otcovství je v dnešní době velmi aktuální. Oproti dřívějšku se děti častěji rodí mimo manželství a také se mění pojetí vztahů v moderní společnosti, neboť jsou méně stabilní, snadněji vznikají a zanikají. Zároveň dochází k rozvoji moderní vědy a díky tomu je dnes možné spolehlivě vyloučit či prokázat biologický vztah mezi mužem a dítětem. Tyto skutečnosti představují výzvu pro právní úpravu, která by na ně měla odpovídajícím způsobem reagovat. Hlavním cílem této diplomové práce je proto komplexně prozkoumat dnešní podobu právní úpravy určování otcovství v České republice, rozebrat současné možnosti a limity moderních vědeckých metod v této oblasti a na základě těchto poznatků zjistit, zda česká právní úprava vyhovuje potřebám moderní společnosti, jakým způsobem reaguje na vědecký pokrok a kde se případně objevuje prostor k jejímu vylepšení.

Diplomová práce je členěna do sedmi kapitol. První kapitola se stručně věnuje základním pojmům, které s problematikou určování otcovství souvisí, a to mateřství, otcovství a rodičovství (biologické, sociální, právní). Druhá kapitola je zaměřena na to, jak byla koncipována právní úprava určování otcovství v minulosti, v jakých právních předpisech byla za území České republiky v průběhu let zakotvena a jak se postupem času proměňovala.

Ve třetí kapitole jsou nejprve shrnuty současné prameny právní úpravy určování otcovství a poté je již zaměřena na podrobný rozbor jednotlivých způsobů určování otcovství, které zná občanský zákoník. Čtvrtá kapitola následně obdobným způsobem pojednává o tom, za jakých podmínek je možné popírat otcovství právního otce dítěte, a kdo je k takovému kroku dle zákona oprávněn.

Pátá kapitola je věnována moderním vědeckým metodám určování otcovství. Shrnuje, jaké vědecké metody byly pro určování otcovství užívané v minulosti, a podrobněji se zaměřuje na analýzu DNA. Dále se zabývá využitím moderních vědeckých metod v soudním řízení a jejich vlivem na průběh řízení i samotnou právní úpravu. V šesté kapitole jsou uvedena vybraná rozhodnutí Ústavního soudu České republiky a Evropského soudu pro lidská práva, která se týkají určování otcovství obecně nebo v souvislosti s využíváním analýzy DNA. Závěrečná sedmá kapitola potom upozorňuje na některé aspekty současné právní

úpravy, které se jeví jako problematické, porovnává je s úpravou dané otázky v jiných státech a navrhuje možnosti řešení těchto nedostatků.

Klíčová slova

Otcovství, určování otcovství, popírání otcovství, domněnky otcovství, analýza DNA

Title of thesis, abstract and keywords

Determination of paternity in the Civil Code and modern scientific methods

Abstract

The issue of determining paternity is very topical nowadays. Compared to the past, children are born out of wedlock more often, and the concept of relationships in modern society is changing as well, as they are less stable, more easily formed and dissolved. At the same time, modern science is developing, and thanks to this, it is now possible to reliably rule out or prove a biological relationship between a man and a child. These facts pose a challenge for legislation which should respond to it accordingly. Therefore, the main aim of this thesis is to comprehensively examine the current form of legal regulation of paternity determination in the Czech Republic, to analyse the current possibilities and limits of modern scientific methods in this area and, based on these findings, to determine whether the Czech legal regulation meets the needs of modern society, how it responds to scientific progress and where there is room for improvement.

The thesis is divided into seven chapters. The first chapter briefly deals with the basic concepts related to the issue of determining paternity, namely maternity, paternity and parenthood (biological, social, legal). The second chapter focuses on how the legal regulation of paternity determination was formulated in the past, in which legal regulations it was regulated in the Czech Republic over the years and how it has changed over time.

The third chapter first summarizes the current sources of legal regulation of paternity determination and then focuses on a detailed analysis of the various ways of paternity determination in the Civil Code. The fourth chapter then in a similar manner deals with the conditions under which it is possible to deny the paternity of a legal father of a child and who is entitled to do so under the law.

The fifth chapter is devoted to modern scientific methods of determining paternity. It summarizes what scientific methods have been used to determine paternity in the past and focuses in more detail on DNA analysis. It also deals with the use of modern scientific methods in court proceedings and their influence on the proceedings and the legal regulation itself. The sixth chapter presents selected decisions of the Constitutional Court of the Czech Republic and the European Court of Human Rights concerning the determination of paternity

in general or in relation to the use of DNA analysis. The seventh and final chapter then draws attention to some aspects of the current legislation that appear to be problematic, compares them with the regulation of the issue in other countries and suggests possible solutions to these shortcomings.

Keywords

Paternity, determination of paternity, denial of paternity, presumptions of paternity, DNA analysis